İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 1 SAYI: 10

Sedat Tosunoğlu

Akıllı kişi, görünüşteki kalıcılığa aldanmayandır, dahası değişikliğin ilkin alacağı yönü önceden görendir.

SCHOPENHAUER

5.000 TL. (KDV DAHİL)

AĞUSTOS 1991

Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN İSTANBULLUOĞLU

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Kurum Yönetmeni
ESER GÜNÇE

Görsel Yönetmen
CEMİLE ÇAKIR

Kurum Yazmanı
SEVİL SELÇUK

Teknik Kadro
İSMET HÜNERLİ
FERRUH ÇAKIR

Katkıda Bulunanlar
NAZAN KARACA
NİHAT ATEŞ
SADIK ALBAYRAK
H.ALİ ŞİMŞEK
SEDAT TOSUNOĞLU

Yönetim Yeri: Mollafenari Sk. Nadir Han
No: 40-42 Kat:5 CAĞALOĞLU-İSTANBUL
Tel: 511 79 94
Fax: 527 50 75
Posta Çeki No: 666 043

Abone Koşulları
Yıllık (12 Sayı) 50.000.- TL. (KDV. Dahil)
Öğretmen-Öğrenci 40.000.- TL.
Yurtdışı : 50 Mark.
Dizgi: Sarmal Dizgievi - 522 45 78
Baskı: Pirmat Basımevi İstanbul
Tel: 527 50 75 - 522 79 64
Son Basım Tarihi : 5/8/1991

Cengiz Gündoğdu
Sizi Seviyoruz 1
Önce Çağımızın İnsanı Olmalıydık 2
Afşar Timuçin
Felsefeden Ne Bekliyoruz 3
Kazım Polat
İnsanlaşma Üzerine Notlar -3- Sorular 5
Mehmet Başaran
Büyük Aydınlanmacımız 7
A.Necmettin Borteçin
Su Olmak İstiyorum 9
Sadık Albayrak
Hiçleşen İnsana Methiye 13
Ali Ersin Günçe
Bir Teğet Tarihi derinliklerinden (Şiir) 14
Ferzan Gürel
Gerçek, Ama Kimin Gerçeği 16
Ömer Bilge
Zaman (Şiir) 17
Muzaffer Uyguner
Bir Edebiyat Ansiklopedisi Üzerine Notlar 18
Faruk Bal
Şiirler 20
Yusuf Çotuksöken
Dil Derneğinin Yazım Kılavuzu 21
Hayri Kako Y.
Şiir Felsefe Gibi Bir Seçenek 23
Koray Feyiz
Deniz (Şiir) 25
Mustafa Suphi Yeşilyurt
Sunay Akın: Kız Kulesine bile Çarşaf Giydirirler (Söyleşi)... 28
Necdet Tezcan
Nerdeyim (Şiir) 29
İzzet Kılıçlı
Aşk Bülteni -7- 30
Metin Günal
Göktaşı (Şiir) 31
Necati Mert
Geceye Uçurulan Güvercinler 32
İsmail Tanju
Tiyatronun İşlevi Kitleleri Harekte Geçirmektir 34
Hayati Asılyazıcı
Şota Rustaveli Tiyatrosu Türkiye'de 36
Birsen Can
Gülüm (Öykü) 38
Murat Yavuz
Herşeyin Bir Başlığı Olması Şart mı? 39
Ayten Mutlu
Güz Kuşları Uçmadan (Şiir) 40
Memet Türkkan
Yanlışıyla Doğrusuyla Türkçemiz 41
Hilmi Haşal
Kemer (Şiir) 42
Cengiz Gündoğdu
Köy Güncesi 43
Berrin Taş
Yeniden Doğuyorum (Şiir) 45
Çigdem Sezer
Dar Geliyor Gökyüzü (Şiir) 47
Muammer Hacıoğlu
Sokaktaki Çocuk (Şiir) 48
Fuar Olan Sanat 49

SİZİ SEVİYORUZ

Sevgideğer okurum; ben 1960'lı yıllarda birçok kitabı, kent içi çalışan otobüslerde okudum. Bu, yalnız benim yaptığım bir iş değildi. Birçok insan, otobüse biner binmez, çantasından bir kitap çıkarır... şiir... roman... öykü... inceleme... ineceği durağa kadar birkaç sayfa olsa bile okurdu... Sonra n'oldu... Sonra kitabın suç aleti sayıldığı dönemler yaşandı. Bu güzel alışkanlık... kent içi otobüslerde kitap okuma alışkanlığı bitti. Şimdi insanlar, uzak yolculuklarda bile kitap okumuyorlar... Bütün bunları şunun için söylüyorum. **İnsancıl**'ın kuruluş sürecinde şöyle düşündüm. Kent içi otobüslerinde kitap okuyanı saptayalım... bu insanlara ücretsiz dergi gönderelim. Olmadı. Neden olmadı. Otobüslerde kitap okuyan var mı diye arandığım günlerde ben rastlamadım. Bazen rastladım. Düşündüğümü yapamadım. Aylar geçti. Bu düşünceyi hep taşadım ama. Geçen gün arkadaşım Işıtan Gündüz'le, Kabataş'tan bir otobüse bindik. İkimizin de canı sıkkındı... Bir baktım, ayakta durduğum koltuğun yanında bir genç kitap okuyor. Işıtan'a gösterdim. "Bak" dedim "kitap okuyan bir insan." Işıtan'a tasarımı anlattım. "Canımızın sıkıldığı şu günde en azından bir insanı sevindirelim. O sevinirse, biz de seviniriz" dedim. Son durak Eminönü'nde genç tam kalkarken "Siz kitap okuyordunuz" dedim. Böyle demem çevreyi biraz ürküttü. Adımı söyledim. **İnsancıl**'dan söz ettim. "Otobüste kitap okuduğumuz için size bir yıl ücretsiz dergi göndereceğiz" dedim. Yüzü güldü gencin. Sevindi. Biz de güldük. Otobüste kitap okuyan bu gencin adı Mert Ulubay. Bu yıl Basın-Yayın Yüksek Okulu'nu bitirmiş. Mert Ulubay'a **İnsancıl** bir yıl ücretsiz gönderilecek.

* * *

Arkadaşımız Hilmi Büyükşekerci, şiirin, bir anlamda sanatın selvilerinden söz eden yazısını geçen sayı okumuşsunuzdur. **İnsancıl**, selvilerin gelişip gürleşmesi için elinden geleni yapacak. Çünkü genç insanın edebiyatımıza zenginlik getireceğine inanıyoruz. Bu sayımızda denemesini okuyacağınız Murat Yavuz 19 yaşında. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde okuyor.

* * *

Sadık Albayrak'ın ilgiyle okunan sinema yazıları bu sayıda bitiyor. Sadık Albayrak, gelecek sayılarda bakalım neler yazacak. Söylemiştim daha önce, Albayrak 24 yaşında.

* * *

Yusuf Çotuksöken, **Dil Derneği'nin Yazım Kılavuzu** adlı yazısında, ülkemizin yazım kılavuzu sorununu derinlemesine inceliyor.

* * *

İnsancıl, kültür dünyamızda **Aydınlanmacı** tavrını sürdürüyor. Bu kanalda Mehmet Başaran Hasan Yücel'i anlatıyor. Afşar Timuçin **Felsefeden Ne Bekliyoruz?"** adlı yazıyla, Kazım Polat'ın **İnsanlaşma Üzerine Notlar**'ı, Aydınlanmacı tavrımıza güç veriyor.

* * *

Bu sayımızdan başlayarak **İnsancıl**'ın Fiatı 5.000.- TL. oldu.

* * *

Sevgideğer okurum, İstanbul'a gelip bizi ziyaret eden dostlarımız, ayrılırken "İnsancıl ne kadar güzel" diyorlar. Geçen gün bir dostum, İstanbul'dan ayrılırken "Bu işin sırrı nedir. Gündoğdu" dedi. "Bu işin sırrı sevgi...aşk" dedim. **Eleştiri** adlı kitabımın girişinde şöyle diyorum "Her şeyden önce bu okurun büyük bir aşk yaşamış olmasını isterim. sonuna kadar. (...) Bir kadın ya da erkeği görünce içiniz titremediyse (...) Onunla olmak için dünyayı ateşe vermeyi düşünmediyseniz... Bence bu hayat yaşanmamıştır." **İnsancıl**, bu hayatı yaşayanların dergisi. **İnsancıl**'ı oluşturanlar dünyayı ateşe verircesine büyük aşklar yaşamış insanlar, **İnsancıl**'ın temelinde sevgi var. Biz, size her ay 48 sayfadan oluşan bir sevgi gönderiyoruz.

Sizi seviyoruz. Bunu da söylüyoruz.

Sizlere sevgiyle dolu günler diliyoruz.

Cengiz Gündoğdu

ATİLLA BİRKİYE'NİN AÇIKLAMASI

Ankara'da yayımlanan **Karşı** dergisinin Haziran 1991 tarihli sayısında "ATTİLA BİRKİYE" imzalı ve "Bir Tenkid Üstadı" başlıklı yazı bana ait değildir. Yazıda söz konusu edilen, Nazlı Eray, Güven Turan, Hulki Aktunç ve Mahir Öztaş'ın katıldıkları, Bilsak'ta yapılan hikaye konulu panelin yöneticiliğini yapmadığım gibi, dinleyici olarak da orada bulunmadım. Ayrıca paneldeki beşinci konuşmacı ben değil Feridun Andaç'tır.

Adımı kullanarak yaratılan bu durumu protesto eder, ilgili kamuoyunun bilgisine sunarım.

ÖNCE ÇAĞIMIZIN İNSANI OLMALIYDIK

İNSANCIL

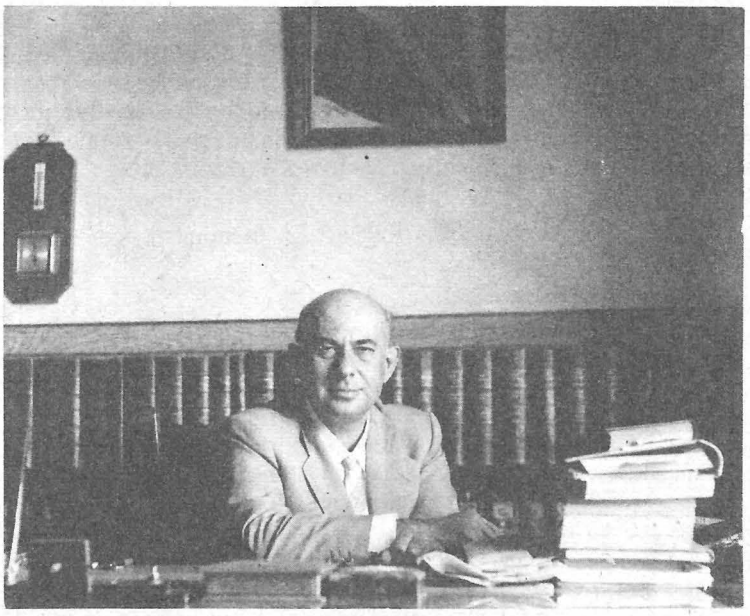

Fotoğraf: LütfüÖzkök

"Güzel bir insan daha gitti dünyamızdan." Orhan Hançeroğlu'nun ölümünü öğrenince bir arkadaşımız böyle dedi.

Şimdi soru şu. Nedir bir insanı güzel kılan. Hançerlioğlu, hazırladığı Felsefe Ansiklopedisi'nde bir anlamda sorunun yanıtını veriyor. "Eytişimsel ve tarihsel özdekçi öğreti, güzel kavramı üstünde de en bilimsel tanımı verir. Güzel, toplumsal ve tarihsel insan faaliyetinin ürünüdür."

Güzeli, metafiziğin sisli kavramlarından arındırıp, insanî etkinliğe bağlamak... İşte, Orhan Hançerlioğlu'nu güzel insan yapan budur.

Hemen şunu da söylemek gerekiyor. Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedi'sindeki bu güzel tavrı yüzünden hırpalanmak istenmiştir.

Güzel insanları hırpalayanlar her çağda vardır. Ama onlar, hiçbir zaman, çağının insanı olamamıştır.

Nedir çağının insanı olmak. Orhan Hançerlioğlu bunu şöyle anlatır. "Yanlış eğitilmiş her çocuk gibi ben de gerçeği hayal dünyasında arıyordum. Okulda ve evde usumuz değil, duygularımız eğitiliyordu. Dış dünyada neler olup bittiğinin farkında bile değildik. Bütün pencereleri kapamışlardı. Bu düzensizliklerin ortasında tek sağlam yanın, yaratılışındaki düzen eğitimidir. Düzenli sözler söylemeye bu yüzden özenmiş olmalıyım. Ne var ki, düşüncede ve bilgide kurulamayan düzenin başkaca hiçbir şeyde kurulamayacağını anlamak için çok zaman yitirdim. Serüvenim aşağı yukarı kendi kuşağımın serüvenidir. Ters yönde gelişen bir arayış. (Edebiyatçılarımız Konuşuyor. Varlık Yayınları. İstanbul 1976)

Bir şiir, bir hikaye kitabı, sekiz romandan sonra, "niçin felsefe alanında çalışıyorsunuz" sorusuna verilen yanıttır bu. "Ters yönde gelişen arayışı" şöyle açıklıyor Hançerlioğlu. "Şunu demek istedim. Önce çağının insanı olmalıydık, sonra hikayeler, romanlar ve becerebilirsek şiirler yazmalıydık."

Hançerlioğlu'nu güzelleştiren bir nokta daha. Çağının insanı olmak için ciddi bir bilinç... ciddi bir uğraş.

Bütün pencereleri kapalı bir odada, dış dünyada neler olup bittiğini anlamadan, çağının insanı olamadan bozbulanık bilinciyle sanat yapanların ülkesinde... bu ülkede Hançerlioğlu... yeniden kendini yoğuran bu insan, bugün aramızda olmasa bile gitgide güzelleşiyor... güzelleşecek.

FELSEFEDEN NE BEKLİYORUZ?

Afşar TİMUÇİN

Felsefeden ne beklediğimiz felsefenin ne olduğuna bağlıdır, felsefenin ne olduğu da felsefeden ne beklediğimize bağlıdır. Felsefeyi şöyle ya da böyle kılan biziz, bizi de şöyle ya da böyle kılan felsefedir. İnsan ne olacağını ya düşüne düşüne olur ya da düşünür gibi yaparak yani yaşamın akışına bırakarak olur. Felsefe yapmak yaşama direnmektir. Bazı şeyleri olmak için düşünmeye gerek yoktur, yaşamın akışı içinde iyi kötü bir yerlere varmak olasıdır. Yaşamın akışı içinde oluşan insanla düşüncenin oluşturduğu insan birbirine pek benzemeyecektir. I. yüzyılda yaşamış olan köle filozof Epiktetos "felsefenin oluşturduğu insan"dan söz ederek şöyle diyordu: "Dünyayı düzene koymak istiyoruz. Dostum, önce kendini düzene koy, sonra göster insana felsefenin oluşturduğu insanı. Onlarla yemek yerken, onlarla gezinirken, onları kendi örneğine göre yetiştir."

Eskiçağ filozoflarının pekçoğunda rastladığımız örnek olma fikri bize felsefenin oluşturduğu insanı, bilge kişiyi düşündürür. Kendini felsefeyle kurmak, felsefeyle oluşturmak, felsefeyle varetmek aynı zamanda bir haz konusudur. Yeniyle eskinin kavuşma noktasında, XVI. yüzyılda Michel de Montaigne, felsefi hazzı felsefi yararla bir tutarak şöyle diyordu: "Pek tatlı bir hekimimiz var. Öbürlerinin hazzı iyileşmeden sonra duyulur, bu hem haz verir hem iyileştirir." Felsefe gönül işidir. Felsefeyi acı ilaç içer gibi yapanlar felsefeden gerekli yararı sağlayamazlar. Sevinçle düşünebilmek, sevinç içinde düşüne düşüne kendini varetmek gerekir. Felsefeyi önemli kılan onun hem yararlı hem haz verici oluşudur. Felsefeden uzak olanlar felsefeyle vakit geçiren insana acıyabilirler. Oysa felsefenin verdiği haz, hazların en büyüğü ve en soylusudur. Yüce bir amacı öngörüyor olmakla felsefe hazların en değerlisidir.

Bu iki yönlü etkililik, hem yararlı hem haz verici oluş, felsefenin zorunlu koşuludur, bize bir alçak gönüllülükle birlikte bir sakınıklığı duyurur. M.Ö. VI. yüzyılda Pythagoras, tam bir alçakgönüllülük içinde kendisine *sophos* yani "bilge" yerine *philosophos* yani "bilgisever" dermiş. Felsefede *philos*'la yani "dost"la *sophia* yani "bilgelik" en yetkin insan örneğini oluşturmak üzere yan yana gelir. Bilgiyi sevmek, bilmek değildir, bilmekten daha başka ve daha önemli bir şeydir. Bilen insan sona varmış insandır, bir bilgi deposudur, bilgisever insan sürekli bir arayış içindedir. Felsefe yapmak hiçbir kesin sonu öngörmeyecek biçimde düşünmeye açılmaktır. Platon'un diyaloglarında Sokrates her zaman sona doğru sabırla ilerler, ama hiçbir zaman bize alın kullanın diye bir son bildirmez. Öyleyse Pythagoras'ın kendisine *sophos*'u yani "bilge"yi çok görmesi bir alçakgönüllülük belirtisi olduğu kadar bir gerçekçilik savıdır. Sokrates'in "Tek bir şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir" sözü bir alçakgönüllülük belirtisi olmaktan çok bir doğru arayışının anlatımıdır. Bütün bunlar bize elbette filozofun doğruyu öngörmediğini düşündürmemelidir. Önemli olan doğruyu bulmak kadar doğrunun peşinde olmaktır. Her bulduğumuz doğru bizi yeni bir arayışın eşiğine bırakacaktır.

İnsanoğlu bilgiye ulaştığına inandığı anda gerçeklikle bağını koparıverir. Bilgileriyle övünen insanlar bilgisiz insanlardır. Bilgisever kişi aramaktan yılmayan kişidir, doğruya ulaşma yolunda yanlışa düşmekten korkmayan ki-

şidir. Doğruyu arayacak yerde durmadan birilerinin yanlışını bulup çıkarmaya çalışan insanlar bilgisevmez insanlardır. XIX. yüzyılın ünlü filozofu John-Stuart Mill pek anlamlı bir biçimde insanların yanılma özgürlüğünden söz etmiştir. Uçsuz bucaksız bir dünyada, bilinenin bilinmeyenden çok daha küçük olduğu bir dünyada doğrular ancak yanlışların içinden sökülüp alınacaktır. İşte bu yüzden felsefe söz konusu olduğunda bilmek değil bilgiye yönelmek, bilgi edinme yolunda her an araştırıyor olmak önemlidir. Bilgili bir falcı, bilgili bir büyücü, bilgili bir tefeci, elbette usta insandır, bilgili bir felsefe adamı kendinde hiçbir anlam taşımaz. Felsefede edinilmiş bilgi ancak bize yeni arayışlar için çıkış noktaları sağlayabildiği ölçüde bir değer taşır.

Bu yüzden, felsefe yapmak başka şeydir, felsefe bilmek başka şeydir. Felsefe bilmek boşuna bilgi biriktirmektir. Gerçekte felsefe bilinen bir şey değil yapılan bir şeydir. Felsefe canlı bilgidir, yaratıcı bilgidir. Hem kurucu, hem dağıtıcı bilgidir. Hem kurucu, hem dağıtıcı bilgidir. Felsefe yapmak bir tutarlılıkta düşünmektir, bir düzen içinde, bir dizge içinde düşünmektir. Felsefede yaşam dile gelir. Felsefe yaşamın belli bir açıdan görülmesi ve gösterilmesidir. Felsefe yaşamın ne üstünde ne altında, ne ortasındadır. Felsefe yaşamdadır. Felsefe yaşama göre, yaşamın koşullarına göre yapılır. Felsefe yaşamın içinden süzülür ya da sağılır. Felsefe yaşamın içinden ağar ve gene yaşama yayılır. Felsefe yaşamı aşmaz ve öncelemez. Felsefe yaşamı izleyerek onu aydınlatmaya çalışır. Bu yüzden eskiler *primum vivere deinde philosophari* yani önce yaşamak sonra felsefe yapmak demişlerdir. Felsefeyi yaşamdan damıtan bilgisever onu yaşam için en değerli aydınlatıcı olarak yaşama yöneltir.

Bu yüzden felsefe adamları felsefe öğretmekle değil felsefe yaptırmakla yükümlüdürler. Bu da felsefeci için, özellikle felsefeye yeni başlayan için korkunç bir sabır gerektirir. Ezberlenmiş felsefi bilgiler, bellenmiş felsefe dizgeleri belleği bozmaktan başka işe yaramaz. Belletme kolaylığı yüzyılımızda tüm eğitim alanlarından kovulmuştur, ama felsefe başından beri böyle bir kolaylığa düşmemiştir. Amaç insanları, gerçekten düşünmek isteyen insanları insan üzerine, dünya üzerine, insanın geçmişi, şimdisi, geleceği üzerine, insanlığın temel sorunları üzerine, bellibaşlı insanlık durumları üzerine düşündürmektir. Aydınlanma ya da bilgilenme yalnızca düşünmeyle olasıdır. Düşünmenin dışında aydınlanma ya da bilgilenme olasılığı yoktur. Bu düşünme çabasında ne yalnızca merak ya da haz ne de yalnızca yarar söz konusu olacaktır. Bilindiği gibi eskiler felsefenin meraktan doğduğuna inanıyorlardı, yeniler özellikle felsefenin yararı üzerinde durdular. Oysa felsefenin ruhsal temelini de yaşamsal temelini de gözden uzak tutmamak ve merakın yanına yararı ve yararın yanına merakı koymak gerekir.

Felsefe, tüm arayıcılığı içinde, dünyayla bir hesaplaşma anlamı taşır. Felsefe, en geniş çerçeveli düşünce olmakla, dünyayla bütünleşme anlamına gelir. Her durumda, felsefe dünyayla bir dokunuşmadır, sonsuz bir genişlikte ve sonsuz bir özgürlükte dünyaya ulaşmadır ya da dünyayla buluşmadır. Felsefe, kendimizi ve başkalarını, içinizi ve dışımızı, özümüzü ve dünyayı bir bütün olarak kavramanın en etkin yoludur. Felsefe bize dünyayı görebilme gücü sağlar, buna göre kendimizi anlayabilme gücü kazandırır. Felsefe yapmak dünyaya tam bir dinginlikte yerleşmek ve onu tüm incelikleriyle gözlemlemektir. Felsefe yapmak dünyadaki yerimizi bir daha ele almaktır, dünyayla ilişkimizi bir daha, bir daha, bir daha gözden geçirmektir. Felsefesiz insan dünyayla arasında önceden belirlenmiş bir ilişkinin olduğuna, olması gerektiğine inanır. Felsefe adamı dünyayla ilişkilerini kendine göre düzenler. Felsefe yapmak her şeyden önce yaşamda insan istemine öncelik tanımaktır.

Bizim felsefeden beklediğimiz insanla ilgili tüm sorunları tam bir açıklık içinde, eksiksiz bir özgürlükte tartışma rahatlığıdır. Felsefe adamı için açıklık bir bilgi sorununu, özgürlük bir ahlak sorununu ortaya koyar. Felsefe yapabilmek için insanın kendisini yüzde yüz özgür duyacak kadar dürüst olması gerekir. Her gerçek felsefi tutum bir ahlak önerisidir. Felsefe tüm önyargıların atıldığı yerde, tüm dış belirleyici güçlerin unutulduğu yerde başlar. Felsefe ödün kaldırmaz, ödünle felsefe yapılamaz. Felsefeci hiçbir dış belirleyici gücün etkisinde kalmadan görüş üreten adamdır. Öyleyse felsefeden beklediğimiz ilk şey hiçbir ahlak sorunu ortaya koymayacak biçimde, tam bir bağımsızlıkta belirlenmektir. Felsefenin doğruları her yerde ve her zaman ahlakın koruyuculuğu altındadır. Felsefe bilmek ancak ve ancak dürüstlük içinde olasıdır. Mutlak özgürlüğe zorunlu tek bilgi alanı felsefedir. Kendini her türlü olumsuz koşullanma içinde özgür duyabilen kişiye filozof denir. Ancak dünya karşısında tam bir özgürlük içindeysek felsefe yapabiliriz.

İNSANLAŞMA ÜZERİNE NOTLAR - 3 - SORULAR

Kazım POLAT

1

Soru sormanın insan yaşamında yeri nedir? Nasıl bir rolü vardır sorunun insanlaşma, aydınlanma çabasında?

Soru sormanın günlük yaşamımı böylesine çıkmazlara sürükleyeceğini bilmezdim felsefe ile ilgilenmeden önce. Kurulu ya da verili değerlerimi bir tek sorunun bir anda altüst edeceğini düşünemezdim ...Zorlu mu zorlu bir uğraş olduğunu da....

Soru sormak tıpkı berrak, durgun suya taş atıp suyu bulandırmaya benzer. Bilincimize attığımız bir soru, bilincimizde netleşmiş bazı düşünceleri bulandırır. Ancak soru soranın böylesine bir bulanıklığın mutlak olmadığını bilmesi gerekir. Bu bulanıklık, verili duygu-düşüncelerle hesaplaşmak içindir. Yoksa öylesine amaçsız yapılan bir bulandırmanın sağlıklı bir yol olmadığı açıktır. Amaç verili olan duygu-düşünceleri sorgulamak olmalıdır. Ardından daha gerçekci bir biçimde kurmaktır bilincimizi. Bunun kolay olmadığı da açıktır.

Bugün burjuva değerlerinin bilincimize ailede, okulda, işyerinde iyice oturtulduğunu görmemiz gerekir. Bu değerler, sistemin işlerliğini sağlayan değerlerdir. Sistem bilincimizi oluşturuyor. Farkında olalım olmayalım bu böyle. Çağımız insanını daha şanssız görüyorum bilincinin oluşumunda. Daha önceki çağlarda sistem dışı bilinçlerin oluşması için dünyada bakir alanlar çoktu. Sistemler ulaşamıyordu. Farklı olanın varolabileceği alanlar vardı. Avrupa'dan insanlar Uzakdoğu'ya, Ameraki'ya, Avustralya'ya kaçtılar. Kendileriyle ortak düşüncede olanlarla toplumlar oluşturdular. Bugün, insanı dünyanın dört yanında bulup kıskacına almış bir sistem kurulu. İster "demir perde"ler oluşturalım, burjuva sistemi teknolojiyi yanına almış kanımıza dek bulaşıyor, kanımızın akış yönünü değiştiriyor. Güzelimizi, iyimizi, doğrumuzu sistem belirliyor. Bunun çoğunlukla ayırdında değiliz.

Dikkat edersek, bir erkek ya da kadının güzelliğinden, bir kıyafetin ya da ilişkinin güzelliğinden söz ederken ne çok çakışıyoruz. Biçimsel.... Bunlar birer soru olarak neden belirmiyor bizlerin bilincinde? Meta güzellikler yerleştiriliyor bilincimize Kısa vadeli güzellikler. Toptan değişiyor güzelliklerimiz... Tabii ki kolaycılığı gözardı etmemeli. Eğilip bükülen, ayak uyduran, uyum sağlayan bir varlık olarak insan kolaycılığa da uyum sağlıyor. Belki de bu noktada sistemin artık teori olarak gündeme getirmediği ancak günlük yaşama rahatlıkla geçirdiği pragmacı felsefeye eleştiriyel yönelmek gerekir. Ancak bu felsefe başlı başına ele alınması gereken bir konudur. Şimdilik amacım gereği, değinmem yeterlidir. Sistemin pragmacı felsefesinden yola çıkarak insanlara dayattığı "güzel" sistemin çıkarına "güzel"dir. İnsani güzel olması zayıf bir olasılıktır. Bana göre, sistem değil, insan kendi güzelini yaratacaktır. İnsani güzelliği... İnsan emeğiyle yoğrulmuş bir güzellik, özgürleşme çabasının göstergesidir.

2

Sorulara dönersek...Bence insanın kendi değerlerine ulaşmasının, insanlaşma çabasının ilk ve temel basamağı sorulardır. Soru sormakla başlanır... Verilikurulu değerleri sorgulamakla başlamalı. Soru sorarak... Burada belirtmek gerekir ki sorgula-

maya doğru soruyla başlamalı. Yoksa kısır bir döngüye düşülür. Örneğin, "güzel nedir" diye başlandı mı sorgulayana verilecek yanıt yine verili-kurulu güzellik anlayışıdır. Ancak "Güzel dediğim bu şey neden, nasıl güzeldir" sorusu bana sorgulama için daha sağlıklı görünüyor. Çünkü "güzel" deyişimin dolayımını yani bağlarını görmeye başlıyorum. Bu bağlar beni seçmelerimin dışında bir yere götürür. Babam, annem, öğretmenim. Televizyondaki programda "güzel" dedikleri için diyormuşum. Gatelende boy boy sunulan resimlerde "güzel" diye sunulduğu için ben de "güzel" diyormuşum. Sistem güzelimi belirlemiş, bunu görüyorum bu dolayımdan. Ardından sistemin benim güzelim yaptığı bu güzelin analizini yaptığımda birçok çirkinlikleri, daha da çok içi boş olan bir güzellik olduğunu görüyorum. Emeksiz, insanlaşma sürecime katkısı olmayan, aşmam için sistemin surlarına sürüklemeyen duygu-düşünceler...Böyle bir güzel...

3

Soruları iki ana öbekte toplamak istiyorum. Birincisi, günlük yaşamda karşılaştığımız eylemlerimizle ilgili yanıtları kolayca, kesinlikle verilebilen sorulardır. "Kapı açık mı?" Bu soruya kapının açık olup olmamasına bakılarak "evet" ya da "hayır" diye yanıt verilir. Yanıtı verildikten sonra bu soru tekrarlanmaz. Üstelik bu soru başkasına sorulan bir sorudur. Bilincimizde önemli bir rolü yoktur.

Üstünde durmak istediğim soru ikinci öbekteki bilim-felsefe sorusudur. Sistemin eğitim kurumlarında karşılaştığımız şudur bu sorulara ilişkin: Felsefe sorusu "...nedir" ayrı, bilim sorusu "neden ile, nasıl" soruları ayrı görülüyor. Bana göre bu üç soru ayrılamaz. Ayrıldığı durumda felsefeyi salt metafizik kılarız. Üstelik kısır bir döngüde dönüp dururuz. Bir şeyin "neden" ile "nasıl" ını görmeden o şeyin gerçekçi bir anlamlandırmasını nasıl yapabiliriz? Ancak sistemin gerçekçilik diye bir kaygısı olmadığı için bu soruları da birbirinden ayırması kadar doğal bir şey yoktur.

Yine de bilim ile felsefe sorularının şöyle özelliklerinden dolayı örtüşmediğini görmek gerekir. Bilim soruları nesneler dünyasına, öznenin kendi kendine değil nesnelere sorduğu sorudur. Felsefe sorusu ise kişinin kendi kendine yönelttiği sorudur.....

Belki de, kaygının başkalığından, bu ayrımlardan çok, bu soruların birlikteliğini görme çabasındayım. İnsanın aydınlanma, anlamlar alanını, özgürlüğünü genişletme çabası bu soruların birlikteliğini görmeye itiyor beni. Belki de gerçekçi olmam...

Felsefe sorusudur insanın hesaplaşma sorusu. Bu açıktır. "Aşk nedir" ya da "Aşkın anlamı nedir" soruları aşk kavramının dolayımlarını, bağlarını görmeden yanıtlanamaz. Biyoloji, psikoloji, sosyo-ekonomik, kültür bağları dikkate alınmadan nasıl sağlıklı bir anlamlandırma oluşturulabilir. Böyle bir anlamlandırma olsa olsa daha önce de değindiğim gibi sistemin salt metafizik, bana zorla dayattığı anlamdandırma olur.

4

Çölleşmiş bir yaşamın ortasındayız. Sistem bir serap sunuyor bize yaşam diye. Kuraklık var. Kuraklığı herkes yaşıyor. Ancak bilince ulaşması gerekiyor. Serap içindeyiz, dudaklarımız çatlamış, kana kana yaşamı yudumladığımızı sanıyoruz... bilinçlerimize bu serabın tohumlarını ekiyorlar daha doğduğumuz günden.

Yaşamın olanaklı olduğu kuyulardır sorular. Kuyudur soru.... Yaşamı kana kana yudumlamak, dudaklarımızı çatlatan seraptan kurtulmak istiyorsak korkarak da olsa bu kuyulara inmeliyiz. Başında durup baktığımızda baş döndürücü, dipsizdir sorular. Bulandırır, korkutur dipsizlik... Üç seçenek var önümüzde: Birincisi, soruları görmezden gelip sistemin serabında dudaklarımız çatlasa da kana kana yaşamı yudumladığımızı sanarak yaşayacağız. İkincisi, sistemin dudaklarımızı kuruttuğunun bilincinde olarak sorulara yönelme cesareti gösteremeyip yaşamsızlıktan kuruyup gideceğiz. Sonuncu seçenek ise korkumuz da olsa ineceğiz sorulara.

Kuyulara inelim. Emeğimiz boşa olmayacaktır. Umuttur yaşamın dinamosu. Umut ile emek... önemli olan yanılsamalı değil gerçek kuyuya yönelmek. Dibi görünmese de karanlık da olsa insanın yaşam, aydınlanma, özgürleşme mücadelesidir kuyulara yönelmek....

Buna göre, eğer soruları yoksa bir insanın, insanlaşma, sistemi aşma, aydınlanma sürecine katılmıyor demektir.

Yeni çağa geçişte bir tek sorunun ne büyük önemi olduğunu düşünüyorum. Denebilir ki bir çağı kapayıp bir sonraki çağı açan bir tek soruydu. "Niçin" sorusunun yerine "neden" ya da "nasıl" soruları sorulduğunda koca bir sistem sarsılmaya başladı. Başka bir kuyuydu yönelinen. Yaşam oradan, o sorulardan fışkırmaya başlamıştı.

BÜYÜK AYDINLANMACIMIZ

Mehmet BAŞARAN

Yaşamı güzelleştiren, ona anlam katan, yücelten ekin ve sanattır. "Yeniden doğuş", "dinde değişim, "aydınlanma" dönemleri yaşanmasa, ekin ve sanat boy atabilir, bugünkü düzeyine ulaşabilir miydi uygarlık? Toplumların canlanması, kalkınmaları, daha insanca yönetimlere kavuşmaları; insanı insan yapan değerlerin yaygınlaşmasıyla gerçekleşmedi mi? Yaşanan nice yıkımlardan sonra bugün de "Umut insanda, umut ekinde" anlayışıyla gelişmede ekinsel boyuta ağırlık verme gereğini duyuyor toplumlar. Ekinsel yaşama katılım, toplumsal yaşama, kalkınma etkinliklerine bilinçle katılma demek çünkü. Özgürleşmenin, barışçı bir dünya kurmanın başka bir yolu var mı?

Ülkemizde kimi yerel yönetimlerimiz düzenledikleri şenliklerle insanı insan yapan değerleri yaygınlaştırmaya yöneldi. Para egemenliğinin azgınlaştığı, köşe dönücü politikaların uygulandığı, tüm değerlerin yozlaştırıldığı bir dönemde tabanda uç veren güzel bir umut bu.

KİMDİR BU HASAN ALİ?

Yerel yönetimce *Hasan Ali Kültür ve Sanat Evi* açıldı Kartal'da, törene SHP Genel Başkanı Sayın Erdal İnönü katılmıştı. Buruk bir anısını anlattı izleyicilerle:

Hasan Ali Yücel İlkokulu'na gittiğinde, yanında oturan bir öğrenciye "Kimdir bu Hasan Ali Yücel"diye sormuş. Aldığı yanıt, dönemin eğitim anlayışını, tutumunu somutlayıcı nitelikte:

"Herhalde varsıl bir işadamıdır efendim, parası çok olduğundan bu okulu yaptırmış o yüzden...."

Görüyor musunuz, insan yetiştirme işini, özel okulculuğa, okul yaptırmayı varsılların "iyilik", "acıma" duygusuna bırakan gidişin çocuk beynine yansıyışını... Ekinimize, sanatımıza ivme kazandıran, eğitimi aydınlanma krizmasına döndüren Cumhuriyet döneminin en büyük milli eğitim bakanı tanıtılmıyor öğrencilere. Devletin radyosu, televizyonu, kurumları, toplumun yetiştirdiği gerçek değerlere sırtını dönmüş çünkü. Ülke "ucuz emek cenneti", varsıllar vergiden düşerek arada bir okul yaptırdılar mı baş tacı....

Büyük eğitimcimizin otuzuncu ölüm yıldönümüydü bu yıl, duydunuz mu radyoda, televizyonda anıldığını?...

BAĞIMSIZ TÜRKİYE'NİN EĞİTİM KURUMLARINI YARATAN AYDINLANMACI

1897'de doğan Hasan Ali'nin çocukluğu İkinci Meşrutiyet, Balkan bozgununu yıllarında geçiyor. Ardından Birinci Dünya Savaşı... Lise son sınıf öğrencisiyken askere alınıyor. Toplumun varolma, yaşama özlemlerini derinden yaşıyor. Yüksek öğrenimini askerlik dönüşü tamamlıyor. Kafası, yüreği Anadolu ihtilaline çevrik. Kişiliğinin mayasında Kurtuluş Savaşı var. Kendisini iyi yetiştirmiş bir yazar, bir aydındır. Türk ordularının kurtardığı İzmir'de öğretmenliğe başlıyor. Yenileşme devinimlerini coşkuyla izliyor. Milli Eğitim Bakanlığı temsilcisi olarak üç ay Mustafa Kemal'le ülkeyi dolaşıyor 1927'de. Sonra bakanlık müfettişliği, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Cumhuriyet döneminin inançlı eğitimcilerini yetiştiren Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü ve 1935'te İzmir milletvekilliği....

Yazın incelemeleri, şiirleriyle dikkati çekmiş. *Bir Dehanın Romanı* adlı yapıtı Alman kültür bakanlığınca ödüllendirilmiş, ders kitapları yazmış seçkin bir ekin

ve sanat adamıdır, deneyimli bir eğitimcidir. 1938'de Milli Eğitim Bakanlığı'na getirilince, ülkenin tüm değerlerinden yararlanarak bir eğitim imecesi başlatmaya yönelir. 3.3.1939'da el yazısıyla saptadığı eğitim anlayışı şöyledir:

"Cumhuriyetimiz, Türk zekâsını madde üstünde işletmeyi ve maddeleştirmeyi, ekonomik ve endüstriyel çalışmalarının prensibi bellemiştir. Bu prensip, ancak ilmi metotlara dayanarak gerçekleşebilir. Türk vatanının bütün servetlerini -yeratında,- üstünde, havada suda ancak bu zihniyetle tam semereli bir hale getirmek mümkün olacaktır, resmi maarifi, teknik ve pratik hayata birbiri arkasından gelecek kuvvetli nesiller yetiştirmeyi başlıca vazifelerinden sayar."

1939'da toplanan İlk Maarif Şûrası'nda geçmiş dönemin birikimleri harman edilir ve girişilecek çalışmalar bir plana bağlanır. Kurtuluş savaşının bilimin yol göstericiliğiyle eğitim alanında sürdürülmesi olacaktır bu.

İlköğretimin başında Tonguç, teknik öğretimin başında Rüştü Uzel, Talim Terbiye Kurulu'nda, Tercüme bürosunda Ataçlar, Sabahattin Eyüboğlular vb en seçkin düşün ve sanat adamları...

Hasan Ali döneminde Bakanlık, Talim Terbiyesi, Müdürler Komisyonu, Tercüme Bürosu'yla düşünce üreten, uygulayan bir foruma dönüşür.

Tonguç'un kurduğu Köy Enstitüleriyle (1940) yurt yüzeyi üretici, yaratıcı eğitim alanına döner; toprağı, halkı uyandıran, derinlerden değerler fışkırtan bir krizmadır bu.

"Batı, düşünceden korkuyu kaldırmakla başlar" düşüncesindedir Hasan Ali ve Eyuboğlu'nun dediği gibi "bir kişinin atacağı dev adımlarından çok, bin kişinin atacağı insan adımlarını" istemektedir. "Bir yandan Batı'nın kültür kaynaklarına, bir yandan Türkiye'nin insan kaynaklarına, kısacası bir yandan hümanizmaya, bir yandan köylüye gitmek. Karanlıklar içinde bir çoğunluk ve yarım yamalak bir Tanzimat aydınlığıyla yeni Türkiye'nin kurulabileceğine inanmıyor, eğitim ve öğretim ilkelerinin bu acı gerçeğe çevrilmesini istiyordu. Köy Enstitüleri ve Dünya Klasikleri için yıllarca geceli gündüzlü cenkleşe tartışa Meclis'ten köy kahvelerine kadar her yerde giriştiği savaşın özü buydu" (S.Eyuboğlu).

Şöyle diyordu klasiklerin başına yazdığı önsözde:

"Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde arttırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır."

Giderek yazın eğitimi çağdaşlaştırılır. İkinci Maarif Şûrası'nın kararlarına uyularak hazırlanan "Türkçe metinler", onlara yardımcı "Okul klasikleri" dizisiyle okuyan, düşünen, akılcı, insancı yeniliklere açık uyanık kuşaklar yetiştirme yolu tutulur.

Bakanlık, klasiklerinin yanı sıra İslam Ansiklopedisi'ni, İnönü Ansiklopedisi'ni, Sanat Ansiklopedisi'ni ayrıca İlköğretim Dergisi'ni, Güzel Sanatlar Dergisi'ni, Mesleki Teknik Öğretim Dergisi'ni, Kültür Bakanlığı Dergisi'ni, Tercüme Dergisi'ni, Tarih Belgeleri Dergisi'ni Kadın ve Ev Dergisi'ni, Köy Enstitüleri Dergisi'ni de yayımlamaktadır.

Devlet Konservatuvarı, Opera, Devlet Tiyatroları, Milli Kütüphane, giderek üniversite özerkliği....

Coşkulu bir uyanış ve aydınlanma dönemi yaşanmaktadır.

Evet, devletin maarif işlerine el attığı 1857'den bu yana gelmiş geçmiş nâzır ve bakanların en büyüğü, en verimlisi Hasan Ali Yücel'dir. Dr. Yiğit Yaşargil'in dediği gibi yonutu dikilecek adamdır o. Yaşamı, geleceğimize ışık tutucudur:

Kulak verin doğruya güzele
Acı çeken toprağı, insanı dinleyin
Bozkırdaki başağı, başaktaki köyü
Konuşan o değil mi derinlerden
Bize bizi getiren sesiyle

O değil mi zamanı sorguya çeken
Açan düşünceyi yeni yönlere
Çekip çarıkları koca Tonguç'la
Çobanın yüreğinden Bilgin'in usuna dek
Anadolu'yu süren

Bakın nasıl büyüyor ekinlerle
Buluşuyor alnında Doğu'yla Batı Diş gıcırtıları içinde çağın
Yürüyor usul usul
Nisan yağmuru adımlarıyla

Elleri gözleri yapılarda harç
Ey gericiler çıkarcılar ey
Hasan Ali canlı bir anıt
Halkımın yüreğinde

Ölümün otuzuncu yıldönümünde büyük aydınlanmacımızın anısına saygılar.

AYTEN MUTLU SENİ ÖZLEDİM SİREER İNSANCIL YAYINLARI

SU OLMAK İSTİYORUM(*)

(*) LORCA

A.Necmettin BORTEÇİN

ÇANAKKALE LÜFERİ

Yağmurlu bir aralık akşamı. Kadıköy iskelesinden miniübüs durağına doğru yürüyorum. Deniz kıyısında soğuktan üşümüş ve yağmurdan ıslanmış bezgin balıkçılar, bağrışıp duruyor. Birden irkiliyorum. "Haydi lüfer. Çifti altı bin." Balıkçı tezgâhına doğru seğirtiyorum. Yamuk yumuk bir yazı ile, tırsi denen sardalya azmanının üstünde bir etiket var. Etikette, "Lüfer 3000 TL" yazıyor. Balıkçı, tezgaha yanaşmış olmamdan umutlu, "Vereyim abi" diye üsteliyor. Ben, kızgınlıkla ve sardalyaları göstererek, "Ne bunlar" diyorum. "Lüfer abi" diyor. "Ne lüferi" diye üsteliyorum. Balıkçı, anlıyor biraz işin nereye varacağını. Sesi, perde perde mırıldanmaya dönüşerek, "Çanakkale lüferi işte" diyor. "Atma" gibilerinden bakmaya devam ediyorum dik dik. Anlıyor. Dönüyor öte yana ve "Haydi lüfer. Çifti altı bine" diye bağrışını sürdürüyor.

Dönüp yürüyorum. Aklımda, plastik bebekler basan iş mekineleri. Kalıp bir açılıp bir kapanıyor. Ard arda oyuncak bebekler diziliyor.

BİR BİNLİK VE MİLLETİN ERKEKLİĞİ

Gebze-Harem minibüsündeyim. Bir ocak ikindisi. Yollara insanlar dizilmiş. Minibüse el ediyorlar. Sürücü, yanındaki bıçkın delikanlıyla sohbette. Minibüs dura kalka, homurdana homurdana ve trafik kurallarını hiçe sayarak ilerliyor. Bir ara sürücünün yanındaki, "Solda" diyor, "Solda bir binlik var". Anlayamıyorum önce. Bir an. Sonra, minibüs yoksul görünüşlü bir adamın önünde duruyor. Adam biniyor minibüse. Binliğin ne olduğunu anlıyorum o zaman. Bir şeyi daha kavrıyorum. Minibüse binen herkes bir binlik, sürücünün gözünde. Şimdilik binmeyenler de potansiyel binlik. O halde, herkes bir binlik onun için. Ben de. Şu yoksul adam da. Şu şık bayan da. Bunun dışında bir anlamımız yok sürücü için. Yoksul adam, yanındakinin gazetesine bakıyor. Gazetede savaş haberleri. Dayanamıyor. Yanındakine, "Öldürecekler bu milletin erkekliğini" diyor. Bu sözün, ilk kez kırk yıl önce söylendiğini anımsıyorum. Kırk yıldır hiçbir şey değişmedi mi? Değişmemiş. Belki de daha olumsuza varmış. Yoksul adam ısrarlı erkek olmakta ve ölmekte. Kore'den anlatıyor. Nasıl erkekçe gittiğimizi. Nasıl erkekçe öldüğümüzü. Asker millet olduğumuzu. Kim karar verdi asker millet olduğumuza. Bu karar ne zaman verildi. Bunları biliyor mu? Sanmıyorum. Ama inanıyor buna. Bu kararı kendinin vermesi gerektiğinin farkında bile değil. Tıpkı bir binlik olarak görüldüğünün farkında olmadığı gibi.

Minibüsten inip yürüyorum. Kafamda, tıkır tıkır kalıptan düşen plastik bebekler. Akşam oluyor. Hava şimdilik kararmayı sürdürüyor. Yarına kadar. Sonra sabah olacak.

UN ELENDİ ELEK RAFA

Bir dostum vardı. Uzun süredir görmüyorum. Bir gün vapura bindim. Güneşli bir bahar sabahı. Martılar keyifle uçuşuyor. Canım sıkkın bir şeylere. Konuşacak birileri olsa diyorum. Baktım o. Sevinçle gittim yanına. Konuşmaya başladık. Garip şeyler söylüyor. Koltuğunun altında vurguncu bir gazete... Yıllarca nasıl uyutuldu-

ğumuzu anlattı uzun uzun. Aslında beş para etmezdi bu halk. Onca şey yapmıştık ama... sonrası hiçti. Değmezdi hiçbir şeye. Ne yapmıştık diye düşünmeye başladım. O anlatıyor ya' ben duymuyorum. Sonunda, dürüstçe ama pek de yararı olmayan şeyler yaptığımızı anımsadım. O ise, tümden yadsıyordu her şeyi. Hatta daha da öte gidip aptallık olduğunu söyledi. Yetmedi, "Yuh!" dedi bize. İtiraz edecek oldum. Acıyarak baktı yüzüme. Uyanmamı öğütledi. Bir martıya takıldı gözüm. İs, pas, mazottan karaya dönmüştü kafası, kanadı. O, sürdürdü konuşmasını. Zengin bir kız bulmuş. Babası tüccarmış. O da ortak olacakmış. Şöyle ithal mal satan cinsten işler yapacakmış. O da ortak olacakmış. İthalat serbestisi çok iyi olmuş. Martı uzaklaşıp gitti. Vapur iskeleye yanaştı. İndik. Yolumuz aynı yöne değildi. Ayrılırken, "Ben" dedi "Unumu eledim, eleğimi astım" Doğru. Elenen bir un ve eleyen birileri vardı. Bir güzel elekten geçirmişti her şeyi. Ama eleyen ve elenenin kim olduğunun ayrımında değildi. Üstelik elek de asılmamıştı henüz. Yeni unlar dökülüyordu içine. Gülmek istedim. Gülemedim. Sırıttım.

Yeni plastik bebekler kalıpların arasından çıkarılıp atılıyordu yere bir işlikte. Bebekler gülümsüyordu. Sevinçle.

Bütün bunlar neyin sonucu. Insanlar neden aldatmak aptallığını akıllılık sayıyor. Neden karşısındakini özne olarak değil nesne olarak görüyor. Neden insanlar kendi çıkarlarını, bireyci kurtuluşlarını her şeyden önemli sayıyor. Neden insanlar, bir nesne olarak yaşadıklarının bile farkına varamadan ölüp gidiyor. Bazen bununla da yetinmeyip nesne oluşlarının nedenlerini daha da pekiştirip duruyor. Evet neden.

BIRAK ŞİMDİ FELSEFE YAPMAYI

Size hiç oldu mu bilmiyorum. Birine birşeyler anlatmaya çalışıyorsunuz, şuradan buradan örnekler veriyorsunuz. Derken, karşınızdaki, "Bırak şimdi felsefe yapmayı!" diyor. Felsefe yapmak.... Çok ayıp, çok gereksiz, çok anlamsız bir şeymiş gibi. Böyle durumlar bana, neden felsefe okumak gerektiğini düşündürdü. Sonunda şu karara vardım. Felsefi bir yapıt okurken, aslında konu, olaylar ya da tartışılan şey, birebir o kadar önemli değil. Önemli olan, tartıştığı konuyu, varmaya çalıştığı noktayı, nasıl sorguladığı, çelişkileri hangi düzlemde daha iyi algıladığı, çelişkinin karşıtını nasıl bir yöntemle geliştirdiği. Yani, bir düşünme yöntemi. Sonuçları algılamak değil önemli olan. Nedenleri, niçinleri sorgulayıp sonuçları etkilemek. Tersi durum nesne oluşun kaçınılmazlığı. Kimileri için, önemli olan sonuç. Sonuca göre tavır almak. Yaşama karşı. İnsana karşı. Kendine karşı. Ali'nin iktidarı iyi değilse Veli seçilmeli. Veli kim? Sistemin bir sonucu. Veli'yi seçiyoruz. Bir süre sonra Veli yitiriyor. Kim var sırada. Yine Ali. Bir üçüncü bile yok sistemin sunacağı. Ama, Ali yine seçiliyor. Neden? Çünkü sonuçlar önemli. Çünkü, düşünme yöntemimiz yok. Bize, nasıl düşünmemiz gerektiği öğretiliyor. Burjuva ideologlarının büyük birer düşünür gibi sunulması da bundan. Çünkü, burjuva ideoloğu sistemin felsefesini doğru belletiyor.

Kapitalizm, insanları plastikleştirdi. Plastik nesneler haline soktu. Bir kalıptan tıkır tıkır dökülen, plastikten milyonlarca nesne yarattı. Düşünmeye üşenen. Okumaktan kaçan. Bir ideale bağlanmayı yadsıyan. Aşağılayan hatta. Bireyci ve acımasız nesneler yarattı.

Şimdi, burjuva ideologlarını duyar gibiyim. Adı toplumcu olan nice sistemin nasıl çöktüğünü anımsatarak yalnız kapitalizm mi diye saldırmaya hazırlanan. Önemsemiyorum. Çünkü, bu saldırı da sonuçları önemseyenlerin saldırısıdır. Ayrıca, bu konuyu, bu sayfalarda tartışmanın olanaksızlığını da biliyorum. O yüzden, şunu söyleyip geçiyorum, toplumcu sistemler, toplumu önemseyerek, toplumu yücelterek bir yere varmaya çalışır. Zor, acılı ve özveri gerektiren bir yoldur bu. Hep kösteklenmeye, yıpratılmaya çalışılan bir yol. Bu yüzden, bir yığın etki bu ideali saptırabilir. Ama, kapitalizm, toplumu değil sermayeyi yüceltmek için yola çıkar. Yani, baştan tasarlanan şeydir zaten insanları plastikleştirmek. Bunun için yola çıkar. Bunu gerçekleştirmektir ideali, ideolojisi. Kapitalizm, aydınlanmayı sevmez. Kendi alacakaranlığını aydınlık diye belletmeye çalışır. Bu fark önemli.

PARA PARA VE YİNE PARA

Hep düşünmüşümdür. Elmas, altın, pırlanta neden böylesine değerli sanılır. Zor bulunur olmasından açıklaması bana yetmiyor. Zor bulunur olmak görece bir kavram. Ülkeden ülkeye, insandan insana değişiyor. Kimi insanlar için para zor bulunur bir nesne. Hem de en az altın, pırlanta kadar zor bulunur. O halde, para çok değerli. Peki bir milyar-

der için? Onun için zor bulunur değil. Ama onun için de değerli. Peki, pırlanta onun için zor bulunur bir nesne mi? Hayır. Onun için en bol şeylerden. Ama değersiz mi? Hayır. Onun için de çok değerli. Demek ki, yalnızca az bulunurluk ya da bolluk tek başına değerleme ölçüsü olamıyor. Çünkü, bir yoksul için, iki kilo pirzola da bir çeyrek altın da zor bulunur nesnelerden. Ama, yoksul, iki kilo pirzola verip bir çeyrek altın alamaz. Her ikisi de zor bulunur nesneler olsa da bu olanklı değil. Çünkü bu, metaların değişim, değiş-tokuş (Mübadele) değeri ile ilgilidir. Bunun için de ya sermayenin işletilmesi ya da emeğin satılması önkoşulu vardır. Yani, para kazanmak.

AYDINLIĞI ÖRTEN DEĞER: PARA

Üretim araçları, üreticinin elinden çıkıp da kapitalist sınıfın mülkiyetine girince, ücretli konumundaki insanlar için para yaşamsal bir değer oluşturdu. Artık, ürettikleri değerlerin maddi olarak kendilerine bir yararı yoktu çünkü. Ama o ürüne gereksinmeleri de vardı. Hem ürettiği ürüne yabancılaştı insanlar, hem de o ürüne gereksindiler. Bu çelişki, paranını değerini daha da arttırdı. Yani, geçim derdi başladı. Bu geçim derdi, en belirgin olarak toplumsal gücün topluma yabancılaşması sonucunu doğurdu.

"...Proudhon, Bastiat'ya karşı şöyle diyor: 'Toplum açısından sermaye ile ürün arasında bir fark yoktur. Bu fark bütünüyle bireylere özgü öznel bir farktır.' Yani, toplumsal olan öğenin ta kendisi öznel, öznel soyutlamayı da toplum diye adlandırıyor. Sermaye ile ürün arasındaki tek fark, sermayenin ürünün tarihi bir toplum biçimine özgü belirli bir toplumsal ilişkisini ifade etmesinden ibarettir. Toplum açısından bakmak tabir edilen şey, aslında tastamam bu toplumsal ilişkiyi (burjuva toplumuna ait ilişkiyi) ifade eden farkları gözden kaçırmak anlamına gelir. Toplum, bireylerden değil, bu bireylerin biriyle olan ilişkilerinin, bağlarının toplamından oluşur. Söylenenin şundan farkı yoktur: 'Toplum açısından köleler ve özgür yurttaşlar yoktur; her ikisi de insandır.' Tam tersine, bu toplumun dışında doğrudur. Köle ya da özgür yurttaş olmak toplumsal belirlemedir. A ve B insanları arasındaki bir ilişkidir. A insanı kendi başına köle değildir. Ancak toplum içinde ve toplum sayesinde köledir." (Karl Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma, Birikim Yayınları, s.337)

Evet, Ürün, sermayenin kölesidir. Tıpkı, burjuva toplumlarda bilinçsiz halkın, tüketim çılgınlığına sürülerek ürüne köle edildiği gibi. Burjuva toplumların gelişmesi için üretim ve tüketimin en üst düzeyde olması gerekir. Üretilen ürünün niteliği bu anlamda önemli değil. Önemli olan tüketilmesi. Üretime de tüketime de karşı olduğum sanılmasın. Üretim, dünyanın en kutsal etkinliğidir bence. Ama bu üretim-tüketim ilişkisinin nasıl işlediği önemli, onaylamak için.

TÜKETİM İÇİN PSİKOLOJİ

Üretim ve tüketim sürecinde psikolojik etkenlerin önemli yeri var. Üretim, insanların tüketim istekleri pompalanarak arttırılıyor. İşinde yükselme istekleri pompalanarak artırılıyor. Her üretici, üretirken içiçe olduğu ürüne üretimin bitişinde yabancılaşıyor. Vitrinlerde gördüğünde istiyor. Toplumsal düzlemde, ürün, üretilirken sermaye ile içiçe. Alım satım aşamasında içiçe. Ama ürün, sermaye sayesinde köle. Bu kadarla bitmiyor. Emek ve emekçi, iç içe yaşarken bile birbirine yabancılaşıyor. Emek de ürün sayesinde köle. Uzayıp gidiyor bu kördövüşü. Psikolojinin bir görevi de bu çelişkileri saklamak kapitalist sistemlerde. Psikolojiyi de depotilitize ederek yapıyor bunu egemenler. İnsan psikolojisinde, bilinçdışı sorunları çözümleyen psikanaliz, yıllarca Freud'un tekelinde, egemenlerce kullanıldı. "...Psikanaliz, bilinçdışına etkide bulunmuş-kök salmış olayları irdelemede toplumbilimlerinden (sosyolojiden) çok, mitolojinin, tarihsel kişilerin, edebiyat ve diğer sanat yapıtlarının yardımına başvurmuştur." (Serol Teber, Politik-Psikoloji Notları, Ara Yayıncılık s.29) Bastiat, toplumsalı öznel, öznel soyutlamayı da toplumsalmış gibi gösterirken, Freud da toplumsal olan bilinçdışını mitoloji, sanat ve edebiyat adamlarının öznel görüşleriyle açıklıyor.

Tüketim isteği, insanları yaşama karşı da yabancılaştırıyor. Plastikleştiriyor. Elbette üretimin amacı, tüketim. Elbette, insanlar en güzel şeylere değer. Ancak, üretim yalnızca bu gereksinimler için yapılmıyor. Örneğin, sekiz programlı çamaşır makinesi yerine çıkan dokuz programlılar insanlar iyiliğe değer bulunduğu için değil. Bir kerede tüketilip atılan ve çevreyi kirleten malların paketlemesi de insanların iyiliği için yapılmıyor. Üretim fazlasının geri kalmış ülkelere satılma nedeni insanlar iyi şeylere değer

bulunduğu için değil. Elbette bu çılgınca silah üretimi de insanların iyiliği için artmıyor. Çünkü, üretim-tüketim sarmalı ne denli hızlıysa kapitalist o ölçüde çok kazanıyor. Birbirinin benzeri birçok şeyi alıyor insanlar. Moda diyor sistem, atıyor yenisini alıyor. Olmadı, bu daha yeni, bu daha güzel, bu daha en son model. Her şey eskiyor. Her şey, alınıp satılır metalar haline geliyor en sonunda.

"Kaç paralık adam", "Ciğeri beş para etmez" deyimleri nereden geliyor dersiniz.

İş bu kerteye geldi mi insan ilişkilere en aza iniyor. Değerler parayla, metalarla ölçülmeye başlıyor. İnsani değerler, toplumca idealler, bağlanmalar aptallıkla eşdeğer tutulmaya başlıyor. Bütün değerler, sahiplenme güdüsüne kurban ediliyor. İnsanlar hem tüketilecek binlerce şey içinde hem de tüketememe korkusu içinde. Bunu başaramama korkusu insanları tedirgin ediyor. Aşklar bile, iki kişinin birlikteliğinden çok, birlikte tüketme beraberliğine dönüşüyor. Aşkı aşk gibi yaşamıyor.

Evet, iş geliyor iki insanın ilişkisine. En güzel birliktelik aşka. Gerçekçi yazarlar, bunu yazınca karşıgerçekçiler kızıyor. İşte aşkı yadsıdı diyor.

AYDINLATAN AŞK ÖYKÜSÜ

Aydınlanmadan söz ederken, özellikle aşktan söz etmek gerekiyor. Çünkü, bir süredir gerçekçilerin aşkı yok saydığı, küçümsediği savlanıp duruyor. Kesinlikle bilinmeli ki, gerçekliği savunanlar, aşkı yadsımıyor. Aşkı aptal kutusuna çevirmeye, boş düşler, olmayacak düşler peşinde koşturan aşk masallarına karşı çıkıyor. Âşık olmayan, aşkı savunmayan, aşksız yaşayan hiç kimse aydınlık bir kafası olduğunu söyleyemez. Gerçekten söz edemez. İnsani değerden söz edemez. Aydınlanmayı savunamaz. Bu yüzden olanaksızdır aydınlanmayı savunan ve insani değerleri yücelten gerçekçi sanatçının aşkı yadsıması, küçümsemesi. Bazı aşklar anlatılıyor, bazı "sanatsal" yapıtlarda. Esas oğlan, esas kız birbirini seviyor. Küçük burjuva bunalımlarına düşüyor sonra. Sonunda aşık olmanın yetmediği anlaşılıyor. Sonra düş kırıklıkları, aldatmalar, alkol. Barlar, Bodrum'lar. Başta aşk yüce. Sonra, çağdışı, mutlu...mutsuz...Hep sonuçlar yazılıp çiziliyor. En sonunda "Aslında aşk da yok" açmazına düşüyor insanlar. Ya da aptal mutluluğun da yüzüyor. Yanlış yollarda yanlış yönlere doğru koşuşturup duruyor roman kahramanları. Bütün bunların yaşamda varolduğunu kabul ediyorum. Ama, yaşamın içindeki her şey gerçekçi mi? Yaşanan şeyler yazmak yetmiyor gerçekleri anlatmak için. Gerçeğin de yanlışı var çünkü. Bunun gerçeklikle gerçekçilikle ilgisi yok. Bunun, sonuçlara göre yön çizmekle ilgisi var. Edilginlikte doğrudan payı var. Bu yapıtlar insanları aydınlatamaz. Karanlığın ta dibine iter. Bazı durumlarda aşk olanaksızsa olanaksız dersiniz. Bu aşkı yadsımak değildir. Saygı duymaktır. Anlatacaksınız. Roman kahramanlarına gerçekleri anlattırırsınız. Acı çektirecekseniz, insanca acı çektirirsiniz. Etkenleri betimlersiniz. Doğruluğu, yanlışlığı betimlersiniz. Doğru, aşklar, sistemin istediği yönde akmaz o zaman. Biter. İnsanların kafasında bir soru işareti kalır. Okuyan düşünür yaşadıklarını ve sorgular. Aydınlanır bir anlamda. Ya da başkaldırır koşullara. Her koşulda yanyana bir aşk yaşar sevdiği ile. Okuyan sorgular terk edip gidişleri belki. Doğruyu ve yanlışı düşünür. Aydınlanır yine aşkı. Evet. Gerçekçi olmayan aşklara ve boş umutlar peşinde koşturan aşk masallarına karşıdır gerçekliği savunanlar. Direngen aşklar arar. Direngen yolarkadaşları arar. Aşkı aşk gibi yaşar yani. Yani, açıkçası sümüklü aşklarla işi yoktur, ne yaşamın gerçekliğinin ne de gerçekçi sanatçının.

ÇOĞALARAK YÜRÜMEK

Aydınlanma Çağı, yaklaşık ikiyüzyıl geride kaldı. Bizim payımıza da bir şeyler düştü elbette. Ama ne kadar. O halde, kendi aydınlanma hareketimizi kendimiz başlatmalıyız. Çare yok. Tezgâhtaki balıkçı için. Minibüs sürücüsü için. İlle de erkek milletiz diye tutturan o güzel yüzlü insanlar için. Onlarla birlikte.

Şarkılarda, "Dünyayı güzellik kurtaracak" derken yüreklerin kabarması yetmiyor. "Bir insanı sevmekle başlar her şey" derken aktör, alkışlamak yetmiyor. Nesnelikten kurtulmanın, plastikleşmeye başkaldırmanın yolu birliktelikten geçiyor. Özgürlüğe giden yol, sevgilerden geçiyor. Kendini ve tüm insanları sevmekten. Hiç kimsenin yalnız kendi için özgürlük isteme hakkı yok. Özgürlük yolu çoğalmakla açılacak. Aydınlanarak çoğalmakla.

Bu yolda kimse yalnız kalmamalı.

Sinemanın Işığında İnsan - 4 -

HİÇLEŞEN İNSANA METHİYE

Sadık ALBAYRAK

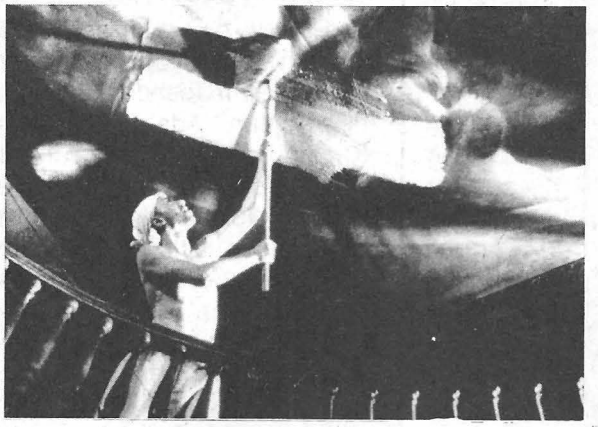

Farendj / Sabina Prenczyna

Bir dalgaya yakalanmış insan dünyayı nasıl görüyor? Dalgayla birlikte inip kalktıkça dünya da onunla birlikte sallanıyor. Dalganın ortasındaki insanın ufku belirsiz, değişken; dünyası güvensizdir. Dalganın ortasındaki insan için kıyı, titrek, bir görünüp bir kaybolan umuttur. Dalganın içindeki için gelecek var mıdır? Korkaktır. Güvensiz ve umutsuzdur.

Toplumsal dalgalar içinde insan, dalganın bilincine bile varmaz. Ama dalga onu pençesine almış oradan oraya sürükler. Sanatçı dalganın ortasındaki insanı nasıl anlatır? Dalganın içindeki insan, nasıl anlatılırsa sanat olur? Üstelik, toplumsal yaşamda, dalganın içindeki insanı kendisine anlatmak zorunda sanatçı. Toplumsal bir gelişmenin akıntıları içindeki insana kendisini anlatmak! Üstelik, aynı zaman ve toplumda sanatçı, aynı dalganın içinde yer alabilir. Dalgadaki insan kendisi olabilir.

Sanatçı, her şeyden önce, dalgadaki insana dalganın dışından, dalgayı, dalganın içinde kendisini, kıyıyı, dalgayı yaratan rüzgârı gösterebilmelidir. Toplumsal hareketin dalgasında sürüklenen insana, o dalgaya karşı bir can simidi atabilmelidir.

Sabina Prenczina tersini yapar. 10. İstanbul Film Festivali'nde birinci yapılan *Farendj'le.*

KATHARSİS ESTETİĞİYLE HİÇLEŞME

Farendj'de genç bir Fransız yazar, sevgilisiyle gittiği Etiyopya'dan dönemez. Dönmek istemez. Fransa'dan niye kaçar, Etiyopya'da ne arar? Bunları bilmemize imkân yoktur. Bilinmeyen bir şeyler, bilinmeyen bir yerlere sürükler onu. Kesin olan bir şey varsa, o da yazar Anton'un o güne dek edindiği bütün değerlerden vazgeçerek bir hiçleşmeye yönelmesidir. Anton kendisini, kendisiyle birlikte içinden çıktığı kültürü neden reddeder? Anton kendisini reddederken yeni bir Anton yaratmaya neden çalışmaz? Bütün bunlar belirsizdir. Film bir hiçleşmenin akılsızca sergilenişinden ibarettir. Bilinmez güçler Anton'u bu yolculuğa sürüklerken, filmin kurgusu, bu yolculuğu alabildiğine hızlı, çarpıcı, gizemli anlatmaya dayanır.

Fransız Sabina Prenczina, bir dalgaya yakalanmış insanın dalgasını şiddetlendirir. Bir dalganın içindeki insanın bulanık bakışını seyircilerine taşır; seyircileri de dalganın ortasına fırlatır.

Hoş mu? Bu dalga insanı hiçleşmeye götürüyorsa.... Hiçleşen insanın ufuksuz methiyesine sizi de ortak etmeye çalışıyorsa.... Hiçleşme güzelleşmiş ve övgü toplayıcı bir estetik olmuşsa.. Asla! İnsanın güzelleşmesinin, gelişmesinin ve yücelmesinin peşinde bir estetik adına böyle bir filmi kabul etmek mümkün mü?

Belki buradan *katharsis*'e gelinebilir. *Katharsis,* seyirciyi bir dalganın ortasındaki insanın bakış açısına mahkûm etmektir. Brecht'in estetik arayışını ise izleyiciyi bu mahkûmiyetten kurtarma çabası olarak görebiliriz. Brecht, belli toplumsal ilişkiler, hareketler içindeki insana, bu ilişkilerin, hareketin dışından bir yerden, kendisine bakabileceği bir ayna tutmaya çalışır. Dalganın içindeki insanı, dalganın dışından bir yerden, sağlam bir noktadan kendisine gösterir. İnsan, bu gö-

BİR TEĞET TARİHİN DERİNLİKLERİNDEN

Her Çin'li bir karıncadır yıkar seddini dünyanın
Dağlar dolusu kır çiçekleri beni kendimle bütünledi
Yıkılası duvarlar ey dünya efendileri
Bin asırlık gürzüm, kavalım vız gelir şövalyeler
Sona erdi komedyası sefil bir palyaço kırmızısı
Katoliğin kör aynası, Hristiyan çanları
Canlarını verdiler anahtarlar yere düşerken
Neyi anlatıyor Gorbi'ler Marks'ın feryadı
Kızıl meydan da yargılanıyor taş bir duvar Hegel
Neresinden koparsa kopsun zincirim
O kadar çok yitirilecek sevda
Yıkıldı katedraller özgür artık emeğim

Biz buluruz aydınlığımızı yıkıldı ya duvarlar
Hepimiz zıplayabiliriz demirden, elektrikten
Tam milyar kere bilgisayar annem
Aradı buldu bana bir Annabel Lee
Adı ne olursa olsun Kleopatra, Katarina boşver
Ufolar çok şeyin peşinde nasıl olsa imgelerim
Geniş kanatlarıyla uzaydan gelecekler
Kurutulmuş insan eti konservesiyim sanki
Sevgilimin göğüsleri oyuncağı olurmuş onların
Yakın petrolleri utanmazlığın alın yazısı
Sular karaları bassın, ne güzel çelişki
Kim öle kim kala dağlar çağlardır bizim
Dünyamızın yüz karası her devirde üç-beş bezirgan
İşbilir puştsal karaköklü anlaşılmaz keçiliğin
Delirdim acılardan yine durdum ayak üstünde
Çünkü tarihten gelen bir teğetim ben

Geldi nihayet Katastro -final Kardinal Hazretleri
Al çanlarını hangi müzeyi seversen
Kemikler de kokar mı dersin sen ey silah tüccarı
Bu yetimlik, bu boynu bükük kentliliğim
Ateş çemberindeyim bir yudum su ver
Geldi uzaylılar başladı çatışma
Bir göründüler bir yok oldular yediler birkaç bebeği
Ey büyük elli adam sen bilirsin gayrı
Kurabilirsin beş kıta üzerinde çekirdeğini yoldaşlığın
Gece de olsa bir zencinin nefesidir yüreğimde soluyan

Ali Ersin GÜNÇE *(1991)*

rüşle güç kazanır, durumunu kavrar, direnç bulur. Dalgayla mücadele edecek motivasyona kavuşur. Kıyıyı belirgin bir biçimde görüp durumunu değerlendirebilir.

Sabina Prenczina'nın filmi, deyim yerindeyse, bir "katharsis estetiği" üzerine kuruludur. Büyüleyici özdeşleşme, insanı, egemen dalganın boğucu, hiçleştirici akıntısına teslim eder. Böylece, içi boş, yavan, akılsız bir filmin kişiliksizliğe çağrısına ortak olunmuş olur.

Peki bu filmin ödül alması? Son derece doğaldır. Bir kez daha, "ödül" olgusunun egemen, tutucu estetiğin bir etkili mekanizması oluşuna örneklik eder. Peki ya *Kaplan Adam*'ın da aynı Jüriden özel ödül alması, bu, nasıl olabilir?

İNSANIN YÜCELİŞİNE ÇAĞRI

Kaplan Adam, Hintli Buddahadab Dasgupta'nın filmi. Farendj, insanın hiçleşmesini övgülerken, *Kaplan Adam* insanın yücelişinin şiiridir.

Bir ay boyunca sevdiği işi, "kaplan dansı" yapabilmek uğruna 11 ay bir madende çalışan biridir Kaplan Adam Ghunuram. Kaplan dansı, Hindistan'ın geleneksel bir dansıdır; boyalarla kendini kaplana benzeten dansçı bir davulun eşliğinde, kaplanın hareketlerinden soyutlanmış bir dans sergiler. Dasgupta, değişen bir kültür içinde kaplan dansının etkisini yitirmesini, sanatının ortadan kalkışı karşısında bir sanatçının trajedisini sergiler. Ghunuram, geçmiş yıllarda kendisini heyecanla izleyen köylülerin, kafeste bir sirk kaplanı görünce onu yüzüstü bırakmaları üzerine yıkılır. Film, insanın doğal olandan uzaklaşmasıyla, doğal'ı aklı ve kültürüyle aştıkça insanlaştığını vurgular. Kaplan Adam Ghunuram dansında doğal'ı soyutlayarak insanlaştırır. Oysa o, doğal'a, vahşi olana yenik düşer. Köylüler, bir kaplanın tavırlarından soyutlanarak geliştirilmiş, bir dans yerine gerçek kaplanı görmeye koşarlar. Ghunuram'la dalga geçerek.

Doğal'ı, kendi doğallığını da, dönüştürdükçe insanlaşan insan bir noktada geriye mi dönmektedir? Yeniden doğal'a, vahşi olana mı? Hintli köylülerin, insanın doğal karşısında geliştirdiklerini hor gören, biinçsiz seçiminden, Buddahadab Dasgupta bu soruya simgesel bir cevap çıkarır.

Dasgupta, Festival'deki basın toplantısında, dünyada egemen olan kültürün vahşileşmesi, ticarileşmesinin altını çizdi. Ticarileşme, kültürün ticari kapitalist özlü

olması, kültürün, insanın denetimi dışında doğal, vahşi gelişmelere dayanmasına yol açıyor. Doğadaki doğal ayıklanmanın yerini, ekonomik yapısı "piyasa"ya, "pazar"a dayanan bir toplumda, ticari ayıklama diyebileceğimiz bir süreç tutuyor. Böylece, doğanın "kör" güçlerine karşı aklını geliştirerek mücadele eden insan, toplumsal alanda kendi yarattığı "kör" güçlere teslim oluyor. Doğadan uzaklaşmayla ilerleyen insanlaşma, bu aşamada tıkanıyor; doğanın vahşiliği, toplumun vahşi işleyişi içinde insanın önünde dikiliyor.

Kaplan Adam simgesel anlamda bu gelişmeye karşılık düşüyor. İnsan buna direnmekle sürüyor. Ghunuram, kendisini sanatçı, aynı zamanda insan olmaktan uzaklaştıran kültüre karşı sonuna dek mücadele ediyor. Burada bu kültür kaplanda somutlanıyor. Vahşi kültür, kaplanla, insan kaplanı karşı karşıya getiriyor.

Filmin finali budur. Kafeste, Ghunuram'la kaplan amansız bir düelloya girerler. Ghunuram yenilir; kültürel anlamda bir kaplan dansçısı olarak da yenilmiştir zaten. Ama burada yenilmeyen, *Kaplan Adam*'ın taşıdığı şey, insanlaşmak, insan kalabilmek için bu "vahşi kültüre" karşı ölesiye mücadele etmek gerekliliğidir.

Ne yazık ve ilginç; akılcılığın, aydınlanma ve insanlaşmanın beşiği olan Batı'dan bugün, insanlıktan uzaklaşmaya, hiçleşmeye övgüler çıkarken; bu yolda geri kalan Doğu'dan insanın yücelişine çağrılar var. İstanbul Film Festivali'nde gösterilen filmlerden bu çıkıyor. Jürinin hem hiçleşmeye hem yüceleşmeye ödül vermesi ise bir kişiliksizlikten öte neyi sergileyebilir. Kişiliksizleşme hiçleşmeye giden yoldur.

İnsanın hiçleşmesini övgüleyen bir başka film, *Taksi Blues* da Fransa'dan geliyor. Ama mekân Sovyetler Birliği. Şematik bir karşıtlık üzerine kurulu: Çalışmayı, disiplinli bir hayatı ilke edinen Şilikov'la alkolik, serseri saksofoncu Lyoşa arasındaki çatışmaya dayanıyor. Yönetmen Pavel Loungine amaçsızlığı ve ahlaksızlığı erdem olarak sunuyor bize. İlkeli, disiplinli Şilikov'u çizerken oldukça usta bir biçimde, bu ilkelilik ve disiplini belli bir özden, ideale bağlı olmaktan uzak tutuyor. Böylece Şilikov'un ilke ve disiplini anlamsız, saçma ve içi boş kalıyor. Bu, ilkeli, disiplinli, ahlaklı bir insana saldırısında Loungin'e büyük kolaylık getiriyor. Çünkü, belli bir idealden, dünya görüşünden yoksun bir insan üzerinde boş bir kalıptır bu özellikler. O yüzden Şilikov, kolayca karşıtına dönüşebiliyor, zavallılıkta Lyoşa'yı bile geride bırakabiliyor. Böylece insan olmaktan çok uzak, zavallı bir saksafoncu, üstelik ABD'den ün'para ve ilgi buldurtularak öne çıkarılıyor. Hiçlik, başarının parlak ışığında göz kamaştırıcı bir ideale dönüştürülüyor.

İnsanın yücelişi Doğu'da aranıyor. İranlı yönetmen Mohsen Makhmalbaf arayanlardan biri. Ne inanılmaz ve canlı soluklar getiriyor! *Bisikletli Adam*'da insan için bir destan yazıyor.

Çaresiz; hasta karısını kurtarmak için, üçkâğıtçı bir organizatörün önerisiyle, 7 gün boyunca hiç inmeksizin bisiklete binmeyi göze alan bir insanı anlatıyor. Bir amaç için yoğunlaştığında, insanın ne kadar güçlü ve yüce olabileceğine tanıklık ediyor. Makhmalbaf gerçekçi. Sözgelimi, 4. gece uyuyup düşüyor Bisikletli Adam; yerini kimse fark etmeden arkadaşı alıyor. Sabah, dinlenmiş Bisikletli Adam, kimse anlamadan yeniden devam ediyor. Makhmalbaf, bu öykü aracılığıyla İran toplumundan çok canlı insan manzaraları çizerken, gücünün sınırlarını zorlayarak mücadele eden insanın ne büyük ve güçlü olabileceğini sergiliyor. Öbür filmi Seyyar Satıcı ise, etkileyici olmakla birlikte İslamcı ideolojinin tutucu etkisinden kurtulamıyor. Burada tam tersine Makhmalbaf'ın çarpıcı sineması insanı kaderin duvarlarına çarpıp duruyor. Ne kadar direnirsen diren, seni sürükleyen dalgayı aşamazsın diyor.

En çok da yenilgi alçaltıyor insanı. Yenilgisini rasyonalize etmeye çalışan insan, insani değerlerini reddetmeye kadar götürüyor işi. Bu yıl Film Festivali, büyük bir bölümünü Doğu Avupa filmlerine ayırdı. Egemen rüzgâr ve modanın itişiyle.

Çekoslavak filmi *Teldeki Tarlakuşları,* insanlığı devrimsizliğe mahkûm etme yolunda, Çekoslavakya'dan karanlık devrim sonrası görüntüleri getiriyordu. *Teldeki Tarlakuşları* eski toplumlarının huzur ve sükununu özleyen insanları, onların ufkundan görüntülüyordu. Peki devrimden önce huzuru olmayanlar? Devrime geçmişin egemen değerleri üzerinde getirilen bir eleştiriydi bu. Tam da zamanıydı, insanlara "bir daha asla" dedirtmek için. Geriye götüren bir dalganın ufkunu bizim de ufkumuz yapmaya çalışıyordu.

Bir dalganın içine düşüyoruz: İnsanı hiçleştiren. Hiçleşen insanı model yapmaya çalışan bir estetikle yüz yüze geliyoruz. Bu estetik, dalgayı besliyor. Bu dalgaya karşı yeni bir insanla, yeni bir estetikle çıkmak gerekiyor. Hiçleşen insana övgüye karşı yücelen insanın destanlarına doğru...

GERÇEK, AMA KİMİN GERÇEĞİ

Ferzan GUREL

Desen: Fadıl Öztürk

1920'nin biraz öncesinde ya da hemen sonrasında doğanlar anımsayacaklardır; kendilerini bilmeye başlar başlamaz çok görkemli bir dönemde dünyaya ayak bastıklarını, -belli belirsiz de olsa- hemen algılamışlardır. Büyük bir sevinç, anlatılması zor boyutlara varan bir sevinç yaşanmaktadır.... Koskoca bir karabasan, ulusun üzerinden hiç kalkmayacak sanılan o karanlık, boğucu duman, Atatürk'ün güçlü istenci, Türk halkının içtenlikli çabasıyla üstümüzden kaldırılıp atılmıştır. Herkes güven içindedir artık; geleceğe umut dolu beklentilerle bakar.... Çocuklar, o başta edildiklerini bilen çocuklar ve gençler, kendilerini seven, güvenen Ata'larına lâyık olma çabısı içindedir. Okullarda öğrenme tutkusu, halkevlerinde kendini yetiştirme uğraşı vardır. Hep bir ağızdan söylenen türküler, şarkılar, piyanoda çalınan Batı müziğinden parçalar, sokaklara taşar bu bilgi yuvalarının çatılarından. Sanata, bilgiye kucak açmıştır kamu hizmetindeki her yer.....

Bu coşkulu ortamda büyür çocuklar; ileriye doğru atılan her adımın tanığı olmak, bunu bilmek onur verir onlara. Çevrelerindeki insanların değişen kılıklarını ilgiyle izlerler: Annelerin güzel yüzü kara peçenin bunaltan örtüsünden kurtulmuştur. Babalar evlerinde bile giymeye alıştıkları feslerin çıkarmışlar, sokakta şapka ile gezmeye başlamışlardır. Çocukların, ilkokullarda bellemeye zorlandığı klişeli yazının yerini yeni, kolay öğrenilen harfler almıştır. Birbiri ardına gelen devrimlerin değerini o zaman bilmeseler bile, daha iyi, daha güzel günlere doğru ilerlediklerini sezerler küçükler. Uygarlık düzeyine ulaşmanın yolunu tutmuş bir ulusun çocukları olmaktan mutluluk duyarak, sevinç ve güven içinde göğüsleri kabararak büyürlerken, yaşam hep böyle sürüp gidecek sanırlar. Buna yürekten inanmışlardır bir kez. Öyle ki, yıllar, uzun yıllar sonra, Mustafa Kemal'in, ulusu ve arkadaşları ile el ele vererek yendiği o "Makûs Talih"in içte ve dışta birtakım insanlarca

yeniden hortlatılmak istendiğini görseler de "Kimse başaramaz" diye düşünür çoğu; Atatürk düşmanlığının bir karşı devrimi gerçekleştirebileceğine inanmak istemez. Ne yazık ki, olanak tanımadığı daha nice "talihsizlikler," sinsi adımlarla gelmektedir; insanlarımızın bilinçsizliğinden, demokrasi oyunlarındaki kalleşlikten, geçiş dönemlerinin değiştirdiği anayasaların boşluklarından yararlanmış, kendine yol bulmuştur... O zaman olup biteni görmeye başlar, artık yaşlanan çocuk! Ne yazık ki güçsüzdür, kendisi gibi düşünenlerin arasında da eski güç birliği, Cumhuriyet'in ilk yıllarında duyulan o yapıcı coşku kalmamıştır. Bunu anlar, kahrolur. Bozulan ekonomik ortamda çoğu insan kendi derdine düşmüştür, kamu yararına ne varsa yağmalanmaktadır. Değerli bildiği düşüncelerin tersyüz edilmek istendiğini görür. Sonuç olarak, karşılıklı sevgi ve saygı örselenmiştir. Kimse bir başkasına elini uzatmak istemez. Kavram kargaşası da bunların cabasıdır.

"Ulus yaşamında bu da geçici bir dönem olsa gerek," diyerek kendini avutmaya çalışır; "Öyle ya!" diye düşünür, "Karanlık bir dönemden sonra gelen 60'lı yıllar, bir uyanış, yeniden bir atılım getirmedi mi yaşamımıza?"

Her şeyin düzelmesini bekler. bir süre daha bekler... Beklentisinin tersine, her alanda bir yozlaşma vardır. Yapılan barajların, düzgünleşen yolların çoğalan beton yapıların örtemediği, gözlerden saklayamadığı bir yozlaşma! İnsanlar kamplaşmaya başlamıştır. Çıkarda birleşenler çoğalmıştır. Her şey Ziya Gökalp'in "Ben yiyeyim, el aç kalsın" dizelerini anımsatacak biçimlere girmiştir. Artık bilimdedir, sanattadır bütün umutlar. Sanat yoluyla insanlara gerçekler anlatılabilir. Ne yazık ki, az sonra bunu da yozlaştırmaya çalışan insanlar bulunduğunu görür: Kâğıt pahalılaşmıştır, kitaplar okunmaz; güvendiği dağlara kar yağmıştır. Öyle ki karakışı uzatacak belirtiler de uç verir bu zor dönemin sonucu olarak. Bunlardan biri de "dışlama" modasıdır. Bozulmaz belledi̇ği sanat çevrelerinde de kümeleşmeler başlamıştır. Kümeye sokmadıklarının yapıtları, kamu beğense de artık bir kez dışlanmış, lânetlenmiş gibi. Bunun nedeni onların öçülerine uymamasıdır o yapıtın. Renkte ya da dilde, özde onların standartlarına uymayan yapıt, yapıt değildir.

Dışlamayı doğal karşılayanlardan biri, kendilerinin yaptığı bu işi şöyle savunur:

"Sanatçı nasıl gerçekleri arayıp ortaya dökme çabasında ise, sanat yapıtını değerlendirenler de gerçeği bulmak zorundadır. İyi olmayan bir sanat yapıtına dost- ahbap hatırı için bile olsa, iyidir diyemeyiz."

Umudunu sanata bağlamış insan, bunu duyunca şaşırır, kulaklarına inanmaz. Çünkü bu sözleri söyleyene değer vermiştir, beğenmiştir. Bir yandan da kahrolur: "Gerçekler, kimin gerçeği?" diye sormak ister, yaşlı sesi kısılır, çıkmaz oralarda. "Gerçekler kimin tekelinde olabilir ki!" diye düşünmekten kendini alamaz... "Şimdiye değin gerçek bildiğimiz neler değişti neler! Ne şair-i azamlar bugün unutulup gitti; buna karşın bir Memduh Şevket Esendal'ın yapıtlarının değeri sonradan bilindi. Ahmet Hamdi Tanpınar, günümüzde eskisinden çok ilgi görüyor." Öte yandan sormak ister; "Dışladığınız yapıtları incelediniz mi? İncelemiş olsanız, değişmeyen gerçekler de bulurdunuz. Hem gerçekler zaman aşımına uğrayacağı gibi, zaman ile daha arılaşıp saydamlaşabilir de..."

"Zaman en iyi yargıç, en iyi eleştirmendir" sözünü anımsar...

Her uygar ülkede emeğin değeri bilinir. Hele sanat için harcanan emek, uzun boyutlu incelenmeden ve incelendikten sonra gerçekler sıralanmadan DIŞLANAMAZ. Dışlayanlar da bunu herkesten iyi bilirler. Lânetlemek, mitolojide ve masallarda kalması gereken bir safsata olmalıdır günümüzde artık.

ZAMAN

Ben
Haddeden geçmiş cevherlerimi
Sana getirdiğim zaman
Dükkanınkapalıydı

Ben
İmbikten süzülmüş sevdalarımı
Önüne döktüğüm zaman
Mekanın yağmalıydı

Ben
Benden bu kadar
Dediğim zaman
Yüreğin dağlıydı.

Ömer BİLGE

BİR "EDEBİYAT ANSİKLOPEDİSİ" ÜZERİNE NOTLAR

Muzaffer UYGUNER

Gündelik gazetelerimiz son zamanlarda çok değişik armağanlar vererek baskı sayısını arttırma yoluna girmişlerdir. Otomobil verenler, sağlık bileziği sunanlar, süt ikram edenler, kitap armağan edenler her gün TV'de reklamlarını yapmakta ve okuru kendilerine çekmeye çalışmaktadırlar. Ben, otomobil, bilezik, süt, önlük ve daha birçok eşya üzerinde durmayacağım. Bunların yararlı mı, zararlı mı olduklarını uzmanlar araştırıp görüşlerini ortaya koyarlar. Ben, bir ansiklopedi ile ilgili görüşlerimi -kendimi uzman saymamakla birlikte- açıklamaya çalışacağım.

Bu ansiklopedi, bir dizinin bir ciltdir. Daha önce de üç ciltlik bir ansiklopedi veren bu gazetemizin o ansiklopedisinde de hatalı bazı saptamalar olmuştu. Sözgelimi, illerimiz ve ilçelerimiz ve ilçelerimizle ilgili bilgiler verilmişti. Ama, yıllar önce kurulan ve bugün de il durumunu koruyan Kastamonu ansiklopedide yoktu. Yeni illerimizden biri olan Şırnak da yer alamamıştı. Afyonkarahisar'ın ilçelerinin merkez nüfusları yerine, köylerini de kapsayan nüfus rakamları yer almıştı. Kemaliye ilçesinin merkez nüfusu 32.202 olarak verilmiş, köyleriyle birlikte nüfus toplamı 9.020 olarak yazılmıştı.

Yazarlara ise, sinema ve tiyatro oyuncularına oranla pek az yer ayrılmıştı. Sözgelimi, Ömer Seyfettin'in öykü kitapları bile anılmamış, Sait Faik'in son yıllarda yayımlanan kitaplarına yer verilmemiş, Memduh Şevket Esendal ise yer bulamamıştı. Akbaba dergisi alınmış, başka dergiler dışarıda bırakılmış; Milliyet gazetesi hakkında bilgi verilmiş ise de Cumhuriyet gazetesi dışarıda kalmıştır. Bu örnekleri çoğaltmak istemiyorum. Asıl konumuz zaten *Edebiyat Ansiklopedisi*'dir.

Edebiyat Ansiklopedisi'nin ansiklopedi maddesine bir bakalım önce; ansiklopedi ne demektir, görelim: "*Bütün veya tek bir ilmin dallarına ait bilgileri veren eserlere denir. Bu eserlerde, sözlüklerdeki gibi, sadece kelimelerin karşılıkları gösterilmekle kalınmaz, geniş ve derin bilgiler de yer alır. Maddeler harf sırasına göre dizildiği gibi, sistematik de olabilir*" (s.18). Burada, "*geniş ve derin bilgiler*" derken "*doğru, tam ve en son bilgiler*" de denmek istenmiş mi? Bunun böyle olmadığı görülüyor. Oysa, bir ansiklopedide en son bilgilerin doğru ve tam olması gerektiği kanısında, inancındayım. Üstelik, ansiklopedinin dilinin de herkesin kolayca anlayabileceği yalınlıkta olması gerektiği görüşündeyim. Bir de, alınan maddeler konusunda bir oranlama, bir hesaplama, düzenleme gerekir. Şimdi *Edebiyat Ansiklopedisi*'ne bakalım. Bu kitabın aceleye geldiği, yazanın ya da yazanlarının ne yazdığına bakılmadan, denetlenmeden basıldığı izlenimi doğuyor. Bazı satırbaşları ile konuya girmek istiyorum.

1. *Bilgi toplamı*: Bu ansiklopedi, bilgi bakımından divan edebiyatı ağırlıklıdır. Liselerde okutulan divan edebiyatı, bugün çocukları edebiyattan soğutmaktadır; o edebiyat artık bir uzmanlık dalı olmuştur. Ama, bu ansiklopedide divan edebiyatının her şeyi vardır. Divan şiirindeki bütün edebiyat sanatları oldukça geniş maddeler olarak yer almıştır. Bu kitap, divan edebiyatı ansiklopedisi olsaydı, o zaman denecek söz bulamazdık. Ama bu kadar ayrıntı, artık ölmüş sayılması gereken terim niye verilmiş? Bu terimleri içeren kitaplar varken, bu yola gidilmesinin nedeni anlaşılamıyor. Bunu okurlarına kupon karşılığı armağan eden gazete de üstelik çağdaş düzeyde bir

gazetedir, çağdaşlıktan yanadır. Öyle anlaşılıyor ki, bu ansiklopediyi divan edebiyatına tutkun, o dönem edebiyatını seven biri ya da birileri hazırlamıştır. Halbuki çağdaş düşünen ve çağdaşlığı savunan bir gazetenin edebiyat ansiklopedisi de çağdaş olmalıydı. Bu ansiklopedi kime yararlı olacak? Edebiyat fakültelerinde okuyan belirli sayıdaki öğrencilere belki. Belki de liselere Osmanlıca öğretimi koydurmak ve Arap harflerini öğretmek isteyen, böylece çıkar sağlamayı düşünenlerin hesabı böylece başlamış olacak.

2. *Dil konusu*: Ansiklopedinin dil konusunda da bir yolu yok. Osmanlıca sözcüklerin yanında, bugün artık Türkçe karşılıkları bulunmuş olan Batı kökenli sözcükler başbaşa, atbaşı yarış durumunda. Ölmüş olan Osmanlıca terimler ve sözcükler, yukarıda andığımız divan edebiyatı temel alınınca elbette bol bol kullanılmıştır. Peki, yalın ve çağdaş dilimizin sözcük ve terimleri neden dışlanıyor? Şu terimler ya da sözcükler neden kullanılıyor? Batılı görünmek için mi?:

Editör, edisyon, kritik, egzistensializm, ekspresyonizm, emosyanalizm, empresyonizm, entinizm, entonasyon, fiktif, filoloji, fragman, fragmatizm, fütürizm, natüralizm, neoklasizm, obje, orijinal, otokritik, otograf, realizm, romantizm, sembol, sembolizm, sürrealizm.... Eski sözcüklerden fesad-ı telif, fesahat, hikâye, ibda, intihal, irtical, kafiye, mecmua, mevkute, müstear, müsteşrik, selâset..

Hangi dili bilmek zorundayız okur olarak?

Bazen, nedense, bir terimin eski ve yeni, ya da aydın (?) zümre ile halk arasında kullanılanı ayrı ayrı verilmiş, bazen de biriyle yetinilmiş. Sözgelimi, hem nakarat var hem de kavuştak. Ama, günlük var da nedense rûznâme yok madde olarak. Hiç değilse madde başı yapılıp gönderme gerekli değil midir?

3. *Noksan ve hatalı bilgiler*: Yukarıda dedik ki, ansiklopedi, bilgileri doğru ve en yakın tarihi temel olarak vermelidir. Ansiklopediyi hazırlayanlar, bunu gereksiz görmüşler ve eskimiş ya da zamanla yenileri eklenmiş konulara önem vermemişler. Eski metinleri makaslayıp yapıştırıvermişler. Bakalımşimdi:

a) Sait Faik Abasıyanık'ın *Sevgiliye Mektup*, *Bitmemiş Senfoni* adlı kitapları anılmamış; *Yaşamak Hırsı* adlı çeviri romanı atlanmış (s.5).

b) Salâh Birsel'in kitaplarından birçoğu anılmamış. Hangisini sayayım? (53).

c) Cemal Süreya'nın son iki şiir kitabı atlanmış (s.58).

ç) Memduh Şevket Esendal'ın Bilgi Yayınları arasında 13 kitabı çıktı. Kitapta bir roman iki öykü kitabından söz edilmekte ve "Yazarın tefrika halinde çıkan Miras, Vassaf Bey, Vicdan gibi romanları da vardır" denilmektedir. Hangisini düzeltelim? *Miras*, tefrika edilmiş ise de kitap olarak da basılmıştır. *Vassaf Bey* tefrika edilmemiştir, ama kitap olarak basılmıştır. Vicdan adlı romanın adını ilk kez duyuyorum, tefrika edilen süreli yayını bildiren olursa, kitaplarını basıma hazırlayan ben ve üç çocuğu memnuniyetten göklere sıçrarız. Kitaplarının adları fazla yer tutar diye anmıyorum (s.102). Ayrıca Sovyetler Birliği'nde büyükelçilik yaptı diye yanlış bilgi de yinelenmiştir. Bakû, Tahran ve Kabil'de büyükelçi olarak görev yapmıştır. Duymayanlar duysun artık.

d) Sezai Karakoç'u aradım, yerinde bulamadım.

e) Samim Kocagöz'ün kitapları da o kadar az değildir. Hangi birinin adını anayım (s.177).

f) Ömer Seyfettin'in yazıları da yayımlandı. İlk iki kitabın adı şöyle: *Dil Konusunda Yazılar*, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*. Bunlar neden anılmaz acaba (s.256).

g) Kemal Özer'in şiir kitaplarının anılmamasının nedeni acaba nedir? (s.257).

h) Cahit Sıtkı Tarancı'nın TDK yayını olan Mektuplar kitabı görülemedi mi? (s.326).

ı) Yunus Emre'nin Sarıköylü olduğu ne zaman kesinlik kazandı ki? (s.375).

j) Ziya Gökalp'in bütün yapıtları KültürBakanlığı'nca yayımlanmıştı. Onları da bilmeyen onun hakkında nasıl "madde" yazar. Böyle bir noksanlık çok garip (s.377,78).

Bu kadar yetmez mi? Bütün maddeleri mi örnekleyelim?

4. *Bazı yazar ve ozanlar*: Kitap incelendiğinde, Türk edebiyatında ad yapmış bazı kişiler alınmamış, adı duyulmamış kişiler ise ne hikmetse alınmış. Bunlar o kadar çok ki. Ad ölçüsüzlüğü burada görülüyor işte. Sözgelimi Asım Bezirci, Turgut Uyar yok. Buna karşılık adı duyulmamış Dilâver Cebeci, Kemal Fedaî Coşkuner, Bahaettin Özkişi alınmış. Olabilir, biz adlarını duymamış olabiliriz. Ama, bunun bir ölçüsü olmalı. Cumhuriyet dönemi edebiyatından (şiir, roman ve hikâye ayrı ayrı) söz eden bölümlerde de öyle adlar var, öyle adlar da yok ki!

5. Gereksiz seçmeler: Ansiklopedilerde seçmelere yer verilmez hiçbir zaman. Ama, roman alıntıları, mülâkat alıntıları bu kitapta görülüyor. Hele bir de sonuna "Seçmeler" konulması, biraz da eş ve dosttan seçmelere yer verilmesi ne kadar gereksiz. Bu, bir antoloji değil bir ansiklopedidir.

Öyle sanıyorum ki, her şeyin düzeni ve sınırı vardır. Ama bu ansiklopedide buna uyulmamıştır. Bilimsel olması gereken bu kitapta, bu anlayış görülmemekte, belirli bir anlayışın ağırlığı kendini göstermektedir. Buna göre, Edebiyat Ansiklopedisi'ne bilimsel bir yaklaşım ve anlayıştan uzak bir kitap olarak bakmak gerekiyor. İlgilenenlere ve okuyanlara hayırlı olsun; noksanları da hataları da bilinsin.

FARUK BAL
1967 Balıkesir doğumlu. Şiirleri ilk kez *İnsancıl*'da yayımlanıyor.

Desen: Pınar Akkan

SESLERDE

Ne güzel bir çığlık bu çığlık

Yıkımı yatakta
"Siz"li biz'li" aristokrat orostopol bir saygının
Yatakta sözcükler delişmen bahar dolu
Dirençli kırmızı karanfil gibi.

Ne güzel bir çığlık bu çığlık
Sevdayı üflüyor saksofonun soluğu
"mimi dodo mimi dodo..." aşk hikâyesi
Yılgın yaprakların dökülüşü sokaklara
Yaz yorgunluğu
Sarı sapsarı yılgın ama sevilen
Bu umutsuz ezgi.

Kar beyaz bir sessizlik
Hüzün mü sevinç mi adlandıramadım
Yağışıysa karın masmavi kış denizlerine
Sevinç bu başkası değil
Çığlık ama sessiz bir ıslık.

Dalıveriyorum ıslak memelerine
Adsız asılsız işgalci bu düşlerde
Bir çığ göçüyor içimde
Kırlangıçların göç öyküleri gibi.

Ekim'89

ŞAİR NE DEMİŞTİ O ZAMAN

Gözlerimize taşıyordu deniz
Gözlerimiz inadına gökyüzüne
Ellerimiz yüreğimizi soğuturken
Benim çocukluğum depreşti
Senin yaşadığın an.

"Söylesene
Şair ne demişti o zaman?"

Bir zeytin dalı
Bin zeytin dalı gözlerinde
Gözlerin gürültü kuşlarının konağı.

Haziran'90

İSTANBUL ALACAĞIM

İstanbul alacağım sana
gözlerine bir çift öfke kuşu
üşümüş bir serçe sürüsü içine
güz yağmurlarından ıslanmış
yüreğini üslenmiş.

akşam güneşleri alacağım sana
saçlarına sarılelma bir hüzün
cascavlak martı sevinçleri
kış denizleri umut yazları
bahar alacağım sana.
yalanım varsa
gözüm önüne aksın
hele bir düze erelim.

Kasım'89

Bir Dilcinin Gündeminden

DİL DERNEĞİ'NİN YAZIM KILAVUZU

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Türkiye'de Harf Devrimi'nden (1928) sonra yayımlanan ilk yazım kılavuzu *İmlâ Lûgatî*'dir (1928). *İmlâ Lûgati* 1941'de *İmlâ Kılavuzu* adıyla oldukça geniş, ayrıntılı, kuralları ve dizelgesi daha yetkin olarak yeniden yayımlanmış; 1981 yılına kadar birçok kez kimi genişletme, ekleme ve değiştirmelerle *Yeni İmla Kılavuzu*, *Yeni Yazım Kılavuzu* adlarıyla basılmıştır. 1983 yılında Türk Dil Kurumu kapatılıp yerine üyeleri atamayla göreve getirilen yeni bir Türk Dil Kurumu kurulmuş, bu kurum da, eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu*'nun yarattığı yazım kargaşasına (!) son vermek üzere yeni bir *İmlâ Kılavuzu* (1.baskı 1985, Prof. Dr. Hasan Eren imzasıyla, 2. baskı imzasız 1988) hazırlamıştır. *Yeni Yazım Kılavuzu* ile gelenekleşmiş pekçok birim, bu yeni kılavuzla ters yüz edilmiş, sözcüğün tam anlamıyla yazım kargaşası yaratılmıştır. Basında hakkında çıkan olumsuz eleştirilere karşın, ne yeni Türk Dil Kurumu üyelerine Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu başkan ve üyeleri, ne de mMilli Eğitim Bakanlığı bu kılavuzun değiştirilmesi yolunda bir girişimde bulunmuştur. Eski Türk Dil Kurumu'ndan kimi üyeler bu durum karşısında yeni bir kılavuz hazırlama gereğini duyarak, *Ana Yazım Kılavuzu*'nu (1987,3. basım:1989: Ömer Asım Aksoy başkanlığında Oya Adalı, Ayla Bayaz, Mehmet Deligönül, Beşir Göğüş, Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, Doç.Dr. Aydın Köksal, Emin Özdemir, Sami N.Özerdim, İnci Sağın) çıkarmışlardır. Yine eski Türk Dil Kurumu üyelerinden bir bölüğünün girişimiyle kurulan Dil Derneği (1987) de "yaygın ve doğru yazım biçimini belirleyen ve ülkede bir yazım geleneği oluşturan 'Yeni Yazım Kılavuzu'nun, unutulmasına, unutturulmasına göz yummamak için aynı doğrultuda bir çalışmayı kamuoyuna sunmayı" (s.7-8) görev bilerek *Yazım Kılavuzu*'nu (Ankara 1989) yayımlamıştır. Böylelikle elimizde bugün ikisi birbirine çok yakın, biri her ikisinden çok ayrı üç yazım kılavuzu bulunmaktadır. Yeni Türk Dil Kurumu, kendi kılavuzunun bilimsel bir kılavuz olduğunu, Türkiye genelinde bu kılavuzun kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu konuda da resmi kuruluş olmasının avantajlarını doğrusu iyi kullanmaktadır. Sözgelimi bütün devlet dairelerinde ve eğitim kurumlarında bu kılavuzun kullanılmasını salık verdirmekte, dahası emrettirmektedir. (Bu kılavuzun Türk yazımında nasıl bir kargaşa yarattığını aşağıdaki döküme bakarak anlayabilirsiniz.)

Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*, kendilerinin de belirttiği gibi eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu* üzerine temellendirilmiş, yine eski Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı *Türkçe Sözlük* (genişletilmiş 7. bası 2. cilt, Ankara 1983) ile karşılaştırılarak daha da geliştirilmiştir. Kılavuzun "GİRİŞ" bölümünde Türkçenin yazım sorunları ve özellikle Türk Dil Kurumu'nca kimi baskılarda geliştirilen ve geleneği bozmayacak biçimde gerçekleştirilen düzeltmelerle yayımlanan yazım kılavuzları üzerinde durulmuş, amacın "ülke ölçüsünde yazım birliğini sağlayabilmek" olduğu belirtilmiştir. Yeni Yazım Kılavuzu nasıl yıllarca yazım birliğini sağlayan tek yapıt olmuşsa, bu yeni kılavuz da aynı doğrultuda yazım birliğini sağlamaya adaydır.

Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*, bütün kılavuzlarda görüldüğü gibi yazım kurallarına da yer vermiş, herkesçe doğruluğu kabul edilmiş böylece gelenekleşmiş kuralları, kolay anlaşılır bir dille, bol örnekle açıklamaktadır. Bu kılavuzla ilgili olarak kimi eklemeler ve düzeltmeler yapmayı gerekli gördük. Şöyle ki: *Eylemliklerin Yazımı* bölümünde "18.–mek'le biten eylemliklerinden sonra –i, –ı, –e, –a eklerinden biri gelirse /k/ düşer; bu eklerin –yi, –yı, –ye, –ya biçimleri kullanılır. Görmek, görme–yi..." (s.23-24). Fonetik değerlendirmeye göre bu örneklerde */k/* düşmüyor; önce */ğ/*ye dönüşüyor, sonra da /y/ oluyor: görmek, görmeğe, görmeye gibi. *İkilemelerin Yazımı* (s.35-36) bölümüne "Kimi ikilemeler farklı anlamlar kazandığı için bitişik yazılır: *dırdır, fısfıs, vırvır* örneklerinde görüldü gibi." açıklaması eklenmeliydi. *Deyimlerin Yazımı*'nda "Deyimler, çoğunlukla birden çok sözcükten oluşan.." tümcesinde deyimin tek sözcük de olabileceği kabul ediliyor. Kanımızca tek sözcük durumunda deyim yoktur. "Sözcük Dizini"nde de bir iki örneğe takıldık. Sözgelimi *ağlaya ağlaya* (nedense *Türkçe Sözlük*'ün değişik baskılarında da maddebaşı olarak alınmış) bizce dizine alınmamalıydı, çünkü sözlükbirim değeri yok bunun. Bir başka konu da yazılış ile ilgili: *ağırsiklet ağırsıklet* olacak, çünkü *sıklet* yazımı yeğlenmiş. Deyimlerin bitişik yazılması konusu bugün de tartışmalı. Sözgelimi *ağızbirliği*'nin bizce bitişik yazılması doğru değil; *elbirliği, oybirliği* gibi bitişik yazılması gelenekleşmiş olanlar dışında *birliği* ile kalıp söz / de-

***

Bugün elimizde üç yazım kılavuzu var: Yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu*, *Ana Yazım Kılavuzu*, Dil Derneği'nin *Yazım Kılavuzu*. Aşağıdaki örnekleri de kılavuzlardan seçtik. Yeni Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünü (1988) de taradık. Sonuç ortada: *Ana Yazım Kılavuzu* ve *Yazım Kılavuzu*, eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu*'nu örnek alıp geliştirdikleri için geleneği sürdürürken, yeni Türk Dil Kurumu'nun *İmlâ Kılavuzu* yazını alt üst etmiştir.
Örnekleri gözden geçirirken siz de bu yargımıza katılacaksınız.
İK: *İmlâ Kılavuzu* (1988), TS: *Türkçe Sözlük* (1988), AYK: *Ana Yazım Kılavuzu* (1989), YK: *Yazım Kılavuzu* (1989).

İK	TS	AYK	YK
Acem aşiran	Acem aşiran	acemaşiran	acemaşiran
acı badem	acı badem	acıbadem	acıbadem
açık göz	açık göz	açıkgöz	açıkgöz
âdilâne	âdilâne	adilane	adilane
ağaç kavunu	ağaç kavunu	ağaçkavunu	ağaçkavunu
—	akar su	akarsu	akarsu
—	akar yakıt	akaryakıt	akaryakıt
—	ak ciğer	akciğer	akciğer
aküpunktür	aküpunktür	akupunktur	akupunktur
âlet	âlet	alet	alet
—	Ali Cengiz	alicengiz	alicengiz
—	Ali kıran	alikıran	alikıran
—	Allaha ısmarladık	allahısmarladık	allahısmarladık
anne anne	anne anne	anneanne	anneanne
—	Antep fıstığı	antepfıstığı	antepfıstığı
Arap zamkı	Arap zamkı	arapzamkı	arapzamkı
—	atar damar	atardamar	atardamar
—	Ayşe kadın	ayşekadın	ayşekadın
ballı baba	ballı baba	ballıbaba	ballıbaba
bestenigâr	bestenigâr	bestenigâr	bestenigâr
beşi bir yerde	beşi bir yerde	beşibiryerde	beşibiryerde
biçer döver	biçer döver	biçerdöver	biçerdöver
billûr	billûr	billur	billur
bin dallı	bin dallı	bindallı	bindallı
cem'etmek	cemetmek	cem etmek	cemetmek
cem'an	ceman	ceman	ceman
cüz'î	cüz'î	cüzi	cüzi
danaburnu	danaburnu	danaburnu	danaburnu
defetmek	defetmek	def etmek	defetmek
dikim evi	dikim evi	dikimevi	dikimevi
dikimhane	dikimhane	dikimhane	—
dil bilgisi	dil bilgisi	dilbilgisi	dilbilgisi
dil bilimi	dil bilimi	dilbilim	dilbilim
doğa üstü	doğa üstü	doğaüstü	doğaüstü
eczahane	eczahane	eczane	eczane
fer'î	feri	feri	—
filârmoni	filârmoni	filarmoni	filarmoni
Gazi Antep	—	Gaziantep	Gaziantep
gerçek üstü	gerçek üstü	gerçeküstü	gerçeküstü
gün be gün	gün be gün	günbegün	günbegün
hâdise	hâdise	hadise	hadise
hal'etmek	hal'etmek	—	—
hilat	hilat	hilat	hilat
iç güdü	iç güdü	içgüdü	içgüdü
ilk bahar	ilkbahar	ilkbahar	ilkbahar
—	ilk okul	ilkokul	ilkokul
—	kara fatma	karafatma	karafatma
kat'î	kat'î	kati	kati
kur'a	kur'a	kura	kura
Küveytli	—	Kuveyt	—
lûmbago	lûmbago	lumbago	lumbago
mealen	mealen	—	mealen
mel'anet	melânet	melanet	melanet
olağanüstü	olağanüstü	olağanüstü	olağanüstü
sârî	sârî	sari	sari
tualet	tuâlet	tuvalet	tuvalet
terorist	terorist	—	terörist
vak'a	vak'a	vaka	vaka

yim oluşturan birimlerin ayrı yazılmasından yanayız: *ağız birliği, güç birliği, görüş birliği, fikir birliği, düşünce birliği, eylem birliği, davranış birliği, tutum birliği* gibi. (*Ağızbirliği* Ana Yazım Kılavuzu'nda da bitişik olarak yazılıyor.) Bir başka konu da kimi sözcüklerin büyük harfle ya da küçük harfle yazılması ile ilgilidir. Sözgelimi birçok kılavuzda, bu arada *Yazım Kılavuzu*'nda da *Allah, allahaısmarladık, Allah aşkına, allahlık, allahsız, allahsızlık* (s.53) örneklerinin yanında *Tanrı, Tanrıbilim, Tanrıbilimci, Tanrıcılık, Tanrıça, Tanrısal* (bu arada *ilahi, ilahe, ilahiyat, ilahiyatçı* (s.133), *Tanrısız, Tanrı tanımazlık* (s.222) gibi büyük ve küçük harfli yazılışlar tutarlı görünmüyor. Bizce Allah ve Tanrı (özellikle tektanrılı dinler için) sözcükleri büyük yazılmalı, öbürleri küçük harfle başlatılmalı. (Yeni Türk Dil Kurumu "*Allaha ısmarladık*" biçimini tercih ediyor.)Yine bu bağlamda *Araplaşmak, Bulgarlaştırmak, Türkçülük, Türkçeleştirilmek* gibi birimlerin büyük harflerle başlatılmış olması da yeniden gözden geçirilmeli; bunun için de halk arasında yazılış biçimi özellikle saptanmalı.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz, bu bir ikisine kısaca değindiğimiz sorunların *YazımKılavuzu*'nda söz konusu edilmemesi bir bakıma iyi olmuş. Çünkü yazım uzlaşma işidir: Sorunlar bilim adamlarının, uzmanlarının katılacağı toplantılarda ele alınıp tartışılır ve bilimsel çerçevede ortak bir noktada buluşulur. Sonra da kılavuzların yeni basımına gerekçeli olarak eklenir. Dil Derneği'nin *YazımKılavuzu*, eleştirilebilecek bir iki küçük noktası olsa bile, bugün yazım birliğini eski Türk Dil Kurumu'nun *Yeni Yazım Kılavuzu* doğrultusunda sağlamayı amaçlayan, oldukça derli toplu, günlük yazım sorunlarını çözen, basın ve yayın dünyasında, resmi ve özel kuruluşlarda, özellikle öğretim kurumları da hemen herkesin elinin altında bulunması gereken önemli bir yayındır. Özellikle dil devrimine gönül vermiş, Atatürk devrimleri bütünlüğü içinde dil devrimini de desteklemiş Atatürkçü öğretmenlere salık veririm. Öğrencilerinize bu kılavuzu aldırın, bu kılavuzun ilkelerini duyarlı olarak uygulayın ve savunun, derim.

ŞİİR, FELSEFE GİBİ BİR SEÇENEK

Hayri Kako Y.

Desen : Cemile Çakır

Resim ve yontu gibi felsefeyi de dışlayan İslâmın katı kurallarına bir çeşit başkaldırı olan tasavvuf, İslâm tanrıbilimin felsefi arayışını temsil ediyor bir bakışla. Bilindiği üzere İslâm bu dışlayıcı tutumunu şiirden de esirgemiyor. Bir niteliği devrimcilik olan sanat, bu tutsaklığa belki olabileceğinden de uzun dayanıyor. Minyatürler ve süsleme sanatları sayılmazsa en sabırlısı resimdir; laik düşünceye dek gün ışığına çıkmıyor. Felsefe ise İslâm tanrıbiliminin kıskacında bocalayıp kalıyor. Şiir, kısa sürede bir yol buluyor kendine; kapıdan kovulsa bacadan giriyor. Çok geçmeden tasavvufla buluşuyorlar. İster şiir onda kendini ifade edebilme olanağını gördüğü için felsefeye sarıldı densin; ister tasavvuf kendine yasallık kazandırmak için şiiri kullandı densin, -ya da tersi- ne denirsen densin; buluşmuş oluyorlar. Her şeyden önce nesnel yapıyı dışlayışlarıyla, bir başka deyişle yürürlüktekini yadsıyan devinimleriyle birbirlerine yakınlaşıyorlar. İkisinin de felsefeyle ilişkileri ayrı bir yakınlık nedeni gibi görünüyor bana. Bunları düşünürken düzyazı geleneği olmayan İslâm toplumlarının, düşüncelerininkalıcılığı ve etkinliği için manzumeden başka seçeneklernin olmadığını, bunun da şiire yol verdiğini unutuyor değilim. Manzum öykülerde işlenen felsefi konuların dışında, şiirsel düzeyleriyle felsefenin kavramsal olarak elde etmek istediklerini yaşayan, yaşatan etkisi insanı kavrayan şiirler düşündürüyor beni. İşte buradan açılıyorum felsefe- şiir ilişkisini yoklama serüvenine. Tasavvufî şiirlerin, şairlerin etkisiyle olsa gerek, başlangıçta neredeyse şairle filozofu özdeş görüyordum. İkisini de tanımaya başlayınca aralarındaki ilişkisizliğin de ötesinde karşıtlık taşıdıklarını düşünmeye başlıyorum. İlk kaynaklarım böyle gösteriyor. Örneğin Cansever: "Şiirle düşünmek, yalnızca buna inanıyorum. Şiirle düşünmenin karşıtı felsefe yapmaktır. Felsefe ise şiirin temeli olan imgeyi dışlar. Gene felsefe duygusallığa da karşıdır" (1) Bir başka yerde Dufreenne'le karşılaşıyorum: "Hiç kuşkusuz şiir fesefe değil" (2). Cansever ve Dufreenne gibi, sanat düşmanlığında Muhammed'den geri olmadığını anladığım Platon da serüvene açılmaktan caydırmıyor beni. Ancak kararlılığım bu sürüveni sıkıcı bulmadığım anlamına gelmiyor; bu konuda beni doyuracak bir çalışma bulsam 'azad olmuş' gibi sevineceğim. Belki Amerika'yı yeniden keşif; ama olsun; Hac yolunda karınca kararına hep saygı duy-

muşumdur; beni de saygıyla karşılayan bulunur belki.

Bu aşamada karşılaştığım bütün görüşler ve görünüşler içten içe şiir-felsefe akrabalığını imliyor. Ömer Hayyam, Yunus Emre, Mevlana, Nesimî, Giordano Bruno, Novalis, Tagore... şiirle felsefe arasında sanki birer köprü... Bu adların düşündürdüğünü Sartre, Dostoyevski, Camus, destekliyor. Yapıtları yazınsal değer taşıyan Nietzche, Schopenhauer da yüreklendiriyor beni. Soruyorum: Bir ses almak için sonsuzluğu tıklattığını düşünen şair (Yanılmıyorsam Voznesenski olacak) bir bakıma felsefi bir sorunu imlemiş olmuyor mu? Sonsuzluk karşısında şairin konumunu belirlemeye, adlandırmaya çalışırken Anaksimendros'u, Heraklitos'u, Descartes, Hegel'i, Marx'ı karıştırmış olmuyor mu işe?

Aristo'nun felsefeyi sanatların sanatı olarak tanımlaması da anlamlı görünüyor bana. Platon'un sanat düşmanlığını idealist çizgisine karşın Schopenhauer'un düzeltmesiyle azaltıyorum. Nietzche çarpıcı bir biçimde, kendine özgü biçemiyle sanatın insana gerçekten kurtulma olanağını kazandırdığını söyleyerek karışıyor söze. Camus ondan geri kalmıyor, "Dünya açık olsaydı sanat olmazdı." (3) derken, dünyanın kavranmasına ilişkin olarak belki de sanata felsefeden daha etkin bir yükümlülük getirmiş oluyor. Romancının büyüklüğüne filozofluğunu ölçüt alan Camus, bu görüşüne düşüncelerin, yapıtta düzenleyici zekâ olarak belirmesi gerektiğini ve sanatın açıklanabilen dost bir dünya kurduğunu söyleyerek sorunun önemini kararlılıkla gösteriyor. Eugene Guillevic ondan etkilenmiş gibi: "Yaşamak eylemini tanımlamak tam anlamıyla felsefidir.(4) demekten ileri gidiyor; şiir sanatının dünyayı ele geçirmemiz olanağını sağladığını ileri sürüyor. "Felsefe yapmak ölümü öğrenmektir." "savsözünü "Yazmak ölümü öğrenmek, ürkmeden ölüme alışmaktır". (5) biçiminde evriltiyor.

Horst Redeker, yazını yazar-okur olarak bir çeşit gerçeklikle ilişki kurmak olarak niteliyor. Bileinski'ye göre de: "Sanat, hakikate ya da düşünceye imgeler halinde doğrudan bakıştır." Schopenhauer, sanatsal yaratıcılığın gerçeği ortaya çıkarabilecek idea'ları bulabileceği ve yansıtabileceği görüşündedir. Iris Murdoch, yazının ve felsefenin ikisini de gerçeği arayıp ortaya çıkarmaya çalışan etkinlikler olarak görüyor... Tolstoy'un, Savaş ve Barış'ın bir dönemin tarih felsefesini yansıttığı görüşü, bazılarınca Dostoyevski'nin varoluşçu yazarların en büyüğü sayılması, bütün bunlar bu serüvenin özendirici yanları benim için.

Lukacs'ın, sanatın nesnel gerçekliği hep 'İnsana ilişkin' olarak gerçekleştirdiği görüşünü Horst Redeker de paylaşıyor. Burov'un "Sanat insan bilimi midir?" sorusunu andıktan sonra Redeker'le yazın-felsefe ilişkisini çözümlemeye girişiyorum. "Tıpkı felsefede doğa, toplum ve bilincin en genel yasa adı verilen yasaların oluşu gibi edebiyatta da aynı boyutlarda gerçek bağıntı ve ilişkilere ilişkin nesnel hakiki yansımalar sözkonusudur." (6) Ancak sanatta gerçeklik bağıntılarına ilişkin en genel yasaların felsefede olduğu gibi yasaların doğrudan formüllendirilişi... biçiminde olmadığı, "duygusal somut öğeleri olan nesnel yapının bir modeli halinde ortaya" çıktığını düşünüyor. Bunu gerekçesini de şöyle açıklıyor: "Edebiyat dile hizmet ettiğinden ama sanatla böyle bir şey kural olarak felsefi yasaların formüllendirilişi içinde kullanılamayacağından somut nesnel olanı canlandırması gerektiğinden, hakikat taşıması gerektiğinden, hakikat taşıması gereken genellendirme derecesi, kolaylıkla gözden kaçabilir" (7) Horst Redeker, sanatın, gerçekliği insana ilişkin olarak gerçekleştirdiği görüşüne çekince koyuyor; sanatın özgül konusunun bu olmadığı koşulunu getiriyor.

YAZIN VE FELSEFE

Anımsadığım bu filozof ve yazın adamlarının dışında daha birçoklarının, ama kalıcı ama uğrak olarak gündemlerine girmiş olan bu ilişkinin sorunsal olarak değişik boyutlarda düşünülüp tartışıldığını ama çözümlenmediğini sanıyorum. Bütün görüşler bilinçli bir belirsizlik koruyor. Bunun nedeni, sanıyorum sorunsalın ve bu alanların düzgüsel nitelik taşımaları kadar yöntem ayrılıklarında yatıyor. Felsefe ve yazının uzaklaşıp yaklaştıkları alanları netleştirmeye çalışmak belki sorunun çözümlenmesi olanağını verir. Ancak bu çabanın çok genel düzeyde kalacağı için yetersiz olacağını, daha şimdiden zorlanmakla, ayrıntılı, dolayısıyla boyutlu bir çalışma gerektiğinin bilincindeyim. Ne var ki kaynaklara yönelttiğim algılarımın bana doğru sinyaller getirdiğini düşünüyorum; eğer öznel değilsem. Bu, bana sınırlı da olsa bulunduğum yerin mantığını kurmam için atak davranma cesaretikazandırıyor.

Felsefe tek ereğe yönelirken, yazın pek çok alanda başarılı olabiliyor. Felsefenin alanının soyut oluşuna karşılık yazın somut alanlarda somut gereçleri kullanıyor. Bu bakımdan gerçeğin sınanması olanaksız görünüyor felsefede. Felsefenin anlatımı dolaysız, yazının dolaylı... Okuyucusuyla bütünleşmek, onu dünyasına almak, onun dünyasına girmek için okuyucu eliyle doldurulmak üzere bilinçli boşluklar bırakılmış oluyor yazında. İkisi de gerçeği arıyor. Felsefe kesinliği yeğliyor. Ancak iki gerçek arasında ayrılıklar var....

CENGİZ GÜNDOĞDU • RÜZGAR • ELEŞTİRİ • İNSANCIL YAYINLARI

DENİZ

Senin ikiyüzlü tavrından herkes endişelenir
kuşku duyulur o simsiyah yansıyan kandan
ve parmaklarını senin köpüğüne batıran ben
şunları yazıyorum kum, çakıl ve sünger taşlarına
doğrudur dul kaldığım yağız bir tekneden.

şimdi senin akıntına gömülmüş çürürken bir tekne
alnı savruk bir martı ölüme sedef işler gözleri bahar şafağı
bakışı kitap yiyen akçıl bir bilge, kederi hâlâ içimde
çağdaş yangınlar adına bütün acılarını dağlayan
nasıl ki dağlayan ve sabreden.

gelip konsa da kanatları bir teknenin haksızlıklara
yine ve kanıtlayamaz suçunu senin yakışıksız
ama enflasyon parasıyla satın alınan bir şahmaran
kışkırtılmaya kapalı o çok onurlu ellerim kanıtlayamaz
çünkü tekneler derin bir uykuyla boğulur
ben dağlarım zamanımın dilini, ben sabredenim
senin akıntılarında dul kaldığım doğrudur.

simsiyah bir kan yansıyor
uykusu ayaklanınca o çürümüş ağacından teknelerin
simsiyah bir akıntıdır çünkü geniş
yangınlar ve teknelerin suda batışları da
korkar herkes zıpkın yemiş bir balık olagelmekten.

Koray FEYİZ
91 Ocak

Gerçek gibi, düşlem gücüne duydukları gereksinim ve onu kullanmak bakımından da ayrılıklar gösteriyorlar. Felsefede kişisellik çok genel, çok sınırlı bir düzeyde kalıyor. Yazında ise ikisinin de yeri önemli. Felsefenin gündeminde her dönemde çözmek zorunda olduğu hazır sorunlar vardır. Bu sorunların çözümlenmesine girişirken önceki kuramlara tepki geliştiriyor. Yazın tepki olmaktan çok ,yeni olmak ve biçim kaygısıyla kendini var etmeye çalışıyor. Felsefe doğal görünmüyor; yazın doğayı ve doğallığı yapıntı da olsa gözetiyor.

ŞİİR, FELSEFE VE DİL

Şiir özeline gelince George Thomas'ın şu sözü bir çıkış yolu oluşturabilir gibime geliyor: "Şairlerde üstün bir nesnelerin yüzeyinden özüne inme yeteneği vardır" (8) Bundan şiirin felsefeye en yakın yazın dalı olduğu sonucunu çıkarıyorum. Gerçekten de şiir gündelik ilişkilerden koyuluyor yola; görünüşe yansımış gerçeği yakalamaya çalışıyor. Özdeksel olanın, kılgısal olanın parçalı görünüşünde bütüncül evrensel bir gerçek yaratıyor. Felsefe bunu özsel bir derinlik kuramsal bir düzeyle gerçekleştirmeyi amaçlıyor. Çözümlemelerini en iyiyi, en doğruyu, en anlamlıyı ilkeleştirmek üzere yoğunlaştıran felsefeye karşılık şiir, bunların edinileceği etkinliği, şiirsel dili yakalamaya çalışıyor. Şiirin bu yanı felsefe için konu oluyor. Seslendirilmiş doğal düşünceyi amaçlıyor şiir. Felsefe katıksız düşünce olmakta buluyor niteliğini. İkisi de dilde ortaya çıkan düşüncenin özgürlüğünü gereksiniyor. Şiir sözcükte, sözde, nesnenin somutlaşmasını gerçekleştirmek gibi bir şey... düşünceyle dilin birliğine inen, onu, gerçekleştirmek isteyen bir çaba. Felsefe içinse dil, düşünceyi elde etmek için bir araç...

Yukarıda da değindiğim gibi şiir, sanat kuramı ve estetik dolayısıyla felsefenin konusu olabiliyor. Her şey gibi felsefi sorunlar da şiirin konusu olabiliyor ama ona bürünmeden, imgelerden gerçeğe sokularak 'dünyayı ele geçirebileceğimiz' bir yönteme büründerek; onu kullanarak; böylece kendini sunarak... Seçenek olduğu ve dile dayandığı için felsefi dile gereksinim duymuyor. Yinelemiş

olacağım; kozmik dil de denilen felsefi dille şiir ters düşüyorlar. Şiirin, filozofik insan düşüncesini, yaşamın yaşamanın nedeni, varlık yokluk, anlam nedir v.b. ele alması bile felsefi dile yönelmesini gerektirmiyor. Çünkü felsefi dil şiir için fazlasıyla yapaydır. Fizikötesi şiirler yazmış Dante, Milton, Donne gibi şairler bile felsefi dile hapsolmamışlardır.

Dilsiz felsefede yoktur. Felsefe, ayrıca dili önemsiyor, önemli bir sorunsal olarak gündeminde tutuyor. Dilin felsefedeki öneminin araştırılması Locke, Hume, hatta Platon'a uzanabiliyor. Dille ilgili felsefi çalışmaların ilk denebilecek en önemlisi Herder ve Humbolt'da görülüyor. Saussure, Levi Strauss, Louis Althusser gibiler için dil, dünyayı görmek, anlatmak aracından çok, bir şey, başlıca bir sorundur.

Dilden yola koyularak felsefi sorunları çözümlemeyi amaçlayan 'dilbilim felsefesi' veya dilbilim çözümlemesi'ne göre konuşmalarımızın çözümlemesiyle felsefi sorunları çözmek olanaklıdır. Dil felsefi, inceleme alanına dil, anlam, sözcük gerçek ilgisini, doğruluk ve mantığa ilişkin soruları, sorunları alıyor. Searle şöyle soruyor: "Nasıl oluyor da aklımız dünyayı tasarımlıyor?' sorusu, anlam nedir 'sorusu, 'bilgi nedir' sorusundan önce gelir". (9)

Dilbilimci deneylere, olgulara dayanıyor; varolan doğal dillerle ilgili olguları araştırıyor. Filozofun uğraşı ise kavramsal düzeyde kalıyor; anlam ve iletişimin gerçekleşmesini sorguluyor. Dilin gerçeklikle ilişkisini araştırıyor.

Felsefe çağdaş niteliğine büründüğü andan başlayarak insanı evren karşısındaki umarsızlığını derinleştirmek yerine, metafizik korkularından arındırıyor. Somut, doyurucu, katlanılır karışıklıklara koşullar aulaşmasının olanaklarını araştırıyor. Gerçeğin görünüşünden yola çıkan şiir imgeleri, seçtiği sözcükleri, görüş açısı, nesnelere bakışı alımlayışı, yansıtma biçimi, duyuş düşünüşüyle felsefeden etkin kılgısal bir güç kazanabiliyor. Felsefi sorular ve soruların çözümlemesi kuşkusuz birikim, gerektirir. Ama bu, sıradan insanın bu tür soru ve sorunlarının olmayacağı anlamına gelmez. Kendisine sunulan düşünce kalıplarını yetersiz bulup dünyayı sorgulamaya kalkışan herkes felsefi alana girmiş demetir. Bireyin yetersizliği burada sorunlarının bir kaosa yol açmasına neden oluşturulabiliyor. İşte tam burada din seçenek oluşturuyor. Sanat da burada... Nietszche'nin gerçek dediğinin yerine kaos'u koyup, sanat insana seçenek olarak kaostan kaçma olanağını kazandırmakla dinden daha anlamlı, gerçek, doğru 'dost bir dünya' sunuyor, diye düşünüyorum.

Şiir, dil aracında buluşmaları dolayısıyla en etkin görevi üstleniyor bu bakımdan. Şiir için dil, zamanın bir başka özdeksel boyut oluşu gibi, gerçeğin bir başka boyutunu edinebileceğimiz alanlara göndermelerde bulunuyor. Bu anlamda içkin bir işlevsellik taşıyor. Felsefe içinse dil, yaşamsal bir organ, bir araç oluyor. İletişim dizgesi olduğu kadar düşünce oluşuyla evrensel değerlerin kavranması ve oluşumu içinde iş görür. Şiirin evrensel bir dil olduğu savı da buraya dayanıyor. Buraya, şiirin seçenek olarak içkin felsefi bir işlevsellik taşıyor oluşuna... Şair dünyasının biçimleri, şiirin oluşturucuları araç ve amaç olarak bunun için var oluyorlar.

"Felsefe sorusu ne evren olarak evreni ne de dil olarak dili sorar. Kısaca söylemek gerekirse felsefe sorusu dünyaya yönelmiş olan dilin anlamında derinleşmeyi başlatır"(10). diyen Nermi Uygur devam ediyor: "Dili felsefenin aynasıdır. Felsefe olanca nitelikleriyle dilinde yansır." (11) Bu niteliği de şöyle açıklıyor Nermi Uygur: "...felsefenin dili bilimleri bütün bildikleriyle bilebilecek bir bilme dilidir. (12) "Yani, imgesiz, katıksız, kesinlikli, dolaysız, yetkin bir düzyazı dili, yalın bir araç. Şiirdeyse yukarıdaki çözümlemelerde de açıklanmış olduğu üzere şiirsel öğelerle bağdaşıktır dil. Bazı dillerin felsefe için yetersizken büyük şairler çıkarmış olması da bu bakımdan açıklayıcıdır.

"Şiir, dil üzerinde felsefeye kalkışmaz" ama dili işlemekle onunla varolur; onakatkısağlar.

Sanıyorum şiir örnekleri üzerinde çalışmak daha açıklayıcı olacak. Usuma ilk gelen felsefi bir savı olmamasına karşın Ahmed Haşim'in *Merdiven* şiiri; ölüm, yaşam, sonsuzluk, zaman, varlık, yokluk üzerine sorular, felsefi anlamlar yoktur bu şiirde ama okuyucu onların soluğunu duyar, bu kavramlardan oluşan bir tülün arkasından ömür içinde seyreden kendini izler gibi olur. Hepimiz için geçerli bu. Düşünce dağarcığımızda oluşturup bir türlü ortaya koyamadığımız felsefi sorunlarımızın karşılığı olarak şiirin dünyasına gireriz. Özdeşleşiriz şiirle, yaşarız şiiri... Şairin hüznünü mü paylaşırız, şairin hüznümüzü paylaştığını mı sanırız, şiir boyunca düşünsel ve duygusal çözümsüzlüklerimizle baş başa olmaktan uzaklaşırız. Bu yönüyle de şiirin felsefeye göre etkin bir kullanımı vardır. Bundan olsa gerek felsefelerin şiirin bu gücünü kullanmak isteyişi; ahlak dizgelerinin şiiri aykırı bulmalarına karşın ona başvurmaları....

Yeniden *Merdiven*'e dönecek olursak şiiri yaşadığımızı söylemek olanaklı görünüyor bana. Şiir bu gücünü dille düşüncenin bağdaşıklığına şiirsel öğeleri katarak elde ediyor. Şiir dille düşüncenin kesiştikleri yerde seyrediyor. Dille düşünceyi kendine özgü olarak kaynaştırıp yoğuruyor. Bir dil-

düşünce cambazı gibi kendi olanaklarını oluşturuyor.

"Bir de Ritsos'un Kanıt adlı şiiri üzerinde çalışıyorum:

"Hâlâ yatakta yatıyordu kadın. Adam

takma gözünü çıkarıp masanın üzerine koydu,

bir adım yürüdü durdu, şimdi bana inanıyormusun?

dedikadına.

Kadın takma gözü eline aldı, gözüne yaklaştırdı adama baktı."

Kadın, adamın kendisine hep takma gözlerle baktığını biliyor. Ama adamın gerçek gözlerle baktığı yerde bu kez kadın takma gözlerle bakıyor adama. Aralarında bir güvensizlik bir inançsızlık var. İnsanlığımızın trajik bir yanı, şiir olmuş. Buradan insanla, yaşamla ilgili genellemelere yanıt olan sorulara soru olan yanıtlara uzanabiliriz; ama şiir bütün bunları düzgüsüyle yaşatıyor. Şiiri yaşamak yetiyor. Görgül bir filozof gibiyiz şiirle.

Ölüm kaderde var bize
ürküntü vermiyor.
Lakin vatandan ayrılışınız
dırabızor

(Yahya Kemal)

Alıp ne ayrılığı irdeliyor; ne de ölümün yaşamın felsefesine girişiyor. Şiir ayrılıkla ilgili anıları, beklentileri, bilgileri düşleri uyandıracak, bunların her biri yine şiirin etkisiyle pekçok düşünsel çağrışıma yol açacak okuyucu duyacak, yaşayacak.

Ölümün çağrışımları ise daha trajik bir yaşantıyı başlatacaktır. Yaşamın her şeye karşın sürdürülmesi güdüsü, sonsuzluk istemi ve her şeyin birgün biteceği gerçeği, anlayamadığı ama açıklamaları kabullenir görünüşünü yeniden bozacak; bir yığın sorunun üzerinde biçimlenen bir hüznü yaşatacak... Çarpıcı bir çelişki getiriyor bu dizeler: Ölüm ayrılık değil mi?.... Bir çeşit savunma mekanizması: Öleceği gerçeğini, acısını bastırmak için -çünkü o gerçeğe boyun eğmek zorunda- daha hafif olana, ayrılığa yansıtıyor acısını, bir yanılsama sunuyor. Geçici de olsa ölümün korkunçluğunu yatıştırıyor; ayrılığınkini azdırırken. Ayrılık da bir çeşit ölüm değil mi? Bir daha hiç görmeyeceğimiz biri bizim için ölmüş sayılmaz mı?

Sonuç:

Kagan, sanatın yaşama ilişkin yargılar, çözümlemeler yerine nesnel olanaksızlıklar yüzünden insanın yaşayamayacağı şeyleri duyup yaşamasını sağladığını söylüyor. Kagan'ın sanatın bu işlevini betimleyişi seçenek bir yaşantı imgesi uyandırıyor. Richard Humann'ın, sanatın, insana kendi görevlerini unutturmaksızın bu işlevi gördüğü yönündeki düşüncesini de anımsatıyor. Bir başka yerde de şöyle diyor: "Sanat, bize doğrudan doğruya olgular ile nesnel yasallıkların bilgisini ilettiği ölçüde değil, varlığını taşıdığı anlamın, varlığın bilinişi'nin ve değer'inin bilgisini, dünya ile insan arasındaki gerçek ilişkilerin bilinişini bize ilettiği ölçüde, bizim dünyaya belirli bir bakış açısından bakmak isteyip istemeyişimize bir yön verir, yani bizim dünyayla olan estetiksel, etiksel, siyasal değer ilintimizi yönlendirir." (13)

Bana öyle geliyor ki "seçenek yaşam" diye adlandırabileceğimiz sanatın bu yüksek düzeyli işlevi tümel nitelik gösterişiyle de felsefi bir yer tutabilir. Kagan'ın bir çeşit yaşanabilirliğini vurguladığını gözönüne alarak, korkmadan seçenek oluşunu ileri sürebilirim. Bunun gerçeğin yerine geçebilecek sahici bir yaşantı olamayacağını, felsefenin yerini tutamayacağını 'böyle komik bir görüş taşımadığım en azından yukarıdaki açıklamalarda açık. Şiir, kendi yöntemince kendi içinde bir seçenek oluşturuyor ancak... Felsefenin betimlemeye çalıştığı şeyin kendisi oluyor. Şiir; yani felsefenin konusu olan şeyler, şiirin oluşturucu gereci oluyor.

Yeniden yokluyorum düşüncelerimi: Şiir, bir düşüncedir; bir düşünce yöntemidir; düşünüyor. Şiirin yaşama biçimi olduğu, şiirin düşünce biçimi olduğunu da içeriyor. Sözcük "kavramın özdeksel varoluşu" (14) "dil, düşüncenin dolaysız somut ifadesi"...(15) felsefe, "varolanlar üstünde yöntemli düşünme. (16) Bir görüşe göre de dil, şiirin kendisidir. Şiir düşünüşünün yöntemi düzgüsünde (kodlanmasında da ya da buna programlanmasında denebilir) yatıyor. Bu yöntem usun sınırlarını zorlayan mantığı üstüne çıkmaya çalışan (Çünkü mantık da verilidir) dünyayı oradan kavramaya çalışan imgesel nitelikli, ılgar bir alımlama ve yaşama biçimi olarak, seçenek, dost bir dünya olarak kendini sunuyor...

Çok ileri gitmedim sanıyorum, felsefeye naiv bir gözlük, şiire de Platon'un gözlüklerini taktım. Hepsi bu....

KAYNAKLAR

1- Cansever Edip, Broy Dergisi, Enver Ercan'la söyleşi, S.9, 1986
2- Anan: Özdemir İnce, Şiir ve Gerçeklik, M. Dufreenne, Broy Yayınlar S.84, 1985
3- Camus Albert, Sisyphos Söyleni, Türkçesi Tahsin Yücel, 1974, Ada YayıncılıkS. 110
4- Guillevic 'Broy dergisi, Türkçesi Metin Cengiz, İstanbul, Mart 1986, Sayı5
5- Adı geçen dergi.
6- Horst Redeker, Edebiyat Estetiği, Türkçesi Aziz Çalışlar 1986, Kuzey yayınları s. 88
7- A.g.y. S. 88
8- George Thomas, Şiir Sanatı, Türkçesi Cevat Çapan, 1984, Üççiçek Yayınevi s.33
9- Nermi Uygur, Felsefenin Çağrısı, Remzi Kitapevi, 1984, s. 29
10- Sarrle, Yeni Düşün Adamları, basıma hazırlayan Mete Tuncay, 1979 Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
11- A.g.y.s. 144
12- A.g.y. s.145
13- Kagan Moissej, Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat, Türkçesi Aziz Çalışlar, 1982 Altın Kitaplar Y. S. 465
14- Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi ilgili madde.
15- A.g.y.
16- A.g.y

SUNAY AKIN: "KIZKULESİ'NE BİLE ÇARŞAF GİYDİRİRLER"

Mustafa Suphi YEŞİLYURT

– 80 sonrası şiirimizi nasıl değerlendiriyorsunuz? Belirginlik kazanan bir şiir yöneliminden söz edebilir miyiz?

– Yapay olarak ortaya atılan "yeni" şiir yönelimlerinden söz edebiliriz. Ama unutulmamalıdır ki, seksenli yıllarda, siyasi yaşantımızda Demirel de "yeni" bir "kurtarıcı" olarak piyasaya sürülmüştür!.. Şairleri tek tek ele aldığımızda birçok yeni görebiliriz. Ama ortak bir payda altında toplanabilecek bir yönelimden söz edemeyiz. Daha doğrusu içinde bulunduğum bu zaman diliminden yeni bir yönelim görülmüyor. Yalnızca, kendi şiirimi de bir ucuna koyabileceğim Akgün Akova, Oğuzhan Akay, Küçük İskender, Sina Akyol gibi şiiri keşfeden, cesur imgelerle saldıran, "hınzır" bir yönelimden söz edip, edemeyeceğimiz ileride belli olacaktır!..

80 sonrası şiirimizi değerlendiren nice görüş ortaya atıldı. Ben de bir-iki söz söyledim bu konuda. Sana şu an aklıma gelen bir örnekle özetlemek istiyorum bu konuyu: Benim köyümde çokça söylenen bir söz vardır; atı tek taraflı yüklersen devrilir, diye... İşte seksenli yıllarda da, bu yanılgının tartışmaları yapıldı. Şiir Atı'nın yola devam etmesini isteyen her şair bu dengeyi kurmalıdır. Şiir kitaplarının okunmadığı bir dönemdeyiz. Bu yılkıdan yayımladığı şiir kitaplarıyla geri dönen bir yayınevinden söz etmemek, adını anmışken hata olur: Şiir Atı...

– Türkiye'de 60-70-80 dönemlerinde şiirin geri çekildiği yolundaki yaklaşımlar konusunda ne düşünüyorsunuz?

– Seksenli yılların ortalarında bu yaklaşım gündeme gelmişti. O dönem için bu konu düşünülmeye değerdi. Ama bence, maçın ikinci yarısında atılan goller, yani seksenli yılların ikinci yarısında yayımlanan şiir kitapları bu konudaki soru işaretlerini silip, süpürdü... Çeşitli kanallarda akan bir şiir var karşınızda. Biçimi, içeriği ve şiir diliyle bu denli renkli bir harita yeni çıkarılıyor şiirimizde!.. Son model arabaların oluşturduğu bir konvoy bu... Hiç bir arabanın da, geri vitesi yok! İleriye doğru yol alan şairlerden söz ediyorum tabii ki...

– İlk kitabınız "Makiler" ile kimliğini oluşturan genç şairlerimizdensiniz. Cemal Süreya "garip ile ikinci yeniyi birleştiren bir tavır içinde" diyor sizin için. Oysa şiirlerinizde ikinci yeninin hiç etkisi yok. Daha çok garip döneminin şiirlerinin etkisi altında olduğu görülüyor. Ne diyorsunuz?

– Garip şiiri talan edilmiş bir şiirdir. Biçim olarak kısa, dil olarak da yalın olması "bunu yazmak kolay" yanılgısına sürüklerdi çoğu şairi. İkinci yeni ise bilindiği gibi bunun tam tersine kutuplaştı. Ortak paydaları, her ikisinin de, birçok haksız ve gereksiz eleştiriye uğramasıdır. Benim her ikisiyle de bir alışverişim yok. Yalnızca, yeni bir şiirin, bu iki dağı aşma çabasından değil, aralarında oluşan vadiden geçeceğine inanıyorum. Evet, denize giden yol bence bu sözümden geçiyor. Etkilenme tabii ki olacaktır. Denize ulaşan hangi ırmak alüvyon taşımamış ki?.. Bende Garip'in alüvyonları biraz daha fazla olabilir. Yalnız biçimsel olarak doğrudur bu yaklaşım. Makiler'deki şiirlerin çoğunun göze kısa gelişi benim bu konudaki dezavantajım herhalde. Ama biz de, kısa şiirin ne olup olmadığıda üstüne gidilmiş bir konu değil. Garipçiler bile yapmamış bunu!..

– Şiirlerinizde belli belirsiz, inceden toplumcu şiirin motifleri var. Bunu dikkatle okuduğumuzda, ayırt etmek olası. İstersen biraz da, buraya değinelim. Ben bu sorunun yanıtını yukarıdaki sorumda alacağımı sanıyordum. Ama hiç değinmediniz?

– Bu saptamana sevindim. Çünkü dikiş kutusunda makası değil, toplu iğneleri seviyorum! Şiir kuşu başıma pislesin diye gözünü gökyüzünden ayırmayan,

NERDEYİM

Utancına sığınmış
Bir çocuk gibiyim akşamları
Gökyüzündeki lekelere takılır uçurtmam

İner çıkarım meyvesiz ağaçlara
Hıncımı alırım
Aklımı çelen bulutçuktan

Küçücük kaçak evler kurarım kıyılarıma

Denizin ürpertisine değer ellerim
Evimin önüne demirli
Umuttan kayığım
Ben kimbilir nerdeyim

Necdet TEZCAN

Desen : A.Aydın

böylece de, üstüne bastığı lağımı göremeyen bir şair değilim. Kendi kuşağımda yaşanan insan kıyımını biliyorum. Kasapları da biliyorum.. Diktatörlere, darbecilere, militarizme, bir elin beş parmağının eşit olmadığı anlayışına karşıyım. Sigara reklamları bahanesiyle yurdumun duvarlarında, gazete sayfalarında gezinen kovboylara karşıyım. Kızkulesi'ne bile kara çarşaf giydirmek isteyenlere karşıyım. İdam kararını imzalayanların kırdıkları kalem.. İşte o kalemle yazıyorum şiirlerimi! Tabii ki, ortasından yapıştırarak. Yalnızca kalem mi? Daha neler kırık değil ki yurdumda... Umutlar kırık, yürekler kırık, düşünceler kırık ve en önemlisi insanlar kırık birbirine. Şiir yapıştırıcıdır!.. Bunun için de ithal malı Japon harikası gerekmez. Bu noktayı kavrayabilen birkaç şair yeterlidir. Evet birkaç şair... Tükürükleri bile yeterli olabilecek!

– *Biçimsel olarak kısa şiirleriniz dikkati çekiyor. Daha önce değindiğiniz bu konuyu biraz daha açalım isterseniz. Şiirde uzunluk, kısalık sizce nedir?*

– Kısa şiir yazıyorum, çünkü şiire ayıracak zamanım çok. Şiir diyorum, cetvel ile ölçülmez. Kumaşçı dükkânına girer gibi ele alınmamalı şiir. Bence şiirde önemli olan derinliktir. Bir tek kuyu koca bir araziyi sulayabilir. Yeter ki, suyu olsun... Şairin en büyük yanlışı kısa şiiri "kolaycılık" olarak algılamasıdır. Atlas Okyanusu'nu akvaryuma yerleştirmek kadar kolaydır kısa şiir; ama yalnızca o da değil; bir de içinde balina basleyeceksiniz! Bence zor olan kısa şiirdir. Daha doğrusu, göze-kulağa kısa gelen şiirdir zor olan! Bir haritada definenin yerini gösteren işaret gibi çarpıcı, heyecan verici olmalıdır. Kısa şiirin en önemli yanı da taşıdığı imge, yani buluşun gücüdür. Çok ama çok çalışmak gerekir, kısa bir şiir yazabilmek için Onca araştırmadan sonra ortaya çıkan bilimsel bir değer gibidir. Gecenin karanlığında gökyüzündeki onca yıldızın ayrımına bile varmayız. Ama kayan bir yıldız... İşte o kısa şiirdir! Gördüğün gibi Mustafa, bu konuda çok düşünüyorum. Bir şey daha söylemek istiyorum; elde, içilen bir tas sıcak çorba, tabakları derin olmayan uzun bir sofradan daha doyurucudur.

– *Son bir soru, bazı şairlerimizin yalnızca kuşağının şairi olduğu gözlemleniyor. Genç kuşak da bu şairleri tanımıyor. Sizce şiirimizin geleceği nedir? Bizden sonraki kuşağa bir şeyler bırakabilecek misiniz?*

– Ben şiirimizin bugününü seviyorum. Dolayısıyla geleceğinden de umutluyum. Hatta, daha güzel olacağına inanıyorum. Bir şeyler bırakabilecek miyim? Bu serüvende kaybolmamak için geçtiğim yollara ekmek kırıntıları serptim!.. Yapacak başka bir şeyim de yok. Hiçbir şairin de yoktur. Bir şairin yalnızca kuşağına bağlı kalması kendisinden çok yaşadığı toplumu yönlendiren kültür politikasından kaynaklanır. Nâzım Hikmet yaşadığı kuşağa hapsedilmek istenilmiyor mu? Şiiri sokağa çıkarmak gerekir. Odasına kapanıp, bilgisayarıyla oynayan bir çocuk olmamalıdır. Ya da, yalnızca Kuran kurslarına gidip, gelen!.. Ben bu konuda üstüme düşeni yaptığıma inanıyorum, yapacağım daha çok şey var. Bırakalım 'baba' şairler eski araba lastiklerini onarsınlar. İflas etmiş bir şiirin şairlerinden de ancak tamirci olur. Daha ne diyeyim: Barış sözcüğünün savaş ortasında anılmadığı, öncesinden şiirleştirildiği günler dilerim. Yetmez mi?

AŞK BÜLTENİ -7-

İzzet KILIÇLI

24 Ocak 1989

Ay sonlanıyor.

Yaşlanmış mısın? Öyle diyorlar da.

Çok yakın bir zamanda seni aramak zorundayım.

Yine sıkıntılar içindeyim. Beynim yine oldukça meşgul. Bir yılda iki ya da üç öykü üretebildim yalnızca. Sonuncusu uzadıkça uzadı (60 daktilo sayfası). Romanlarımıysa yayımlanacak düzeye getirmedim daha. "Çamur Oteli" duruyor bir yerde. Bitmesi için100 defter sayfası daha yazmalıyım.

4 Şubat 1989

Aşk Bülteni'ni duygusallığımın ağır bastığı ya da şiire yöneldiğim zamanlar yazmam bazen aksıyor. Bazen de asıl amaçladıklarımdan ayrık düşünceler yansıyor. Oysa senden ve senlerden söz edecektim. Böylece hep gündemde tutacaktım sevdamı. O masum yüzünü ve erotik bakışlarını unutamıyorum hiç. Geceleyin, şimdi anımsayamadığım bir düşünce gelip geçti usumdan. Yüzünle ilgili. Unutamadığım o gün yaşamımın mutsuzluğa gömülmesini doğurdu. Yorgunum. Sen yoksun. Göremiyorum yıllardır. Yalnızca düşlerimde oluyorsun. Artık yaşanamaz duruma geldi yeryüzü, sensizlik yüzünden.

Sayfalarilerliyor... Şubattayız. Hangi anlarını özlüyorum? Seni şimdiki halinle istemiyorum. Yaşlanmışsındır. Yine de sevgilisin. Neden karşılaşmıyoruz? Aramam mı gerekiyor? Mutlaka karşılaşmalıyım. Bunu engelleyen ne? Hangi okuldasın? Oraya neden gitmiyorum? Bu öykü bitmeli artık. "Tozların Dansı"nı bitirdiğim gibi. Şimdi dinlendirmede. "Geceye Sığmayan Adam"ı sürdürüyorum. Seni anlatan üçüncü öykü bu. Gitgide çoğalacaklar. Hep gerçeğimi anlatacağım onlarda. Seni bulma savaşımımı, duygularımı ve düşlerimi romana saklıyorum.

5 Şubat 1989

Cansıkıntısı... Sorumluluklarımı tavsamışım gibi duygularla iç içeyim; donup kalmışım. Birçok sorunun içinde tek edebiyatı düşünüyorum şimdi. Sen de ara sıra takılıyorsun bana. Önümdeki zamanın daralması gerginleştiriyor beni. Dayanma gücüm kalmadı. Bekleyemem artık zamanı. Olacaklar olsunlar.

15 Şubat 1989

Sen de böyle misin? Yani sinirli misin? Benimle evlenseydin mutsuz eder miydin beni?

Artık gerçekten çok müşkül bir durumdayım. Bir süre edebiyattan uzak kalacağım. Bakalım kimlerin burnu büyük.

Bir bozuldu mu düzenim, eski hale gelmek güçleşiyor.

İçimi dökmeye çalışıyorum. Ben bile içimden habersizim. Ne istediğimi, ne beklediğimi bilmiyorum. Hem sonra öylesine güç ki yeni bir yaşamı üstlenmek. Her şeyi kabullenmişim ve bir denize doğru akmaya çalışıyorum, hayır akıyorum. O deniz ölümdür belki. Çünkü kırktan sonra yeni bir hayat düştür.

21 Şubat 1989

Artık bütün gücümü ve cesaretimi toplamalıyım. Yaşayamadıklarımı yaşamalıyım artık....

2 Mart 1989

Fotoğraf : Hatice Tuncer

"GÖKTAŞI"

–öğretmenim Lütfiye AYDIN'a

Sahibine ulaşamayan merhabalar
Küf kokulu bir akşama karışıyor
Yollara gölgeler düşüyor
Her alıp gidişinde
Gözlerini gözlerimden
Yaşama ölüm karışıyor

Yaşama
ölümkarışıyor

Metin GÜNAL

Seni düşünemiyorum günlerdir. Yoksun gözümde ya da bu sıralar unuttum. Okuyorum böylece. O ise durup durup ağlıyor. Ağlamaklı oluyor. O yok mu dünyamda? O kim? Hiçbir yakınlık belirtisi yok. Korkuları var. Bir de herkese öyle. Gecenin ilerlemiş saatleri... (Paragraf olmalıydı.) Seni unutmuşum. Yaşlandığını, şişmanladığını, evine bağlandığını, bana yeni tatlar verecek birinin mutlaka var olduğunu, bunun sen olamayacağını yeni mi kavrıyorum? Orası nere, burası nere? Tanrı kimsin sen? Yardım etmeye hazır bir varlık mısın? Bir varlık değilmişsin. Var edilmemişsin, ezeli ve ebedi varmışsın. Senden başka kimse yokmuş. Ölüm yokmuş senin için. Durup duruyormuşsun öylece. Yansını görmek istemişsin. Ne kadar yetersiz bir açıklama... Gerçekten böyle mi olmuş? Hiçbir şey bilmiyoruz hakkında. Düşünmemiz bile günah. Yalnızca ölümümüz anında apayrı bir evrenle karşılaşacakmışız. Şaşıracakmışız. Varmış diyecekmişiz. Oluşumu hakkında bilgimiz yok. Hem oluşmak diye bir şey yokmuş onun için. Oluşmayı o yaratmış. Nasıl anlatmalıyım kendime? Nasıl anlamalıyım?... Bir yapıt yaratan yazar gibi. Yapıt önce yoktu, olmadığı için de kimse bilmiyordu, böylece öğrendi herkes.

5 Mart 1989

Yıldız!... Bütün bunlar senin yüzünden. Yazgımı sen oluşturdun. Sonra da uzaklaştın benden. Buradayım. Var mıyım, yok muyum? Ne yapıyorum? İnsan bir arar. Sokağa çıkar her gün olmasa bile, insanların arasında bana benzeyenleri bulmaya çalışır.

13 Mart 1989

Bu defteri size adadım bütün Yıldızlar! Hayatımda birçoksunuz. Okunmanıza doyum olmuyor, yazılmanıza, düşlenmenize.... Yine seni gördüm düşümde. Bu kez yazamadım. Çünkü unuttum düşü. Yalnızca seni gördüğümü anımsıyorum. Artık unutuyorum düşlerimi, yazmayı da unutuyorum. Roman mı bitti yoksa? Hayır ikinci cildi yeni sonlandı. Öbürleriyse anlağımda duruyor.

Uyku zamanı...

30 Mart 1989

Ne zaman sıkıntılara düşsem, düşlerime giriyorsun. Yine girdin. Bu kez yazabildim düş defterime.

Öykü ve roman yazmak gerçekten güç. Anlatacaklarım kimseyi ilgilendirmiyor hem. Ancak anlatımla bir şeyleri başarabileceğimi sezinliyorum. İşte yine boş bir arka yöneldi düşüncelerim.

9 Nisan 1989

Rastlantıya bıraktım her şeyi, yürümüyor. Aradıklarımı aramıyorum bugünlerde. Neyin ardındayım o da giz. Bilmiyorum doğrusu. Mutluluktur belki.

Sen hangi buluun arkasındasın? Aşkımı yüz yıldır taşıyorum. Daha anlatabilecek miyim seni? Romanda. Yoksa yitip gidecek misin bir dönem daha? Belleğimden silinmeyeceksin, anladığımdan çıkacaksın; yorgun....

Anlağımdan çıktığın nasıl da belli.

D de nişanlanmış. Neden aradı beni? Mutlaka bir şey isteyecekti yine. Yardımıma gereksinmesi var.

Biri evlendi, biri nişanlandı. Biri de taa en başında evlenmişti zaten, öteki de evlenmişti. Ona benzeyen birini görmüştüm sonraları. Muhakkak tanıyamamıştır.

17 Nisan 1989

Öylesine uzaklaştım sevdadan.

GECEYE UÇURULAN GÜVERCİNLER

Necati MERT

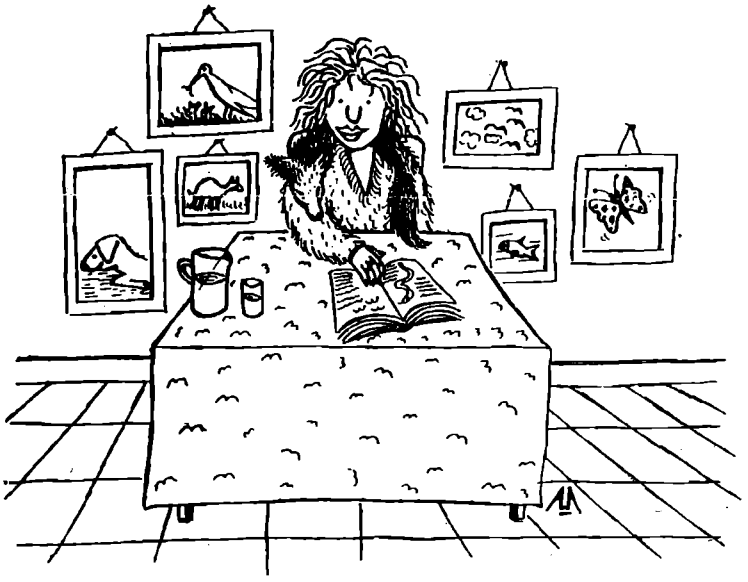

Berceste'ymiş adı!

Nebati Bey'i fotoğrafhanesinde ölü bulduğumuz sabah meğer o da kendi yatağında ölü bulunmuş.

Fotoğrafçıyı Orhan Camii'ne getirip musallaya koyduğumuzda yanındakinde de oyalı bir başörtüsü ile başı bağlı bir tabut, belli ki bir hatun vardı; kimdir, diye sorduk; isteksizce deyip anatıverdi avludakiler. Bildik!... İşte o zaman tuhaf bir hüzün bulaşıverdi hepimize!

Vücudun, hele şimdikilerde, kolay belli edilişi marifetten sayılan sabırsızlıkları ve onların da kıpır kıpır olduğu bir çağı vardır; o çağındaydı. Ancak, o, sabırsızlıklarını belli etmek yerine, kısmeti çıksa da döl tutup gebe kalmasının artık çok geç olduğunu sezmiş ve kabullenmiş olmalı ki kıpır kıpırlılığını mecburen ve galiba zorlanmadan da gizlenmişti. Kimi günler, günün hiç umulmaz, hiç beklenmez bir saatinde, üzerinde, etekleri diz altında ve geniş dalgalı, beli kemerli, en üst düğmesi bir kez bile açık giyilmemiş, ancak büyük bir cesaretle kolu omuzundan üç parmak tutulmuş, bir dönemlerin o beyaz elbisesi, dükkânlarımızın önünden, sanki duvarları şeffaf tek kişilik bir tünelde ilerliyormuş gibi geçer giderdi. Sabrının fark edilmesini bile kendi adına bağışlanmaz bir ayıp sayan bir görgüydü ondaki. Ama bizim için, her kalabalığın içinde kendini belli ediverişi ile "herhangi bir"leşmemiş bir ses, bir renk, bir ayrıntı değerindeydi; bu o kadar öyleydi ki bir günün bir saatinde, hatırası henüz yetersiz "önsezi"yi sevmiyorum, bir "hissikablelvuku" ermişliğiyle onu duyar, başımızı işten, tezgâhtan kaldırıp camdan dışarıya bakardık ki o, bir düş gelişiyle, şimdi de sahiden geçmektedir.

Çarşıya, pazara ya da bir akraba bir arkadaş ziyaretine olabilecek bu gidişlerin dönüşünü beklemek üzere alçacık hasır sandalyelerimizi alır kapı önlerine çıkardık... Nebati Bey hariç bütün esnaf Bilirdik niçin çıktığımızı, ama ona halel verecek bir söz edip dedikoduya girişmediğimiz gibi yan bir bakışta da bulunmazdık. Nitekim adını da bilmiyorduk. Ardından öğrendiğimizde de şimdi de halâ zorunlu olmadıkça kullanmıyor, kullandığımızda da yine bir sezişle öğrendiğimiz hiç evlenmemişliği kirlenir korkusuyla, o iki çizgi, bir noktalı adını "hanım"sız, yalnız başına söylüyorduk.

Dönerdi.... Gene öyle kendi şeffaf tünelinde ve kendi düşleriyle!

Düz düşünüp apaçık anlatmakla her şeyin helmeleştirildiği bugün, böyle bir hayat, yerini ve zamanını denk düşürüp erkeğine kavuşamamış bir kadının gizli hayatı olarak algılanabilir. Gerçekten de öyledir belki. Dilimiz varıp şimdi söylüyorsak da o zamanlar böyle düşünüp konuşmak sakındığımız

şeylerdendi; ayrıca o da, hali acıklı görülse de, haline kimseyi acındırmadan kendini değerli tutmuş biri idi. Hayatı hiç inişsiz çıkışsız olduğu halde, duygu ve düşüncelerinin onu sürüklediği yere kadar sanki gitmiş, nihayet karar kıldığı o yerde de dilediği her şeyi sanki gerçekleştirmiş birinin görmüşlük duygusu içindeydi.

Hiç sıcağı, soğuğu olmayan ılık bir hayat!

Ya da dünyaya gelip fotoğraf aldırmış, gözlerini kapayınca da fotoğrafından çekilmişti!... O kadar!

Fotoğrafhanenin önünde, yol kenarında, olmaz ya, dalları bir top güvercin konmuş gibi salkım salkım çiçekli bir akasya ağacı vardı. Altında altın dişli, kırpışık gözü, mor ceketli pek esmer bir adam, önünde de tavşanı Mercan Hanım ve adsız güvercini için iki göz odacığı olan niyet tezgâhı.

Âdetiydi, aşağı yukarı ayda bir, geçişlerinin birinde Mercan Hanım'ın önünde durur, onun tabladan çektiği kıvrık kâğıdı niyeti sayıp okur, ama okuduğundan çok uzanıp okşadığı sevindirirdi onu. Düz pabuçlarının üzerinde hafifçe yükselip odacığının çatısına tünemiş güvercine bir gonca gül uzanışıyla uzanır, okşar, okşar, okşadıkça yüzünün aydınlığı şamdanları uyandırılmış bir avize gibi daha da artardı. Ama o an bile öyle bir şeyi vardı ki gözlerinin ıslaklığını, gülmeye geçtiğinde bile koruyan bir çocuk gibi eski halini gizleyemiyor, ikisini birlikte yaşıyordu sanki.

İşte o anlar, hayatının sandığımız gibi hiç de inişsiz çıkışsız olmadığına inandığımız anlardı.

Bir Nebati Bey hariç!

Hiç gülmeyen ama yumuşak bir yüzü vardı. Üç dört basamakla çıkılan fotoğrafhanesinin, ön yüzünü bütünüyle kaplayan camı ardından bakardı hep. Bakardı da gördüğü bir şey olduğunu hiç sanmıyorum. Görünüşte, yüz yüze olduğu, akasya altındaki esmer niyetçiyle ve onun Mercan Hanım'ı ve adsız güvercini ile bir tuhaf, bir anlaşılmaz iletişim içindeydi; öyle sanılırdı. Ama hayır!... Öyle kıpırtısızdı ki bir şeyler duyup duyuruyor olmaktan çok poz süresi uzun mu uzun tutulmuş alaminüt bir makineye gönüllü bir sabırlılıkla poz veriyor gibiydi. Zaten güvercin beyazı takım elbisesi, eflatun gibi, bordo gibi, kırmızı gibi papyonu, cebindeki mendili, sapı şık süs bastonu, hafif kırlaşmış saçları ve sabahtan akşama ayaklarını hiç değiştirmeden oturuşu ile de bir hemşerimizden çok şehrimize konuk olmuş bir ecnebi aktörü andırıyordu. Hayır öyle de değil!... Yağmurdan, sıcaktan, rüzgârdan, hiçbir şeyden sıkılmayan hiçbir şeyle de sevinmeyen biri gibi görünüyordu ama şehrimizden her gün kalkan ilk ve son tren 16.55'in düdüğü duyulmaya görsün gözleri akasyalar gibi de salkımlanırdı!... Nedir bu? Henüz sönmemiş bir yolculuk umudu mu?... Sonra, karşılaştığımız, adındaki faûlün'ün hakkını vere vere hatırını sormak için özellikle karşısına çıktığımız da olur, o zaman bir sevinir, bir sevinirdi ki!... Niyedir? Önem verildiğini bilip görmek güzel bir şey elbette... Ama nedense, böyle hallerde, içimizde ondan bulaşmış bir akşam garipliği sanki, ardında oturduğu camı cam olarak değil de aşamadığı bir taş duvar olarak düşünür, daha büyük şeyler beklediğini ve onu asıl sevindirecek şeylerin daha büyük olduğunu duyar, bu duyuşumuzdan da gerçi biraz bencillik ama doğrusu zevk alırdık.

Müşteriyle ilgilenmez, karalık odaya girmez, işe el sürmezmiş Nebati Bey. Kalfası anlatırdı: Yalnız geceleri ve yalnız kendi çektiği fotoğraflarla çalışırmış. Şimdi daha az çekiyormuş ama eski çektiklerini birtakım düzenlemelerle yeni yeni fotoğraflar haline getiriyormuş. Bir odası varmış: Arşiv; içi dosyalarla, ancak galerilerde, sergi salonlarında rastlanabilecek fotoğraflarla doluymuş.

Tuhaf değil mi? sağlığında göremediğimiz fotoğraflarından birini ölü bulduğumuz sabah gördük!

Kalfa çağırıp fotoğrafhaneye koşuştuğumuzda üç bacaklı stüdyo makinesinin önünde, o bildiğimiz giyimiyle upuzun yatıyordu Nebati Bey. Yerde, daha çok sehpaya yakın, saçılmış beyaz seramik parçaları ve ortalarında da bir sır ifşa eder gibi fazlaca açılmış bir gül vardı. Makine duvara, bir şasiye, kalfanın anlattıklarından olmalı, kanadı sanki düşük bir uçan güvercine dönüktü. Kendisinden mi yoksa içinde bulunduğumuz halden mi geldi, bilemem; insana vurulmuşluk duygusu, uçamayış korkusu, yükseklere güvensizlik ve kontrollü yükselme gibi birbirine yakın, karşıt veya birbiriyle iç içe ve hiçbiri de yüklenilmez ve karışık şeyler duyuran bir fotoğraftı bu.

Görevimiz bitti, mezarlıktan konu komşu dönüyoruz. Yanımızda Bakkal Salih'in dünürü de var. Adam berber... Merhumenin de komşusu. Karısı da Hacamat Saniye derler, hanımlığından çok harcamat edişi ile, gevezeliği ile, yüzünüze güler, erkek erkek halleriyle şöhret almış bir kadın. Kız için ne talihsizlik; evden ilk çığlıklar duyulur duyulmaz koşmuş eve, dalmış odaya, çene bağlanmadan gördüklerini de sıcağı sıcağına bir bir anlatıvermiş.

Biz, kocası olacak berberden duyduk ki, kızcağız, bir eli yorganının altında, başı yastığının gerisine düşmüş, boynu kuğu boynu gibi gerili ve gökyüzüne, bulutların kabardığı bir yere sanki peş peşe güvercinler uçurmaktayken öyleyce çekilmiş.

Eskilerin örtük, yetersiz ve demode oluşlarına dair çok şey söyleniyor ya, aldırmayınız! En çıplak şeyleri bile bir ifade edişleri, onların da vardı. Hatta bunları, tam istedikleri kadar ve tam da istedikleri biçimde anlatan insanlardı da onlar.

TİYATRONUN İŞLEVİ, KİTLELERİ HAREKETE GEÇİRMEKTİR

İsmail TANJU

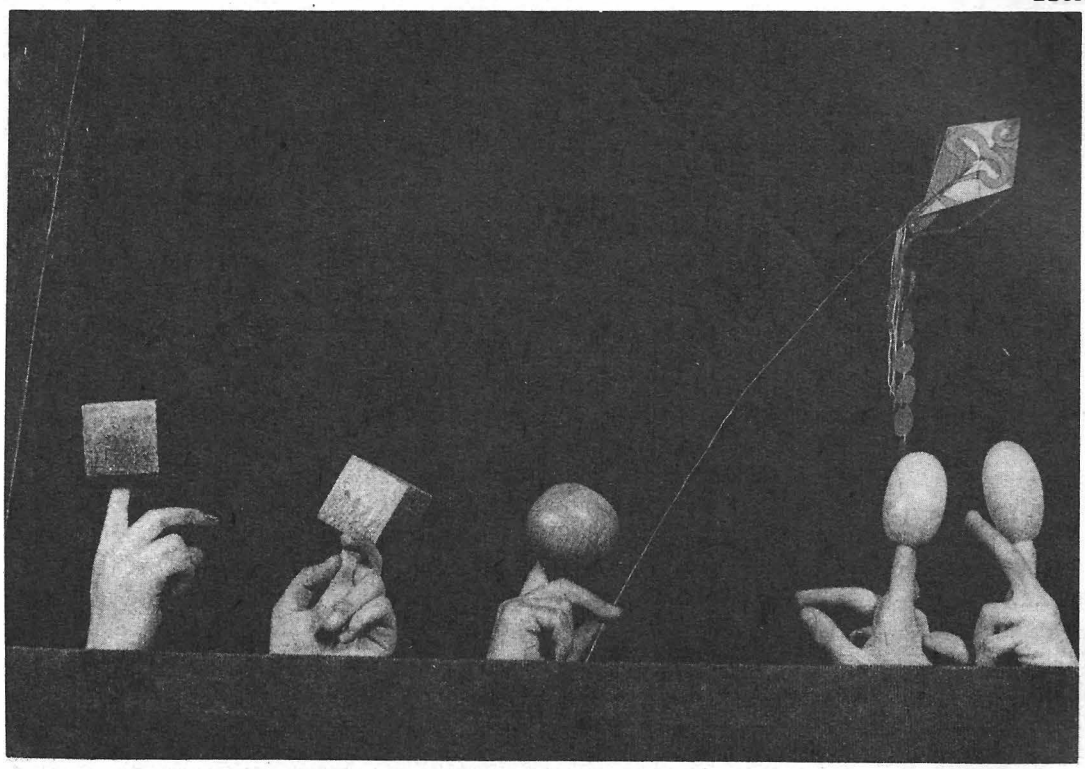

Leke Çizgi / Benek, Renk, (Ümit Denizler)

İsa'dan sonra 408... İşi gücü olmayan kalabalık insanlar için en çekici eğlenceler sirk oyunlar ve tiyatrolardı. Sabırsız kitle, yer kapmak için, gün ağarmadan önce yataktan kalkıyordu. Kimisi ise geceyi, dolaylardaki kemer altında geçiriyordu.

Bizans'ta, halk seyirlik oyunlara düşkündü. Kalabalık halde tiyatroya gidiliyordu, hatta yaşlılar bile ilerlemiş yaşlarına bakmadan bu hevesten kendilerini kurtaramıyorlardı. Ancak tüm bu teatral seyirci kalabalığına rağmen Roma tiyatrosu işlevinde önemli olan; toplumsal uyumu yaratan özgür birey değil, toplumsal uyuma ayak uyduran birey söz konusudur.

XIX.yy. sonları Osmanlıya bakıyoruz, Halk tiyatrosu'nun işlevi; şarkı, dans ve görüntü ile sağlanan duyumsal hazlar; cinsel imalar, dayak atmalar gibisinden ilkel doyumlar, söz hünerleri, kelime oyunlarının yenildiği zihinsel doygunluk seyirciyi ruhsal ve bedensel gerginlikten kurtarıp boşaltmakta, ilgisini dağıtmaktadır. Teatral seyirci toplumsal sorunlardan uzaklaşmakta, kurulu düzeni savunmaktadır... Öte yandan emperyalizmin nüfus alanına girmiş olan Osmanlıda, yeni Osmanlı burjuvazisinin temsilcileri Jön Türkler, tiyatroyu ilerleme vasıtalarının en önemlilerinden ve kitleleri eğitmenin en etkili araçlarından biri saymışlardır.

Yıl 1980... "Karar 71"... yazan Cengiz Gündoğdu... Orta sıralardan sahneye koca bir kama atılıyor... Bir grup ayakta. Oyuncuyla tartışıyor... "Ben yazılanları oynuyorum.." diyor oyuncu. Biraz ileride "Değiştir şu oyunu... öldürürüz, Cengizler ölmez diye

bağırırız..." Her şeye rağmen oyun sahnede devam ediyor...

1990-91 sezonu, Brecht'in "Kafkas Tebeşir dairesi"... Aziz Nesin'in "Bir Zamanlar Memleketin Birinde"... sahnede oyun oynanıyor... Çıt yok... Oysa "etkin seyirci" tiyatroda susup, oyunu izlemez, toplumsal, ekonomik ve ideolojik sorunlarını gündeme getiren salt kendi önerisiyle sahneye konulan oyuna katılır, soru sorar, haklıyı haksızı kendi yargılar, oyun sırasında kafasını kurcalayan her şeyi çekinmeden sorabilir. Oyundaki dansa ve şarkılara katılır ve bu seyirci için tiyatro bir gereksinimdir, günlük yaşantısının vazgeçilmez bir uzantısıdır.

Yıl 1991... Uluslararası Tiyatro enstitüsü 24. Dünya Kongresi. AKM Oda Tiyatrosu... Polonyalı Joseph Scbeina "Deneme ve Araştırma Tiyatroları" konulu konferarısını veriyor (+). Konferans sonrası konu ile ilgili sorular yöneltiyoruz konuşmacıya... Türk tiyatro kurumundan sorumlu 1980 sonrası ve öncesi kimi eski genel müdürler orada. Salonda çıt yok... Tüm dinleyiciler susuyor... İki dinleyici sorular yöneltiyor... Gündoğdu ve ben... Yan sıralardan bir dinleyici "Neden soru soruyorsunuz?" diyerek soru sormamızdan rahatsız olduğunu belirtiyor...

1960'lı yıllarda başlayan "Geleneksel Tiyatrodan Yararlanma" 12 Eylül 1980 sonrasında gerçekleştiriliyor... Seyirci ekonomi-politiğe bağlı tüm toplumsal sorunlardan uzak, kurulu düzeni savunuyor... Susuyor... Soru sorana kızıyor...

Türk tiyatro kurumundan sorumlu insanlar tiyatronun işlevi konusunda kendilerine verilen görevleri tam olarak yerine getirmişler, teatral seyirciyi susturup, dekor haline getirmişler ve tiyatroya yeni bir işlev kazandırmışlar; İşlevsizlik... Ancak çok iyi bilinen bir gerçek vardır tiyatroda; sanat sıralamasında bir sahne dekoru işlevini yaptığı için mi değer kazanır, yoksa sanatsal etkinliği için mi, sorusunu cevaplandırmak çok zordur. Sanat dolu bir dekorun bir ölçüde görevini yapmadığı için kötü, kötü görüntülü bir dekorun da görevini çok iyi yaptığı için iyi sayılabileceği bir gerçektir.

Tiyatronun işlevi, kitleleri harekete geçirmektir. Yıl 1972-74 İzmir... S.Günay Akarsu yönetiminde "Buca Belediye Tiyatrosu"... Binlerce insanı harekete geçiriyor... 1976-1978 yine S.Günay Akarsu, bu kez "Merhaba Gösteri Topluluğu" ile TÖB–DER, SGB, OLEYİS, TSİP, DEV-LİS, İLD, İL-BANK vb., kitlelerin yanında, onlara destek... 1980'li yıllar, Türk tiyatro kurumuna bakıyoruz. İşçi ve köylü teatral yaşamdan sürülüp çıkartılmış... Var olan seyirci ise tiyatroyu özgürlüğü yitirmenin bedeli, kulluk ve köleliğin yemi olarak algılar hale gelmiş... Susuyor... Konuşmaktan, düşünmekten korkuyor...

1980 sonrası oluşturulan teatral yapılanma; Osmanlı-feodal toplum yapısının kendine özgü iç çelişkilerinin kapitalizmin koşullarını oluşturamamasında düşünsel bir engel oluşturan Osmanlı teatral yapısı gibi kapitalizmin kendine özgü iç çelişkilerinin bir üst üretim biçimine dönüşmesinde büyük bir engel oluştururken, düşünsel devinimi dural bir iç devinime dönüştürmektedir.

Böylesi bir teatral yapılanma; burjuva "kültür kuramları"nı yaygınlaştırırken; teatral subjektif etkinin rolü, toplumcu gerçekçi siyasi-teorik mücadelenin derinlik ve yaygınlığı ile bağlantısını kesmekte ve "eleştirisel ve diyalektik"i yadsırken, "iluzyonist ve bireyci estetik" eğilimleri despotik bir tarzda kitlelere benimsetme amacını gütmektedir.

İllüzyonist ve bireyci estetiğe bağımlı teatral estetiğin işlevi; kitleleri kulluklaştırmaktır. Susan ve düşünmekten korkan seyirci, Polonyalı Scbeina örneğinde olduğu gibi, özgürlüğünü değil de köleliğini kaybettiğini sanmaktadır.

KAYNAKÇA

1- Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğunun Geriliyiş ve Çöküş Tarihi*, (çev. Asım Baltacıgil) C.III, 1988

2- Prof. Dr. Metin And, *Bizans Tiyatrosu*, 1962

3- G.M.A. Grube, *The Greek and Roman Criticism*, 1965

4- J.W.H. Atkins, *Literary Criticism in Antiquity*, 1952

(+) Joseph Scbeina konferansı için bkz; İsmail Tanju, "Uluslararası Tiyatro Enstitüsü 24.Dünya Kongresi Komedya", *İnsancıl*(Dergi), Temmuz 1991 sayı.9

5- Prof. Erdoğan Aksel, *Tiyatroda Dekor ve Kostüm Tasarımı Gelişimi*, 1988

6– 12 Eylül 1980 sonrası teatral seyirci araştırmaları için bkz; İsmail Tanju, *12 Eylül Sonrası Teatral Yapı Teatral Seyircinin Estetik Çözümlemeleri Anket ve Sonuçları*, 1989. İsmail Tanju, *Sağ-Liberal Teatral Yapılanmada Küçük Burjuvaya Bağlı Siyasal Entellektüel Akustik Gözlemleri*, 1990

7– Dr. Sevinç Sokullu, *Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi*, 1979

8– Ebüzziya *Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi*, C.II,1973

9– Etienne de la Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev, (Çev.M.A.Ağaoğulları)*, 1987

ŞOTA RUSTAVELİ TİYATROSU TÜRKİYE'DE

Hayati ASILYAZICI

Moskova'da genellikle yabancılara Rusların sordukları ilk soru: "Gürcü Tiyatrosu'nu gördünüz mü?"dür. "Görmedinizse gidip görmenizi salık veririz. Gürcistan bir tiyatro cumhuriyetidir"derler.

İşte bu kültürlü ve güzel ülkenin güçlü ve yetenekli sanatçıları, komşumuz Gürcistan'dan ülkemize konuk geldiler. Uluslararası 3.İstanbul Tiyatro Festivali'ne katılmak üzre İstanbul'dalar. Tiflis'ten kalkıp, üç bin km'lik bir karayolunu aşarak ülkemize gelen konuk tiyatro, günümüzün önde gelen büyük kurumlarından biridir. Gürcü tiyatrosu denince önce Tiflis'te bulunan iki tiyatrodan biri olan Şota Rustaveli Tiyatrosu akla gelir. İkinci tiyatro kuşkusuz Marcanişvili Tiyatrosu'dur. Her iki tiyatronun yönetimi çağdaş biçimdedir. Rustaveli Tiyatrosu'nun Genel Sanat Yönetmeni Robert Sturua; Marcanişvili'nin Temur Çkaidze'dir. Her iki yönetmeni 1967 yılından bu yana tiyatrolarındaki çalışmalarından ve yakından tanırım.

Şota Rustaveli, adını XII.yüz yılın ünlü destan şairi Şota Rustaveli'den alıyor. Genel Sanat Yönetmeni *Robert Sturua*, 1968 yılından bu yana Rustaveli Tiyatrosu'nun sorumlusudur. Gelmiş geçmiş en büyük Gürcü yönetmeni olan *Sturua*, dış ülkelere yaptığı geziler, tiyatrosu ile gittiği dış ülkelerde gördüğü ilgi, onun başarısının gerçek simgelerinden biridir. Günümüz Gürcü Tiyatrosu dendiği zaman hiç kuşkusuz *Robert Sturua*'nın yönettiği *Rustaveli Tiyatrosu* akla gelir. Yurtdışında bunca tanınmasının çeşitli nedenleri var. Sergilediği oyunların yurtiçi ve yurtdışında gördüğü ilgi, son yıllarda giderek artmakta, değişik sahne yapıtlarının yorumları evrensel boyuta ulaşmaktadır. Oyunculuk Rustaveli Tiyatrosu'nda her zaman üst düzeydedir. Tarihine baktığımız zaman büyük usta oyuncular gelip geçmişler; ancak, çağdaş yorumların günümüzdeki görüntüsünü bugün olduğu kadar, geçmiş yıllarda da toplumsal biçimlerin yerine konduğu bu tarihsel geçmişi içinde korumaktadır. Her zaman kendini yenilemiş, çağının gereksinimlerini doyurucu biçimde özümsemiştir. Toplum düşüncesinde öznelciliği, çeşitli bireysel istem ve bireysel eylemin çatışmasını veren tiyatrodur. Bunu zaman zaman Rustaveli ile Marcanişvili Tiyatroları üst düzeye götürmüşler, iki âşık gibi sanatsal nitelikte atışmışlardır.

Şimdi aramızda olan Rustaveli Tiyatrosu için genelde tüm tiyatro izleyicilerine, özelde bu festivalin değerlenmesine katkıda bulunacağından hiçbir kaygı duymadığım Rustaveli Tiyatrosu'nun sunacağı Bertolt Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi"ni görmelerini öneriyorum. Gerçekçi bir anlatımla ve hiçbir yan tutmayan nesnel bir öneri olarak sunuyorum sizlere. Bu denli yürekli seslenişimi yadsıyacak en küçük bir yanılgının hesabını bu sütunlarda vermeye hazır olduğumu da belirtmek istiyorum. Evet, Tiyatro Cumhuriyet'inin usta yönetmeninin sahneye koyduğu "Kafkas Tebeşir Dairesi"ni usta oyunculardan görmeye çağırıyorum. Gürcü Tiyatrosu'na yirmi beş yılını vermiş bir eleştirmenin gece-yarısı notlarıdır bunlar. Robert Sturua ile 'gece yarısı' yaptığım konuşmayı kısa da olsa aşağıda bulacaksınız. Buna gece yarısı konuşması bile denemez. Gün ağarırken Cihangir Oteli'nin Marmara Denizi'ne bakan odasından yaptığım kısa söyleşiyi aşağıya almaktan kendimi alamadım.

ROBERT STURUA

Onun gözlerini görüyorum, parlıyor karşılaştığımız zaman. İçimizi, bir coşku kaplıyor; yorgun yüzünün çizgileri, siliniyor ve birbirimizi kucaklıyoruz. Gürcistan'ın aynı kol'undan gelmenin verdiği sessiz içtenlikle tutkulu olduğu tiyatrosunu anlatmasını istiyorum:

"–Biliyorsun"diyor. "Yirmi beş yıldır Gürcü Tiyatrosu'nun içindesin, yanındasın, araya yıllar girse bile bizi bizden olduğun için iyi biliyorsun"diyor bana. Yazıyı, ben değil de *Robert Sturua* yazacakmış gibi söyleşiyoruz. Bu tiyatro estetikçisini, kuramcısını ve pratikçisini dinlemek bile reji yaptığı zaman gördüğüm coşkuyu ve tutkuyu yüzünden okuyorum. Gürcistan'ın bunca iç çalkantılarının onu nasıl etkilediğini bildiğim halde, o yürekli davranışıyla çağdaş sanatçının nasıl olması gerektiği konusunda beni aydınlatıyor. Bir an duralıyorum, soru sormayı unutur gibi oluyorum. Bir film gibi, izlediğim, izleyemediğim oyunların listesi belleğimden geçmeye başlıyor. Moskova'da bıraktığım zaman Mihail Şatrov'un bir belgeselini, "Brest Barışı"nı sahneye koymuştu. İlk gösterimine gitmiştim. Kaygılıydı az biraz. Sansür edilmesinden kuşku duyuyordu. Hafif hafif kulağıma fısıldamıştı. Şatrov, tarihsel ya da belgesel bir oyunun nasıl yazılabileceği konusunda önemli bir yapıt ortaya koymuştu. *Robert Sturua* gibi büyük bir ustanın elinde, bu oyunun elbetteki başarılı yorumlanacağından kimse kuşku duymuyordu. Yine evrenselliği yakalamıştı, her oyununda olduğu gibi.

–"Bunu nasıl başardığını değil, bu denli kısa sürede böylesine ünlü oyuncuları nasıl bir takım oyunculuğu içerisinde kaynaştırmıştın. Virtüözlar oynuyordu, böyle virtüözlar, orkestra uyumu gibi ses vermezler bunu nasıl başardığını bunun için şimdi soruyorum. Yanıtını kestirebildiğim halde bu soruyu o zaman vakit bulup soramadığım için şimdi sormak istiyorum."

"–Rustaveli Tiyatrosu'ndan alışıktım. Bizim tiyatroyu da bildiğini, bir ay aramızda kaldığın için yakından gördüğün olayı anımsatıyorum. Disiplinli oyunculardı, Vaktangov Tiyatrosu sanatçıları. Değişik bir yorumla çıktık yola. Mihail Ulyanov ve arkadaşları inançlıydılar. Başardık sonunda. Başarı da olağanüstü başarıydı. Fantastik yorumuyla Lenin ve arkadaşları ile içiçeydik! İhtilal sonrası, ünlülerle seyircinin bu denli bir arada olması önemliydi."

"–En çok istenen oyunlardan biri ile Türkiye'ye geldiniz. Kafkas Masalı'nı getirdiniz. Bizim tiyatro yabancı değil bu oyuna. Doğrusu ya bizde de iyi oynandı Dostlar Tiyatrosu'nca 1980'lerde. En çok yurtdışında "III. Richard", "Kral Lear", bir de bu oyunu çok istedikleri için yurtdışı gezilerine götürdüğünüzü söylüyorsunuz?"

"–Büyük istek geliyor, ne zaman yurtdışından bir çağrı alsak bu oyunları istiyorlar. Özellikle İngiltere'ye iki kez "Kral Lear" ile gittik. Shakespeare tutkunuyum, bizim Gürcü diline de iyi çevriliyor Shakespeare; usta çevirmenlerin dilinden Gürcüce oynanmasını izleyicilerimiz de seviyorlar. Hemen bütün oyunlarımız bir şenlik coşkusu ile karşılanıyor ülkemizde; özellikle Tiflis'te. Ne var ki, iki yıldır neşemiz yok, tadımız kaçık, kimi siyasal olaylar bizde eski coşkuyu yok edemedi ama benim olaylardan etkilenmediğim söylenemez. Sanatçılar daha çok etkileniyorlar. Bağımsızlık savaşımında sanatçılar, aydınlar daha duyarlı oluyorlar. Bizler de belli ölçülerde başı çekmek zorundayız. Ama biz, hepimiz, halkımız tiyatroyu seviyoruz. Yaşamımıza girmiş tiyatro. Hiçbir olaydan soyutlanmıyor tiyatromuz."

"–Varoluşçu düşünceyi tiyatroya tüm Sovyetler Birliği'nde senin gibi olağanüstü başarı ile uygulayana, bu anlayışla yorumlayana rastlamadığımı söyleyemem. (İlk kez bir ünlü sanatçıya 'sen' sözcüğü ile soru yöneltiyordum. Aynı sözcükle bir de Polonyalı yönetmen-tiyatro adamı Jozef Szajna'ya sesleniyordum. Şu günlerde o da aramızdaydı, İstanbul'daydı.) Bütün Sovyetler'de günceli koruyan "Kral Lear'i de getirmenizi çok isterdim. Çehov oyunları da güncelliğini giderek artırıyor."

"–Oyunlarımı, yorumlarımı yakından tanıdığın için (bakın, ben de sen diyorum. Gülümsüyor: Üç yılda uğradığı değişikliği arıyorum yüzünde. Yorgunluğun ötesinde, geçirdiği üzüntüleri, acıları okur gibi oluyorum.) "Böyle bir yargın var belki de. Ama tiyatro üslubumu (biçemimi) bildiğin içindir" diyor. "Son üç yılımızı anlatan oyunlar çıkacak ortaya. Gençler, boş durmuyorlar. Sonuç olarak yorgun da gelsek, Türkiye'ye İstanbul'a gelmekten mutluyuz."

"–Kafkas Tebeşir Dairesi, 1975'ten bu yana dirimliliğini koruyor repertuvarınızda?"

"–Evet, canlı tutuyoruz oyunu. İstanbullu tiyatro severlerden nasıl bir ilgi göreceğimizi merak ediyorum. Bizim için, Türk tiyatro izleyicisi önemlidir. Oyun içinde oyunu, daha değişik yorumladım. Gittiğimiz her ülkede beğenildi. Bizim yorum, daha özümüzün içinden geldiğinden, bize daha sıcak gelir. Gerçek de öyledir, masalımıza iyi baktığımızı düşünüyorum. Epik tiyatro ürünü, öğretici oyundur "Kafkas Tebeşir Daires"; tıpkı Sezuan'ın İyi İnsanı", "Cesaret Ana" gibi."

Sabah 05'ti saat!. Yağmur yüklü bulutlardan gökyüzü zaten gözükmüyordu. Çiseleyen yağmurdan başka ses duyulmuyordu. İki saat sonra yeni çalışma saati başlayacaktı.

GÜLÜM

Birsen CAN

Seni her görüşümde heyecanlanırdım gülüm. İçimde bir sıcaklık dalga dalga yayılırdı. En çok yüzüme, anlardım yanaklarım kızarırdı. Dükkandakilere belli etmemek için umursamazca davranırdım. Ya da müşteri varsa onlarla ilgilenirdim. Ama bir gözüm kapıda olurdu. Ne güzel gelirdin o zamanlar gülüm. İş çıkışı, altıya on kala, yürüyerek. Hafifçe sallanırdın, rahat ve kendinden emin. Ama bu tavrını bazen fazlaya kaçırırdın gülüm. O zamanlar zaten kızdırmak için fırsat arardım ya, kasıntı derdim sana.

Seni seviyordum gülüm.

Dükkana benim için mi gelirdin, hiç söylemedin bunu. Evlendikten sonra bile günlerce sordum, gene şöyle dolu dolu "evet, gelişim senin yüzündendi" demedin.. Sanki böyle konuşursan küçük mü düşecektin? Yakışmayacak mıydı kendinden emin haline?

O dükkanın tezgahtarıyla evleniverdin gülüm. Bunu neden yaptığını ailen anlamadı. Isınamadılar bana. Okumuş oğulları daha uygununu bulabilirdi. Aslında sen de anlamamışsın. Değişik bulmuşsun beni, öyle demiştin. Kırılmıştım gülüm, hazır çorba falan değildim ki değişik bulasın. Yani sen hiç sevgi sözleri söylemedin. Israr etsem kızıyordun, neden kızdığını anlamıyordum. İnsan sevdiğine bunu söyler. Neyse, ama sonraları ailenin yanında beni daha çok savunmanı isterdim. Karın olduğumdan değil, sevdiğin için. İçimde kaldı bu.

Bazen darıldım sana gülüm.

Evimiz güzeldi. Ne olur kendi bildiğince döşemeseydin, biraz olsun zevklerime saygı gösterseydin. Eşyaların hepsini sen seçtin gülüm. "Bak, böylesi daha güzel..." Seksen yaşındaki anneannem danteller yapmıştı benim için. Onlara hiç değer vermedin. Ne zaman köpük köpük masa örtümü yaysam sigara külü dökerdin. Üstü çiçek dolu yastıklarımı televizyon seyrederken ayağının altına koyardın. Nasıl üzülürdüm, bir şey söyleyemezdim, hep haklı çıkartırdın kendini. Ayakların ağrıyordu, hangisi daha önemliydi. Üstelik bu söylediğini kabullenmemi beklerdin. İkna olmamak ne demek? Üzüldüğüme aldırmazdın. Peki, düşüncelerimi hiç dinledin mi, anımsamaya çalış, hangi düşüncemi kabullendin. Sen beni işitmedin bile.

Bazen nasıl kızardım sana.

Derken hamile kaldım. O yıllarda çocuk istemiyorduk. Ben henüz gerektiği gibi bakamam diye, sen zorluklarından dolayı. Kürtaj oldum. Kadın doğumcuların muayene masalarından nasıl nefret ederim. Korkmuştum da. Ama zamanla unuttuk. Sonuç önemliydi zaten değil mi, sorun halledilmişti. O zamanlar senin için üzülmüştüm, çok etkilenir mi, beni katil diye görür mü acaba diye, izi bile kalmadı.

Huysuzluğunla günümü zehir etmeni yorgunluğuna verip anlamaya çalıştım. Herşeyi bilirim tavrını evin en küçüğü, böyle alışmış, zamanla geçer deyip hoşgördüm. Beni sürekli eleştirmene iyiliğimi istiyor dedim. Bencilliklerini bile görmezlikten geldim. Uyuyamadığın zaman beni bilerek uyandırmana boşverdim. Ama herhangi bir kız gördün mü değişmeni anlayamadım. Hemen havalara girerdin, ne oluyordun ki? Ya apartmana taşınan kocasından yeni ayrılmış doktor hanıma gösterdiğin ilgi? O yapay kibarlıklar, o bilgiççe tartışmaların. Kadıncağız benle konuşmaya uğrar, karşısında seni bulurdu. Bütün kapı zillerine koşardın zaten. İnsanlarla konuşmayı bilmediğimi mi sanıyordun? Telefonları önce sen açardın, televizyon programlarını seçerdin, neden o boş kitabı okuduğumu sorardın.

Sana nasıl kızıyorum.

Şimdi kalkmış ayrılmaktan sözediyorsun. Seni anlamıyormuşum. Peki, kaç zamandır benim için hiç önem taşımadığını sen anlıyor musun, ondan haber ver.

Senden nefret ediyorum ... gülüm ...

HERŞEYİN BİR BAŞLIĞI OLMASI ŞART MI?

Murat YAVUZ

Sevgilerin, hislerin ve gerektiğinde gözyaşlarının korkusuzca dolaştığı, tüm güzellikleri sığdıramadığımız kısacık yaşamlarla dolu şu dünyada; sevgileriyle beni ben yapan dostlarım için:

BİR GECE:

Bana her zaman biraz çılgın olduğumu hissettiren o coşku ve mutluluğun etkisiyle, gece yarısı İstanbul sokaklarında dolaşmak gibi (Aman tanrım!) bir komikliği yapmak üzere evden çıktım. Yaklaşık beş dakika önce sevgili dostum Canan ile yaptığım telefon konuşması beni çok etkilemiş olacak ki, bir zamanlar, (daha çocukken) bir kitapta okuduğum o cümle, "Kalbimin kuş olup uçacağını sandım" geldi aklıma. Şimdi bunu gerçekten doya doya yaşıyordum. Çünkü, tüm içtenliğiyle, gereksiz sözlerden uzak, yalnızca "Seni çok seviyorum" gibi hoş bir melodiyle süslü telefon konuşmasıydı bu.

Böylesine bir mutluluk içinde gece sokağa çıktığımda, ilk dikkatimi çeken, çimlerin üzerini aydınlatan güneş ışığı ve gitgide uzayan gölgelerle dolu bir sessizlik içinde yer alan serinlik oldu. Yürüdüm. Sağlam görünüşlü, eski kâgir ev, insana içerisinde sınırsız bir ferahlık ve rahatlık varmış hissini veriyordu. Ayrıca tam anlamıyla çirkin olmaktan, ince sarmaşıklar, manolya ağaçları ve salkımlar sayesinde kurtuluyordu. Bunlar şimdi evi yumuşak yeşil yapraklar, büyük beyaz goncalar ve salkım salkım mor çiçeklerden örülme bir pelerinle örtmüşlerdi.

Evin çevresini çepeçevre bir taraça sarmıştı. Bu taraçanın bir yanında büyük bir limonluk, öbür yanda da bir kuşluk vardı. Düzenli aralarla, taraçadan çimenliğin yumuşak, taze otlarına geniş taş merdivenler iniyordu. Geride geniş park uzanıyordu. Aralarında mahcup ceylanların eksik olmadığı küme küme yaşlı ağaçlar; ağaçların arasında yanıp sönen, papatyaların arasında, kıvrılıp bükülen, dar bir gümüş şerit gibi gülümseyen nehir, her zamankinden güzeldi.

Güneş saati dördü gösteriyordu. Kuşların susma saatiydi. Hafif kımıldayan yaprakların arasından ne bir şarkı sesi geliyordu, ne bir cıvıltı, ne bir şakıma.

Sessizlik adeta sıkıcıydı. Bu manzaradaki tek parlak nokta, sedir ağacının altındaki tüneğinde uyuyan büyük, kıpkırmızı bir papağandı.

Mutluluğum tıpkı, çiçeklerinin bakımını her gün düzenli olarak yapan o yaşlı adamınkine benziyordu.

Tüm bu mutluluk, akşam üzeri yolları çeşitli sebze ve meyve artıkları ile kirleten, seyyar satıcıların yüzünden kayıp düşmemle son buldu. Ayağa kalktığımda, bana görünen, gözlerini dikmiş garip garip bakan iki kişi oldu. (Eminim düşmemle bir ilgisi yok, saçlarıma bakıyorlardı.) Hislerim bana, hemen eve gidip uyumamı söylüyordu. Belki bu coşkuya rüyalarda devam ederim diye düşünüyordum. Büyük bir hayal kırıklığı ile eve dönüp yattım.

GÜZ KUŞLARI UÇMADAN

şimdi gidip yağmurları bulayım
ıslanayım güz kuşları uçmadan
ben bu şehirlerde duramam artık
usandım yabancı yaşamalardan

herkes gitti ya da yoktu, yalandı hüzün bile
belki aşk bile yoktu, bir düştü unutulan
ne acılar çektim, kimse duymadı
yoruldu sesim dönüp kendini aramaktan

kimseye bir şey olmaz, bırakın beni
saatler yine çalar, yarım kalır mahmurluğu gecenin
koşuşur arsız kuşlar, minibüsler kusar şarkılarını
sekiz vapuru bensiz de ayrılır sabahlardan

yapmayın, çocukları salmayın eteğime
yorgunum çalan zillerden, telefonlardan
ben bu masaları koyar giderim işte
"iyi günler"iniz bile hüzünlenmez ardımdan

gitmeliyim o yağmurlar dinmeden
çekip gitmeden rüzgâr o düş sağanaklarından
bırakın yüreğimi, aşklar böyle yaşanmaz
yaşanmaz keder bile sırılsıklam olmadan

Ayten MUTLU

Desen : Nilgün Kozal

Üzgündüm. Çünkü, içimde sevgi bulutları ile beliren coşkuyla içine girdiğim manzarada, beni son derece tatlı, beyaz elbisesi ile, melek kadar güzel bir yüzle beni karşılayacak olan, sarışın kıza gelemeden her şey bitmişti.

En önemlisi ise ertesi gün, birlikteyken, coşkuyu biraz daha fazla yaşadığım sevgili dostum Süreyya ile sevgi ve aşk dolu muhabbetlere devam edecek oluşumdu.

ERTESİ GÜN:

Başkaları için pek önemli olmayan çılgınlıklarla dolu bir gündü. Herhalde akşama kadar, bir heykelin çevresinde dönüp dolaşıp, (perspektiv dersini ekerek) yatağı aydınlatan ayışığı altında sevişen iki gençle birlikte, aşkla ilgili fikirler üretmek tam bir çılgınlık olsa gerek. Bir önceki geceyi hatırladığımda sevgi konusunda yanılmadığımı anlamıştım. Kantine doğru yürürken, beni bir kez daha çoşturan son derece sıradan giyimli, ancak, düşünen ve hisseden biri olduğu her halinden anlaşılan o tatlı kızın gözlerimin içine bakıp gülümseyişini ve adeta ruhumu okşayan bir dille "merhaba" deyişini hiç unutamıyorum.

Buna benzer pek çok coşku ve mutluluğu yaşadıktan ve okuldan çıktıktan sonra, yere tüküren, sanki birbirini öldürmek istermişçesine bakışan, yüzleri gülmeyen, sevimsiz insanları gördükçe Türkiye'de olduğumu anlamak gibi bir hayal kırıklığı da olmasa, eve gidip Canan'a telefon etmek gibi bir coşkuyla mutluluğumu devam ettirmek isterdim.

BİR BAŞKA GECE:

Bütün bu çelişkiler, sadece zaman zaman kendimden bile korkmama neden oluyor. Aslında bu yalnızca bir kere başıma geldi. Şu an bu korkunun, nasıl bir çelişkiden kaynaklandığını hatırlamıyorum. Emin olduğum tek şey beni çok etkilemiş olması. Böyle ve buna benzer anlarda verdiğim tek karar ise, sevgiyi, aşkı, hoşgörüyü ve çılgınlığı her şeye karşın yaşamak ve yaşatmaktı.

YANLIŞI VE DOĞRUSUYLA TÜRKÇEMİZ

Memet TÜRKKAN

DEYİMLERİN YANLIŞ KULLANIMI

Deyimlerin oluşumunun başlangıcında eğretileme (mecaz) vardır. Bir yazarın ya da herhangi bir kişinin kullandığı bir eğretileme, toplumca benimsenmesiyle deyimleşmeye başlar. Ancak eğretilemenin tam bir deyim olması için, her türlü yanlış anlaşılmayı önlemek amacıyla başka sözcüklerle desteklenmesi ve eğreti anlamın destekçi sözcük ya da sözcüklerle kalıplaşması gerekir. Artık donmuş kalıplaşmış bir biçim ve anlama ulaştığından deyimler sözlüklere yazılabilir. Bundan sonra herkesin, deyimi, sözlükte yazılı olduğu biçim ve anlamda kullanması gerekir. Oysa pek çok kişi, hatta ünlü politikacı ve yazar, deyimleri, sözlükteki biçim ve anlamlarına dikkat etmeksizin, birer eğretileme gibi kullanmaktadır. Şu örneklere bu açıdan bir göz atalım:

(*..ABD ve öteki ülkelerle herhangi bir anlaşma sağlandı mı?) "Bu ağızda mı kaldı, telefon konuşmasıyla mı hallediliyor, yoksa yazıya mı döküldü, bilemiyorum."*

(Kenan Evren - Cumhuriyet Gazetesi say. 4, tar. 23.01.1991)

"Ağızda kalmak" diye bir deyimimiz yoktur; *"sözde kalmak"* deyimi vardır, o da söz verilen bir işin gerçekleşmemiş olduğunu anlatır ki bu tümcede kastedilen bu anlam değildir. Ayrıca yukarıdaki sıralı cümlelerin yüklemleri "kaldı-hallediyor - döküldü" aynı zaman çekiminde olmalıdır.

xxx

"Saddam devrilmezse bize de sıçrar."

(Kenan Evren-Hürriyet Gazetesi say. 1'tar. 23.01 1991)

"Sıçrar" eğretilemesi yangın ve savaş için kullanılırsa doğru olur, kişi için kullanılırsa o kişinin çirkefe, lağım suyuna benzetildiği imgesini doğurur ki düşman da olsa bir devlet başkanı için bu söylenemez. Hele diplomasi dilinde hiç kullanılmaz. Hele hele de bir zamanlar devlet başkanlığı yapmıştır bir kimse bunu asla söyleyemez. Söylenmemesi gerekir

xxx

(Gordon Milne'nin takımı başında kalması kastedilerek) *"O kaldığı müddet içinde her zaman kafaya oynarız".*

(Beşiktaş Takımı Kaptanı Rıza -Sabah Gazetesi say. 26 'Sekiz sütuna manşet' tar.22.03.1991)

"*Kafaya oynamak*" diye bir deyimimiz yoktur, *"başa güreşmek"* deyimi vardır. Eğer *"başa oynarız"* deyimi uygun bulunmamışsa *"birinciliğe oynarız"* denilebilirdi. Ayrıca *"müddet içinde"* sözü yerine "*müddetçe*" sözcüğü kullanılmalıdır.

xxx

"İan'ın da gözünü kapayacağı şöyle bir anlaşma sezinlenir gibi:"

(Güneri Cıvaoğlu - Sabah Gazetesi say. 23'tar.22.03.1991)

1. "*gözkapamak*" diye bir deyimimiz yoktur. Kastedilen deyimin aslı *"göz yummak"*tır.

KEMER

Beydağlarının denize indiği yer
sokakları utangaç değil "turistik"
gözler, eller dudaklar öpüşken
yalancı mutluluğun filizlendiği yer

düşlerin yarı gerçekmişçesine konakladığı
içkievleri, yaldızlı sergenler utangaç değil
portakal bahçeleriyle güneşin parçalandığı
ve ak binalarla "turistik" edildiği yer

Beydağlarınca bir yalnızlık sırtında
bozukluğun sonuçlarını taşır Kemer incisi
doğanın boynu bükük son anlarında
"turistik" bir ölüme direnir, kurtulmak için

Hilmi HAŞAL
Ağustos 1990

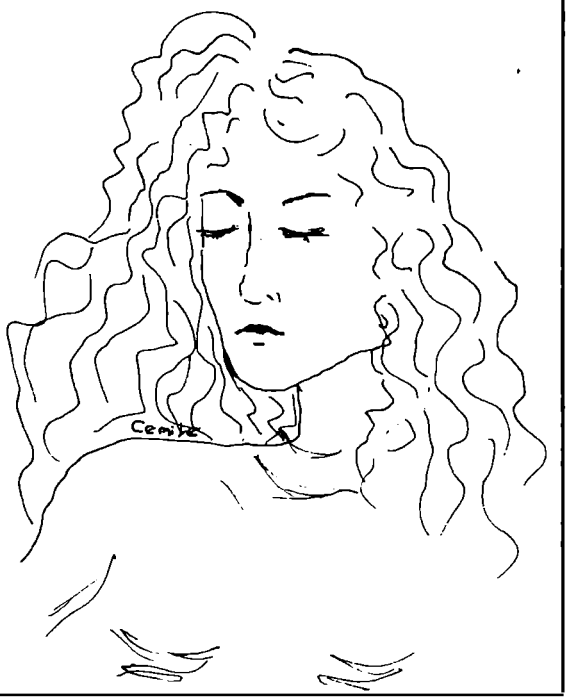

2. Deyimleşen iki sözcük birbirine bağlanıp kalıplaştığı için aralarına çekim ekleri giremez. Yazarın sandığı gibi *"göz kapamak"* diye bir deyimimiz olsaydı bile *göz* sözcüğüne *-(ü)*n iyelik eki ile *-ü* belirtme durum eki getirilemez.

ZİHİN KARGAŞASI YARATAN EKSİKLİKLER

Yazarın art arda gelen şu iki paragrafı da bir okuyuşta, duruca zihne yerleşmiyor. Ancak ikinci, üçüncü okuyuşta bulanıklığı, bölük pörçüklüğü giderilebiliyoruz:

Ve insanlar insanlara sahip çıkıyorlarsa bu, yaşanılan dünyada hem başka insanlar bulunduğu hem de bir arada yaşama gereksinmeleri ve zorunluluklarının doğurduğu insan haklarına saygıdan kaynaklanmaktadır.

Biliyoruz, bilmeliyiz: İnsan yaşamının içinde gereksinmeler var, çelişkiler var, tepkiler var; deneyler, bekleyişler, içgüdüler, yansımalar, çatışmalar; tüm bu konularda tüzel yaklaşımlar, anlaşmalar, üleşimler, sınırlamalar var...

(İsmet Kemal Karadayı-"'Neden Barış, Niçin Dostluk?.."Cumhiruyet Gazetesi say.2 tar. 07.03.1991)

Birinci paragraftaki "...hem başka insanlar bulunduğu" söz öbeği ile "*...hem de bir arada yaşamak gereksinmeleri ve zorunluluklarının doğurduğu*" söz öbeği biçim bakımından (özelikle ad belirtme durumu eki alışlarıyla) eşgörevli konumda göründüğünden, daha sonra gelen "*...insan haklarına saygıdan kaynaklanmaktadır.*" öbeğini zihnimiz her ikisinin sonuna da eklemektedir (Çünkü doğal olanı budur). Ancak anlıyoruz ki yazar, birinci söz öbeğine üçüncü öbeğin *(saygı)"dan kaynaklanmaktadır.*" bölümünü ekliyor. Ayrıca bu eklemede bir */n/* kaynaştırma sesi eksik kalıyor, "*bulunduğudan*" değil, "*bulunduğundan*" olması gerekiyor. Zihnimiz yazarın söylediklerinin tadına varma yerine bu kargaşayı çözme bunalımına sürükleniyor. Yazar, *"bulunduğu"* sözcüğünden hemen sonra hemen sonra *"için"* sözcüğünü getirseydi zihin bu kargaşaya düşmeyecekti.

İkinci paragraftaki kargaşa ise iki noktadan sonra gelen sıralı cümlelerin *"var"(dır)* ortak yüklemi altında toplanışındaki düzensizlikten doğuyor. Bu ortak yüklem gereksiz yerlere getirildiği halde en gerekli yere "*çatışmalar*" ile biten sıralı cümleye getirilmiyor. En doğrusu "*var"(dır)* ortak yüklemin noktalı virgülle biten yerlere, bir de sona getirilmesidir.

KÖY GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

2 2 Haziran pazar

O pek sevdiğim köydeyim. Dün geldim. Akşam üstü. Çaybahçesinde oturdum biraz. Köyü dostlarla sohbet... Yoldan geçenlere uzaktan merhaba.... Gece balkonda rakı... Eskiden olduğu gibi dağları göremiyorum. Sol yanımda kocaman bir yapı... Beş katlı... Birkaç yıl sonra denizi de göremeyeceğim belki.

Köy, can çekişen bir yaratığa benziyor. Doğadan gitgide uzaklaşan... çırpına çırpına can veren bir yaratık... Nereye baksam bir üzüntü doluyor içime...

İki yıl öncesine kadar bu köye gelirken içim içime sığmazdı.

Rüzgârları düşünürdüm.. Ordan gelirdi... dağlardan. Yerlere kadar eğilirdi ağaçlar...

Kaç kez gördüm denizle rüzgarın mücadelesini... Birgün akşamüstü...rüzgar, denizi önüne katmış götürüyordu... Biliyordum denizin bir oyunuydu bu. Kendini bırakmış görünüyordu. Rüzgârı açıklara çekiyordu. Orda hesaplaşacaktı... Öyle oldu. Uzaklarda sert bir savruntuyla durdu deniz. Sonra döndü... Kocaman dalgalarla rüzgârı kurbaçladı... Hızla kıyıya koşarken, dağlar yeni rüzgârlarla titriyordu.

Sonra rüzgârlar dağların arkasına saklandi yeni bir hesaplaşma için.....

Bir gece çay bahçesinde oturuyordum. Orda gördüm dağın mehtapla seviştiğini....

Dağla mehtap.... gezgine benziyordu ikisi de... Yıllarca birbirlerini aramışlar... batıya giden bir kavşakta buluşmuşlar yılların acıtıcı özlemiyle... Tarihin en kanlı savaşlarının verildiği topraklarda kadın çiçek toplamış... Sonra bulutların geceyi örttüğü saatlerde kadın. "Gel" demiş...

Burda gördüm. Dağın her sarılışında... hep öpüşünde, alev alev yanıyordu mehtap.

Bu köyde uzun yağmurlarla yürüdüm. Kekik kokulu dağ yamaçlarında sırılsıklam oldum.

Bulutlu bir günü düşününüyorum... Söz vermişçesine ordan burdan geldiler, dağların doruklarında toplandılar. Sonra sessizce... yavaş yavaş köye indiler o gün avuç avuç bulut toplamıştım.

Şimdi bunların hiçbiri kalmadı. İnsanoğlu hoyrat bir hayatla bu köyü bozdu.

Mehtap, yüksek binaların damlarında şaşkın şaşkın dolaşıyor. Rüzgâr, denize inemiyor. Bütün yollar binalarla kesildi. Bulutlar, çok uzaklardan, dağlara şöyle bir değip geçip gidiyor.

Yıldızlar az parlak... Yağmurun sevinci kalmadı.

Hep sakladım bu köyü. Oniki yıl. insanoğlu gelip bozmasın diye. Ihlamur kokan bu köy, eşsiz güzelliğiyle sanki benimdi. Saklandığım... sığındığım bir güzellikti.

Ama olmadı. İnsanoğlu tıka basa cüzdanıyla geldi. Bozdu köyü. Artık saklanmanın bir anlamı yok. İstanbul'a yakın o pek sevdiğim köyün adı Esenköy... Yalova'dan kaptıkaçtılar kalkar. "Esenköy.... Esenköy, " diye bağırırlar. Kaptıkaçtıya bindiniz mi, bir saat sonra burdasınız. Dağın tepesinde kaptıkaçtı son dönemeci dönünce, denizin kıyısında Esenköy'ü görürsünüz.

On iki yıl sonra ne kaldı. Önce köylü dostlar... Sonra yılların ötesinden süzülüp gelen anılar.

Bir de ceviz ağacı. Kocaman. Oturduğum evin

tam karşısında.

Onu kesmediler.

24 Haziran Salı

Balkondayım...Karşımda sevgili ceviz ağacı.... kocaman....Az esintili bir gün....Şimdi şair dostum Ali Ersin Günçe'yi düşünüyorum. Durup dururken değil bu düşünce....Anlatayım. Pazar günü öğle suları. Balkonda oturuyorum. Bir ses "Gündoğdu bak, kim geldi." Baktım, Ersin'in eşi Sezen Hanım. Küçük çocukları Veysel. Az sonra Ali Ersin.

Hep birlikte balkonda otururken, içimde, derinlerde bir kaygı. Ya Esenköy'ü sevmezlerse... Çünkü Esenköy'ün güzelliği gizlidir. Hemen... bir bakışta göremezsin güzeliğini.. Görünüşüne aldırmayacaksın. Derinliğine ineceksin Esenköy'ün güzelliğini görebilmek için. Bundan ötürü, birçok tanıdık görünüşe aldandı, beğenmedi Esenköy 'ü.... Bir gerekçeyle birkaç saat sonra ayrıldı Esenköy'den.

Bu yüzden ben hep üzüldüm. Kimseyi çağırmadım Esenköy'e.... Kızmadım ama hiç kimseye. Hiç kimseden uğraştırıcı bir algılamayla derinlikteki güzellikleri çekip çıkarmasını beklemeyin. Özellikle son on yılda hiç emek vermeden birtakım şeyler elde etmeye alıştırıldık. Emek... sabır... mücadele gibi insani etkinlikleri unuttuk. Armut piş-ağzıma düş deyicilerden olduk. Ağzımıza düşenin armut mu olduğuna bile bakmadık.

Bir de şu var. Estetik bilincimiz dumura uğratıldı. Neyin güzel, neyin çirkin olduğunu bilemez duruma geldik. Bilebilseydik, Jale Baysal şunları yazmazdı: "Kısacası Orhan Pamuk bir imparotorluktur, bütün bir Türkiye Cumhuriyeti toprağıdır. Onunla genişledik, nefes aldık biraz." (Gösteri, Haziran 1991)

Orhan Pamuk'la ilgili bu nitelendirme estetik bilincin tam anlamıyla yıkımıdır.

Bu neyi gösteriyor. Şunu gösteriyor. Orhan Pamuk, çirkine tutsak edilen toplumun bir yazarda somutlaşması. İstediğiniz kadar Pamuk'un eserlerinin güzel olmadığını söyleyin. Estetik bilinci dumura uğramış okur, Pamuk'tan vazgeçmiyor. Bu, Türkiye'de kötü eserlerin başarısıdır. Zaman Orhan Pamuklar'ın zamanıdır. Ama ben umutsuz değilim. Toplumsal yapı değişecek. Bu yıkıntının içinden güzel bir edebiyat doğacak.

Bütün dünyada insanlaşma sürecinin durdurulduğu... insanların tekellerin boyunduruğunda yaşatıldığı çirkin bir zamandayız.

Bu böyle sürmeyecek. Çirkin zamanlar bitecek.

Estetik bilincimiz dumura uğratıldı, dedim. Bu, "yer" konusunda da böyle. Bir güdümlemeyle hemen inanıyoruz bir "yer"in güzel olduğuna. Binlerce kişi o "yere" güzel demiş ya, bu yetiyor bize.

Burdan Esenköy'e geliyorum. Esenköy, binlerce kişinin güzel diye güdümlediği bir yer değil. Geleceksin kendin bulacaksın güzellikleri... Ben de hiç kimseye Esenköy için güzel demedim. Buraya gelenlere güzellikleri gösterebilirdim. Göstermedim inadına. Kendileri bulsun istedim. Sağa sola baktılar, bulamadıklar, çektiler gittiler.

Üzüldüm. Çok üzüldüm.

Pazar günü öğlen sularından balkonda oturuyoruz. Ali Ersin dağlara bakıyor. Birden yeşilleri gördü. "Orda kaç yeşil var" dedi. Esenköy'ün dağlarında çok yeşil vardır görebilen için...

Ali Ersin yeşilleri gördü diye sevindim.

Sonra kalktık dolaştık. Bir dönemeçte, aşağıya... denize baktı. "Burası Ölü Deniz'den güzel" dedi.

Sevindim.

Çay bahçesine girdik. "Burası ıhlamur kokuyor" dedi.

Sevindim.

Gece balkonda rakı içerken.... mehtap dağların arasından çıktı. Ali Ersin "İlk ben gördüm" diye sevinçle mehtabı gösterdi....

Ali Ersin, bu sabah, bizleri uyandırmadan erkenden gitti. Biliyorum, gömleğin sol üst cebinde Esenköy'ün anısı, ıhlamur yaprağı vardı.

Ali Ersin, benim çevremde Esenköy'ün güzelliğini görebilen... hissedebilen üçüncü insan. Öbür ikisi Günay Akarsu'yla Mustafa Sercan'dı.

25 Haziran Çarşamba

Yağmurun sesiyle uyandım... Ceviz ağacı ıslanmış. Dağlar sırıl sıklam... Yürürsem diyorum. Beni çağıran yağmura bakıyorum.

Bütün uzaklar benim.... İşte böyle yağmurlu bir sabah, kapıyı sessizce kapatıp, alıp başımı gideceğim....

Annemin masalıydı o. Demirden asalı, demirden çarıklı adam... Hep aradı. Bu dünyada bakmadık köşe bucak bırakmadı. Sonra yıldızlara gitti... Son masalı ne zaman anlattı annem... adam hangi yıldızda kaldı... Kadın uzayın hangi noktasında...

Bu yağmurlar niçin yağar...

Şimdi dün geceyi düşünüyorum. Çay bahçesinde oturuyordum. İçkili.... Onu düşünüyordum. Sol yanımda mehtap, denize gidiyordu. O, belki böyle bir gecede gelir.... Omuzlarında kızıl bir şalla...

Masalda kadın "Seni seviyorum" demişti ayrılırken. Adam, "Hiç olmazsa o kalsın, sevgin kalsın bende" demişti kayalardan yuvarlanırcasına.... Kadın, telaşla, "Ne demek o, ne demek o" demişti.

Böyle düşünüyordum. Belki bir öykü kuruyor-

Yeniden Doğuyorum

Gözlerimi veriyor, bakışını alıyorum
Ellerimi uzatıyor, dostluğunu alıyorum
Gülüşümü veriyor, gözyaşlarını alıyorum
Titreyişimi veriyor sevecenliğini alıyorum.

Hücrelerini veriyor, tükeniyorum
Gücümü veriyor, ölüyorum

Yeniden doğuyorum.
Kendimi veriyor, hayatı alıyorum.

Berrin TAŞ

Desen : Hüseyin Şahin

dum.

Yıldızlı bir gecenin sonu.... Kadın, gözleri dolu dolu adama baktı. "Gel artık" dedi, "Yıllardır seni beklemekten yoruldum. Telefon edersin, mektubun gelir diye aylardır evden çıkmadım... Hep tetikte uyudum. Sabaha karşı gelirsin de kapının zilini duyamam korkusuyla...."

Yüreğinin atışlarıyla titriyordu kadın. Sessizce ağlıyordu. "Nerden sevdim seni.... Bütün hayatım altüst oldu. Seni düşünürken her şeyi unutuyorum. Kızgın tencereleri ellerimle tutuyorum.... Bak şu ellerime...."

Adam, kadının yanık ellerine baktı. Onun için yanan elleri sınırsız bir sevgiyle öptü. "Seni çok seviyorum" dedi. "Ama mücadele devam ediyor. Biraz daha beklemelisin."

"Hayır" dedi kadın. "Dayanamıyorum. Kimlerle nerdesin bilemiyorum. Yoruldum, seni beklemekten çok yoruldum. Ayrılırız."

Adam kalktı. "Seni seviyorum" dedi kadın. Adam "Hiç olmazsa o kalsın, sevgin kalsın bende" dedi. Kadın, "Ne demek o, ne demek o, diye telaşlaçırpındı.

Tam bu sırada dışarda cehennemi bir cayırdı koptu. Silahlar patlıyordu. Adam dışarı çıktı. Barut kokulu sokakta yürüdü. Kadın, "Tanrım, bize yardım et" dedi, koltuğa yığıldı.

Böyle düşünüyordum. Belki bir öykü kuruyordum. Onu düşünüyordum. Bir dost, "Merhaba" dedi, masama oturdu. Çaylarımızı yudumlarken, "Siz beni anlarsınız" diye başladı.

Gözleri dolu dolu, yılların gerisinde kalmış aşkını anlattı.

Dünyanın bütün çiçekleri kızın gözlerindeymiş.

"Eninde sonunda ayrılacaktık. Çünkü bu dünya, o güzelliği taşımayacak kadar pis" dedi.

Tartışmadım. Gün ağarana kadar, dostun gençlik aşkını dinledim.

Ayrılırken, "Sizin o var. Onu bulabilecek misiniz."

Gülümsedim. "Tabii"dedim, "Bundan hiç kuşkum yok."

Sonra ayrıldık...

Onu düşünürken uyumuşum. Yağmurun sesiyle uyandım. Biraz yağmura baktım. Yine uyudum.

Şimdi öğlen suları... Esintili bir gün. Bayram bitti. Yarın cangıla... İstanbul'a gidiyorum.

CEMİLE ÇAKIR * CEMREYE ÇAĞRI * ŞİİRLER * İNSANCIL YAYINLARI

29 Haziran Cumartesi

Dün akşamüstü geldim köye. Otobüs köye girerken, güneş başka bir ufka gidiyordu. Sinirliydim. Canım sıkkındı. Yolculuktan ötürü. Aslında pek severim yolculuğu.....Bir taşıt.... vapur, tren, otobüs, alsın götürsün beni.

Bir yıl öncesine kadar pek gezerdim.....Orası senin, burası benim dolaşır dururdum. Üstelik hiç uyumam yolculuklarda....Nereye gideceğimi ben de bilmem. Bir yerde iniveririm. Tabii bu her zaman böyle olmaz. Belli bir yere gittiğim de olur. Beni çağırmışlar. Yeni gözler göreceğim, yeni yataklarda yatacağım. Birkaç gün ekmek elden su belden yaşamanın....tembelliğin keyfini çıkaracağım.

Aslında büyük tembelliklerin düşünü kuruyorum. Sırtüstü yatmayı...oh, ne güzel.... gel keyfim gel.

Bu yıl Edirne dışında bir yere gidemedim. Birçok yerden çağırdılar. Ama elvermedi yollar.

Bir yolculuğun tadını unutamam. Orta Anadolu'nun kentlerinden birinde dolanıp duruyordum. Gece yarısı.... Otogara gittim. Batıya giden bir taşıta bindim. Yerime oturur oturmaz muavin koşturdu. Oraya oturamazmışım, yanımda hanım varmış, yanına oturduğum hanım son derece soğukkanlı bir sesle "Beyefendi benim tanıdığım" dedi. Akan sular durdu. "Brova size" dedim. Hanımefendi. "Sizi tanıyorum. Siz Gündoğdu'sunuz. Sizle bir yolculukta böyle gece yarısı karşılaşacağımızı düşünüyordum" dedi.

Güzel bir yolculuk oldu. Şurdan burdan konuştuk. Elma yedik. O verdi. Güzel sulu bir elmaydı.... Bir ara "Biliyorum, inceleyip duruyorsunuz beni, acaba o mu diye" dedi. Pek gülmüştüm bu söze.

Sonra ben yağmurlu bir kentte otobüsten indim. Gülümser yüzle el sallamıştı pencereden.

Şimdi dün geceye geliyorum. Dün gece köye gelirken sinirliydim. Kabataş-Çınarcık arası yolculuk sinirlendiriyor beni. Daha Kabataş'a gelir gelmez başlıyor sinir... Pislik... karmaşa... saygısızlık...Pis vapurlarda köle ticareti yapar gibi taşınan bizler. Türkiye'de hiçbir kuruluş, Denizyolları kadar saygısız olamaz insana.. Hele o satıcılar....sakal bir karış... tırnaklar pis...bağırıp duruyorlar. Bu ortam, insanı da etkiler. Dün şöyle bir dolandım vapurda. Üç beş kişi dışında... kadını, erkeği, hepsi saygısız. Oturuşu, konuşması, cigara içişi... hiçbirinde incelik yok.

Bir de karşılayacılar var Çınarcık'ta. Düşünün karşılayıcılar yüzünden iskeleden çıkamıyorsun. Yüzlerce insan, daracık bir yerde itişip kakışıyor. Geçende bu yüzden ceketimin düğmesi koptu. Bu hafta kararlıydım. Yumruklarım sıkılı yürüdüm. Bir sıkıştırma olsaydı, patlatacaktım yumruğu. Ondan sonra seyredin eğlenceyi. Kaç kişi denize düşer, kaç kişi hastaneye gider, kaç kişi karakola....bilinmez.

Otobüste, Esenköy'e gelirken Fouche'yi düşündüm o sinirle. Gelir giderken yollarda okuduğum kitap. Bir politikacının Portresi (Fouche)-(Stefan Zweig. Türkçesi. Burhan Arpad Say Yayınları. İstanbul. 1984)

Fouche için ilk söylenen şu. "Joseph Fouche. İhanet eden biri değil tam bir ihanet örneğidir. İhaneti dahilik yapabilmiş bir mizacı vardır."

Fouche'nin karakterinin temel özelliği şöyle. *"Hiçbir şeyden çekinmeyip utanmaması. (...) Eski partisindeki dostlarının, yığının ve kamuoyunun kendi hakkında ne düşüneceğini, neler söyleyeceğini hiç umursamıyor. Onun için önemli olan tek şey var, kazananın yanında olmak her zaman ve yenilgiye uğrayanla asla birlikte bulunmamak. Bu bir yandan öte yana yıldırım hızıyla gidip gelişleri, kişiliğini değiştirivermekle gösterdiği ölçüsüz hazırlığıyla öylesine bir çekinmezlik ve utanmazlık örneği ortaya koyuyor ki, karşısındaki elinde olmadan şaşkınlaşıyor ve hayran kalıyor. Kanısını taşıyan sancağı herkesin gözü önünde fırlatıverip bir başka inanç bayrağını gürültüyle dalgalandırması için yirmi dört saat, çoğu bir saat ve hatta bir tek dakika yetiyor. Bir düşünceye değil, zamana ayak uyduruyor ve tempo hızlandıkça o da daha hızlı, daha hızlı izliyor."*

Fouche, dönekliği....ihaneti dahilik noktasına çıkarabilmiş biri. Şimdi yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada Fouche'nin müsvetteleri var. Bu müsvetteler, tıpkı Fouche gibi, hiçbir şeyden utanmadan zamana ayak uyduruyor, düşüncelerini... ideallerini yerle bir ediyor. Burda durmuyor. İnsani ideallere

EKMEKARASI UMUT İDRİS ATMACA ŞİİRLER İNSANCIL YAYINLARI

DAR GELİYOR GÖKYÜZÜ

Sığmıyor koynuma ellerim
Uzatsam, gökyüzü erişilmez

Kayan toprak altımda
Yerçekimi/merkezüssü
Uğuldayan başım/yoklar içinde

Gürül gürül sokaklar
İçinde yapayalnız, kalabalık
Yitip gitmiş şarkılar

Biçen kim sabahları
Böyle dar, kuşanılmaz

Dilsizim, karanlığım
Önü tutulmuş ırmak içimde
Zorluyor yüzünü duvarların

Çağrılıyım
Kuşların şafak şölenine
Karışacak sesim.

Çiğdem SEZER

Sedat Tosunoğlu

bağlı direngen insanlara "şeker, doğmatik" diye saldırıyor.

Bu sinirle eve girdim....Beni bekleyen sofraya oturdum. Rakımdan ilk yudumu aldım. Bir türkü. "Söğüd'ün erenleri/Koyverin gidenleri...."

Kızıma...Zeynep'e baktım. Yıllar geçti. Küçük Zeynep büyüdü. Genç kız oldu. Tıpkı anneme benziyor. Annem gibi teşekkürle geçiyor sınıflarını..

İkinci yudumda "Anlat bakalım Zeynep, oğlanlarla aran nasıl" dedim. Dik dik yüzüme baktı. "Aman baba" dedi.

Bu sırada bir şarkı "Karabiberim, nasıl edelim/ Yıllardan beri ah seni severim"

Gece yavaş yavaş koyulaşıyordu gizli bir sevdayı örter gibi....

30 Haziran Pazar

Dün gece Mustafa'nın Teras'ında rakı içerken Fouche'yi düşündüm. Fouche, hayatı boyunca kılıktan kılığa giriyor. Papaz okulu öğretmeni... kiliselerin yağmalıyıcısı... komünist... Otranto dükü... cumhuriyetçi...Bonapartçı....kralcı...hepsi Fouche...

Dün gece şunu düşündüm. Foucheler, Fouche müsvetteleri yalnız politikada değil, hayatın her kanalında var. Sözgelimi kültür dünyasında... Adam bir zamanlar çok hızlı toplumcu gerçekçi...Şimdi zamana uydu. Toplumcu gerçekçiliği bıraktı. Bırakması bir yana toplumcu gerçekçilere sövüyor.

Adam bir zamanlar "anlaşılır eser"i savunuyordu. Şimdi anlaşılmazcı.

Adam, her şeyin metalaştığı bir toplumsal sistemi savunuyor. Sonra aynı adam sanat eserinin metalaşmasına karşı çıkıyor.

Adam, ödüllerin nasıl ayak oyunlarıyla dağıtıldığını sağda solda anlatıyor... son derece önemli, belge olmasın diye bunu yazmıyor... sonra bu adam, gidiyor, ayak oyunlarıyla dağıtılan ödüllerden birini alıyor.

Adam sanat despotlarına mücadelede senin yanına geliyor. Sanatın demokratikleştirilmesi mücadelesi sallantıya düşünce, hızla seni bırakıyor. Sanat despotlarına koşuyor. Ordan sana "Despot adam" diye saldırıyor.

Adam büyük övgülerle geliyor. "Siz" diyor, "sözünü sakınmaz... dürüst... Babıâli despotlarına mücadele veren eşsiz bir yazarsınız." Sonra eserini çıkarıyor övgüyle imzalıyor. "Lütfen okuyun. Sizin görüşünüz benim için çok önemli" diyor. İşi gücü bırakıyorsun. Geceler boyu uykusuz kalıyorsun. Eser kötü. İkinci eserine yararlı olur umuduyla bu-

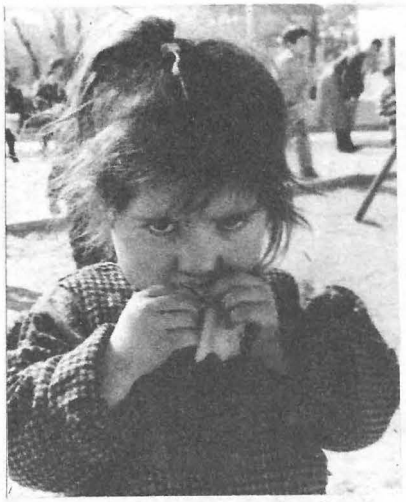

Fotoğraf : Selim Özgen

SOKAKTAKİ ÇOCUK

şubat yırtıldı
bulutlar karanlığı soluyor
ve göğün yorgun göğüslerinden
kesilmiş süt gibi dökülen yağmur
kentin saçlarından süzülüp
toprağın damarlarına doluyor

dişleri dökülmüş insanların
ağzına benzeyen pencerelerden
ampullerin kanı akıyor kaldırımlara
gece bir eşkıya gibi geçiyor akşamın sınırından
gece bir düşman yüzü gibi soğuk
örtmüş gözlerini avuçlarıyla
ağlıyor sokaktaki çocuk

o çocuk benim
ne bir pencerem var yıldızlara karşı
ne de çekeceğim solgun bir perde
kaldırımlar ayağa kalkın
söyleyin, yastığım nerde.

Muammer HACIOĞLU

nu söylüyorsun. Adam birden değişiyor. Sağda solda "O mu" diyor, "O edebiyattan anlamaz."

Adam genç. Güzel eserler yazıyor. Mücadele ediyorsun. Adama yol açıyorsun. Yıllar geçiyor. Adam bir yere geliyor. Sonra bir gün, "Derginizde gençlere fazla önem veriyorsunuz" diyor. Bir zamanlar onun için söylenen sözleri, o, bu kez gençler için söylüyor.

Şimdi Foucheleri...Fouche müsvettelerini düşünüyorum. Zweig, bunlar için "ahlaka aykırı yaradılış" diyor. Sorun, acaba yalnız ahlaki mi...Değil. Ahlaki olsa kesersin ilişkini olur biter.

Sorun bence şurda. Foucheler "insanlığa yararlı bir ülküye, manevi bir ihtirasa asla hizmet" etmiyor. Foucheler yalnız... yalnız kişisel çıkarını düşünüyor. Sözgelimi, sen toplumcu gerçekçi yönteme içtenlikle inanıyorsun. Bu yöntemin sanatı, insani kanalda ileri götürecğine inanıyorsun. Fouchelerin böyle bir amacı... sorunu yok. Sen kuvvetliysen Foucheler senin yanında. Sen sallantıya düşünce Foucheler derhal karşıya geçiyor. Hem sana, hem toplumcu gerçekçi yönteme sövüyor. Çünkü çıkarını orda görüyor. Foucheler yine senin yanına gelebilir, yine seninle birlikte toplumcu gerçekçi yöntemi savunabilir. Çıkarı gerektiriyorsa tabii.

Şimdi burda önemli nokta şu. Foucheler, katıldığı her hareketi, eninde sonunda yerle bir eder. İnsanlığa yararlı ülküler Foucheler yüzünden yarım kalır. Sözgelimi, cumhuriyet... demokrasi ülküsü Fouche için asla önemli değildir. Çıkarı zedeleniyorsa, cumhuriyeti de demokrasiyi de kundaklar. Kültür dünyasında da aynı şeyi yapar. Sözgelimi sanatın demokratikleşmesini çıkarı elvermiyorsa derhal baltalar.

Foucheler, için, ülkü... insani değerler... dostluk... yol arkadaşlığı yoktur. En küçük bir zorlukta hemen kaçar. Alışkın ellerle her şeyi boğar.

Şu kesin. Foucheler olmasaydı insanlık, bugün daha ileri noktalarda olurdu.

Peki, n'apmalı Fouchelere... Önce şunu bilmeli. Foucheyi asla küçümsemeyeceksin. Fouche, kişisel çıkarı için her şeyi yapabilir.

Şimdi Fouchelerin panzehirini söylüyorum. Açık... net olacaksın. Açık... net bir ortamda hiçbir Fouche barınamaz. Fouche gizli kapaklı işleri sever. Fouche, gizli kapaklı ortamlarda soluk alır.

Peki, kim Fouche, kim değil, nasıl anlayacağız. Birazcık kişisel çıkarına dokunacaksın. Fouche hemen dişini gösterir.

Çay bahçesindeyim. Esintili bir gün. Yavaş yavaş akşam oluyor. Tatil bitti. Yarın dönüyorum. Hafta sonları yine gelirim. Ama o tatil değil.

Akşamın bu güzel saatinde kafamda evirip çevirdiğim öyküyü düşünüyorum. Şöyle bir sahne. Adam, kapının dibinde, tam çıkarken, kadına sarılıyor. Boynunu koklarken "Bekle beni" diyor. Bu söz, kadının son direncini de kırıyor. "Yıllarca beklerim ben seni...yıllarca" diyor.

Bu öyküyü yazar mıyım bilmiyorum. Ama düşünüp duruyorum. Bir ordan bir burdan...Belki yazmayı değil de bu öyküyü düşünmeyi seviyorum. Yazınca biter. Ben hiç bitmesin istiyorum.

FUAR OLAN SANAT

İNSANCIL

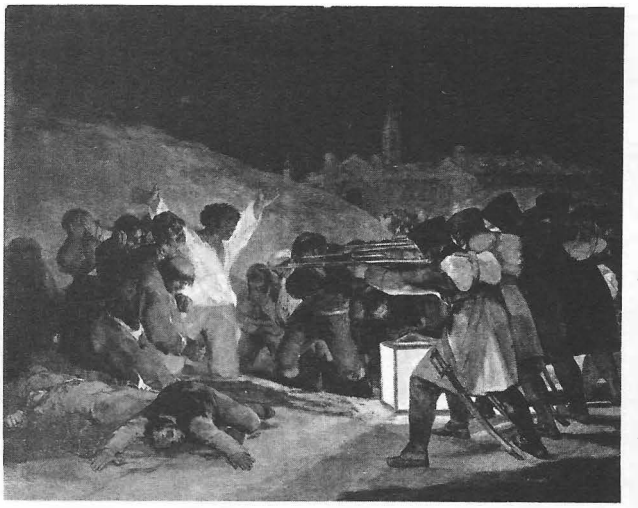

Dergimiz, çıkışından beri sanat eserinin mal olmadığını savunuyor. Sanatın metalaşmasına karşı ısrarlı bir mücadele başlatıyoruz.

Sanatın metalaşması, kendi başına, bağımsız bir süreç değildir. İçinde yaşadığımız sistemin ürünü. Sanatın metalaşması yeni bir olgu mu? İlk biz mi ortaya koyuyoruz bunu? Hayır. Dünya üzerinde sanatın, insani değerlerin metalaşması, kapitalizmin tarih sahnesine çıkışıyla başlıyor. Giderek derinleşiyor. Bunun ortaya konuşu da çok eski. Kapitalizm çözümlemeleriyle aydınlanıyor. Marx'la, Engels'le, Lenin'le, Rosa Lüksenburg'la...

Sanat, büyük ölçüde bu sürecin insan dünyasındaki tahribatını işliyor. Balzac'tan Kafka'ya, Gorki'den Nazım Hikmet'e...

Metalaşan sanat, sanat kuramcılarının ilgi alanına girmekte gecikmiyor. Lukacs, Walter Benjamin, Caudwell, Fischer, Brecht ve öbürleri bu konuda bir çok şey yazdılar.

20. Yüzyılda, sanatın metalaşması, başlarda, sanatçıların radikal görünümlü tepkileriyle karşılanırken, çok geçmeden sanatı teslim aldı. Sistem, bireyci, gerçek üstücü karşı çıkışları kısa sürede metalaştırdı.

Bütün bunlardan sonra, peki niye, bizde sanatın metalaşması bu kadar güncel? Çünkü bizde, sanatın metalaşma süreci son yıllarda tırmandı.

Gecikmiş bir toplumuz. Dünyanın yaşadığı gelişmeleri arkadan ve o ölçüde de hızlı yaşıyoruz. Geç yaşamak, hızlı yaşamak demek.

Hız, bizleri sarsarak sürece uyandırırken, bazılarını, çoğunluğu kendinden geçiriyor. Hızla metalaşan sanat, sanatçının gözlerini görmezleştiriyor. Sanatçı, artık meta olan eserini, bir meta üreticisine dönüşmüş kimliğini ayırt edemiyor.

Resminin pazara çıkması yadırgatmıyor ressamı. Resminin açık arttırmalara çıkartılmasından onur duyuyor; tersini yaşayacak yerde. Müzayedelere sokulurken şöyle konuşabiliyor: "Bu bir uluslararası seçim olacaktır. bazı resimler 'bakır', bazıları '24 ayar altın' çıkacaktır. (1)" İmgelemi bakırla altın arasına sıkışıp kalıyor. Artık bu sanatçıya bir tek renk yetiyor. Sarı... Altın boyamak için. Para yapmak için!

10-17 Temmuz'da bir fuar düzenleniyor. "Belli yerlerde tecimsel mal sergilemek amacıyla açılan pazar (2)"dır fuar. Düzenlenen, bilgisayar, ambalaj ürünleri veya anneler günü fuarı değil. Sanat fuarı! Düzenleyen Plastik Sanatçılar Derneği. Sanat fuara giriyor. Panayıra iniyor. Sanatı paranın kıskacından özgürleştirme mücadelesi verecek bir kuruluş, PSD, bunun düzenlenmesini üstüne alıyor!

Dernek başkanı, "pazar" diyor. Bu fuar, "sanat pazarı"nın geliştirilmesinde önemli bir adım olacakmış. Bir de, "dünya piyasalarına" açılabilinirse... (3)

İnanılmaz. Şaşkınlık verici. Nasıl böyle olağan!

Bu metalaşma, sanatçılarını (!), kurumlarını, pazarlarını, kuramcılarını hızla üretiyor; inanılmaz bir tavırla.

Dil zorlanıyor. Resim nedir? Resim zorlanıyor. Tüpteki boyalardan ne ayrıcalığı kalıyor? " *I. Sanat Fuarı*"nı geziyoruz. Utanmak da bize düşüyor...

Resim var mı?

Bunlar kaç ayar?

Yoksa, tüplerdeki boyalar mı, daha anlamlı?

1. Erol Akyavaş, Lale Filoğlu'nun 10 Eylül 1990'da Cumhuriyet'teki haberi

2. Türkçe Sözlük, TDK, 1983, Ankara

3. Hüsamettin Koçan, Hürriyet Gösteri, Temmuz 1991

İNSANCIL YAYINLARI

Ali Ersin Günçe

PAZAR RESİMLERİ

Şiirler

10.000 TL.

*

Ayten Mutlu

SENİ ÖZLEDİM

Şiirler

10.000 TL.

*

Cemile Çakır

CEMREYE ÇAĞRI

Şiirler

10.000 TL.

*

Cengiz Gündoğdu

RÜZGAR

Eleştiri

10.000 TL.

Kitap Edinme Koşulları: Kitap tutarını İnsancıl 666 043 no'lu posta çeki hesabına yatırdıktan sonra, makbuzun fotokopisiyle istenen kitabı belirten bir mektubu dergimiz adresine göndermeniz yeterlidir. Abonelere % 25 indirim yapılır. Ödemeli gönderilmez.

İNSANCIL, İNSANİ... GERÇEKÇİ ESERLER YAYINLAR